417

Enzo Siciliano

PRINȚESA și anticarul

Enzo Siciliano s-a născut în 1934 la Roma. Conduce, împreună cu Alberto Moravia și Attilio Bertolucci, revista „Nuovi Argonauti", unul dintre cele mai perfecționate și mai moderne instrumente de cercetare a fenomenului literar din Italia de azi. Autor al mai multor romane și volume de povestiri, Siciliano primește pentru romanul La principessa e l'antiquarlo premiul Viareggio 1981.

EDITURA UNIVERS

GLOBUS

Lei 9,25

8

ENZO SICILIANO

Prințesa și anticarul

1985

ENZO SICILIANO

PRINȚESA și anticarul

Colecția GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECŢIEI DE ION STATE
Grafica: NICOLAE SÂRBU • Ilustraţia ; ION MINCU

Enzo Siciliano
LA PRINCIPESSA E L'ANTIQUARIO

GLOBUS

Enzo Siciliano

Prinţesa ŞI ANTICARUL

Traducere de
DOINA OPRIŢĂ
Prefaţă de
MIRCEA OPRIŢĂ

EDITURA UNIVERS

Bucureşti
1985

CUVÎNT ÎNAINTE

E un lucru știut că nu fiecare an aduce cu sine capodopere, însă nici capriciul întîmplării, care are adeseori secreta ambiție de a dezminți o regulă, nu trebuie desconsiderat. Pentru romanul italian contemporan, anul 1980 pare să fi fost un an fast, cel puțin judecînd după coincidența temporală a două scrieri de excepție: *Numele trandafirului* de Umberto Eco și *Prințesa și anticarul* de Enzo Siciliano.

Nu e doar o fericită întîlnire în planul valorii, ci și prilej de a descoperi în aceste cărți un întreg șir de similitudini generatoare de firească surpriză. Ele încep cu preferința comună a autorilor pentru o formulă a perspectivei înșelătoare, chemată să dea aparența de romane istorice unor scrieri care, fără a neglija exigențele unei strînse aderențe la epocă, sînt însă cu totul altceva decît niște simple reconstituiri ale imaginilor unui timp revolut. Și într-un caz, și în celălalt e vorba de o călătorie inițiatică, avînd însă obiective diametral opuse, așa cum un ideal al vieții și al spiritului se opune unui ideal al disoluției acestui spirit în moarte. German și el, ca Adso din *Numele trandafirului*, Hugo pătrunde în același enigmatic spațiu al sudului continental cu sentimentul acut al unei experiențe cruciale, în stare să-i lumineze fețele ascunse ale propriei sale personalități, să-i proiecteze în conștiință dîra fosfo-

rescentă a destinului. Relațiile dintre el și „maestrul" său — nebuloasa Excelență pe care tînărul o informează (și dezinformează) prin harnicele lui scrisori „romane" — plutesc însă permanent într-o ambiguitate inexistentă în relațiile cuplului predestinat să săvîrșească etapele inițierii în romanul lui Eco. Și tocmai de aceea, dacă Adso rămîne statornic pe poziția unei nețărmurite admirații pentru geniul povățuitorului său, Hugo, în schimb, ezită între impulsuri sufletești contrare, fascinația fiind subminată la el de o ascunsă tentație a emancipării de sub tutelă, spre a trăi independent consecințele ultime ale unei stranii experiențe.

Ambele romane prezintă mai multe nivele ale lecturii. Organizată într-un ansamblu complex, materia lor face dificilă sarcina celui preocupat de extragerea unei concluzii valabile pentru întreg, dincolo de semnificațiile emanate din fiecare nivel în parte. Așa cum nu e exclusă — chiar dacă neîndreptățită pînă la capăt — citirea acestor scrieri ca romane istorice, o „metafizică polițistă" va fi și ea relativ ușor de observat în fiecare din ele. Mai există apoi ambițioasa lor încărcătură culturală. Teribila atracție rezervată cărții ca obiect de cultură și armă politică în *Numele trandafirului*, alegoria bibliotecii-labirint și, în general, erudita demonstrație a dependenței spiritului uman de produsele sale livrești au un corespondent comparabil în farmecul malefic cu care arta acționează asupra minții lui Hugo, în „labirintul" hipertrofiatei sale patimi anticariale. Pînă și trucurile necesare unei regii interesate să facă verosimilă fabulația între coordonatele istorice și literare ce i

se propun — „găsiri" și „pierderi" de manuscrise vechi, savantele comentarii filologice prin care se „autentifică" rodul invenției — țin în esență de aceeași atitudine cultă față de text și față de cititor.

Mulțimea punctelor de tangență din două valoroase scrieri cu gestație paralelă și apariție simultană este de natură să impresioneze, lăsînd cîmp liber speculației. Poate că ea nu e străină de niște afinități de structură ale autorilor, pe care comuna lor dublă înclinație, spre exegeză și spre creația literară propriu-zisă, le-ar lăsa să transpară. Dacă *Numele trandafirului* vine să îmbogățească opera unui cunoscut semiolog și cercetător al esteticii medievale, Enzo Siciliano și-a scris prozele mai vechi și mai noi pe măsură ce interesul său avansa și în domeniul criticii literare. Colaborator odinioară la publicațiile *La Stampa* și *Tuttolibri*, iar astăzi la *Corriere della Serra*, face parte din conducerea revistei *Nuovi Argomenti*, unde pînă în 1975 a împărțit directoratul cu Pier Paolo Pasolini. În bibliografia sa figurează, între altele, volumele *Racconti ambigui* (1963), *Rosa, pazza e disperata* (1973), *La notte matrigna* (1975), *Puccini* (1976) și o monografie dedicată vieții lui Pasolini, în 1978.

Prințesa și anticarul se sprijină așadar pe experiențe literare anterioare, însă nici una dintre ele n-a atins pragul de notorietate al acestui roman de o frumusețe stranie, în discutarea căruia coincidențele, formale și de conținut, cu romanul lui Eco ne-au oferit un incitant punct de plecare. Dincolo de aspectele apropiate ale invenției, rămîn să fie detaliate destule lucruri ce țin de originalitate, de arta remarcabilă a unui excelent scriitor.

* * *

Există în *Prinţesa şi anticarul* un personaj insolit, perfect sesizabil în ciuda imponderabilităţii şi discreţiei sale, prezenţă pe cît de fidelă textului, pe atît de subtilă în manifestări, entitate secretă ce dă permanent un colorit aparte fundalului, iar în momentele-cheie nu ezită să iasă în avanscenă, să-şi expună chipul pluriform prim-planului rezervat unei vedete. Numele său este Misterul, iar influenţa i-o găsim pretutindeni : în lucrurile aureolate de lumina iluziei ori năpădite de tenebre, toate la un loc compunînd cadrul convenţional al aventurii „romane" a tînărului Hugo ; în ideile care îl asediază, în stările lui sufleteşti mereu complicate şi niciodată limpezite pe deplin ; peste figurile umane ale romanului, de la cele mai importante şi pînă la unele, excelent reliefate şi ele, cu regim episodic.

O scriere construită pe atîtea planuri întrepătrunse — îmbinînd, cum am văzut, un nivel istoric cu unul detectiv, o aventură a enigmelor (nu numai poliţiste) cu un plan al meditaţiei culturale şi filozofice, o tendinţă realistă alimentată de detaliile surprinse cu ochi proaspăt ale vieţii şi, pe de altă parte, gustul proiecţiei acestora în fantastic, în genul literaturii romantice de tip hoffmannian — o asemenea scriere cuprinzătoare în ciuda dimensiunilor sale relativ restrînse îşi are explicaţia reuşitei în rafinament. Misterul care o străbate ca un fericit liant al unui atît de divers material de construcţie poartă şi el marca rafinamentului. Ieftinătatea produsului lesne confecţionat îi lipseşte, la fel caracterul frivol al efemerelor enigme din literatura de vacanţă. El ţine în mod vădit nu de suprafaţa lucrurilor, ci de mişcările suferite de straturile lor în profunzime, într-o zonă a esenţelor, pentru a căror investigare simţurile obişnuite au de regulă bătaie prea scurtă, fiind constrînse, prin urmare, să apeleze la compensaţia oferită de mesagerii fanteziei. Misterul e înrudit aici cu vraja indescriptibilă declanşată de poezie. El răzbate la suprafaţă prin aluzii, prin formele vagi ale sugestiei, prin efectul tulbure al frazelor lansate în largi volute ocolitoare. Este unealta unui mod neconvenţional de investigare a lumii, rodul unui foarte personal regim de prelucrare a imaginilor şi sensurilor ei, imposibil de înţeles în afara „pasiunii anticariale" sub semnul căreia se desfăşoară romanul.

Ceea ce imaginează Enzo Siciliano în seama personajului său principal este „o formă creatoare şi abstractă de iubire" pentru Antichitate şi pentru urmele materiale ale acesteia. Hugo are toate datele necesare unui bun suport uman al unei astfel de „slăbiciuni", care îşi depăşeşte de fapt obiectul declarat şi devine esenţialmente o atitudine de viaţă. Din îndepărtatul său ducat baltic, el apare la Roma într-o vreme cînd Italia însăşi îşi răscolea pătimaş trecutul spre a contempla în extaz măreţia creaţiei antice, receptată acum prin mijlocirea artei, după ce Evul Mediu se extaziase dinaintea ei ca produs inegalabil al intelectului, plasat la temelia spiritualităţii creştine. În tînărul german se anunţă un anticar în sensul mai larg al termenului. Capabil să se emoţioneze de granulaţia marmurii de Paros sau de patina unor monede dezgropate la Herculanum, el

simte mai mult decît simpla chemare a unui studiu specializat; exacerbarea pasiunii tinde să-l izoleze treptat de realitate și să-l implice sufletește în obiectul tot mai relativizat, tot mai iluzoriu al studiului său, să-l adîncească în acaparatoarele lui vicii invizibile, pînă în pragul dispersiei psihice. A colecționa antichități, a le prețui și descrie cu rigoarea omului de știință — idealul acesta e unul pasager de care Hugo, fără a se desprinde total, se va trezi curînd distanțat, preferîndu-i *trăirea* intensă a domeniului, scufundarea într-o iubire abstractă ca într-un desfrîu tentacular.

Pasiunea lui e „înfășurată în văluri funebre". Sub alcătuirea consistentă și zgomotoasă a realității imediate, el caută o altă realitate, apusă, pîndește himerele Romei antice. Hugo privește urmele distrugerii cu sentimentul că le recuperează măreția stinsă, dîndu-le o sumbră strălucire potrivită spațiului abstract unde imaginația sa le transportă. Pentru prejudecățile lui de ins dispus să accepte cu ușurință că „toată viața stă în antichități" — dar în niște antichități care „își au locul mai curînd în închipuire decît în vis" și cu atît mai puțin constrînse la prozaica înfățișare rezervată lor fie de indiferența ignorantă, fie de curiozitatea mediocră ca intensitate a turistului profan — Roma apare ca un oraș iremediabil îmbolnăvit de istorie. „Boala" aceasta, „viciul de a vedea mereu prezent un trecut irecuperabil" se transmite tînărului anticar sub forma unei voluptăți melancolice, descurajante, pregătindu-l sufletește pentru abandon. „Îmi plac rămășițele vieții mai mult decît viața însăși", va spune Hugo cu aerul că rostește o veritabilă profesiune de

credință. „Îmi place viața redusă la urme; sau îmi place din viață numai ceea ce poate hrăni fantezia, sentimentul."

E aici o percepție voit aberantă a lucrurilor, o filtrare prin simțuri profund selectivă, în spiritul unui criteriu pe care l-am putea numi al deformării profesionale, dacă sintagma n-ar spune totuși prea puțin, și prea neinspirat. Cel ce învie mental un trecut imemorial în detrimentul clipei vii, și în disprețul înseși vieții care l-a produs, pune astfel în lumină o natură psihică delicată, friabilă, gata de sacrificii morale pe care numai prăbușirea într-un asemenea viciu intelectual le poate explica. În adîncul sufletului său, Hugo e purtător al disperării existențiale născute pe fondul unei slăbiciuni constitutive, dar statornicită ca rezultat al coruperii prin acea formă aparte de cultură în care se fixează mania sa anticarială. Un pesimism latent răbufnește periodic peste trăirile sale cele mai profunde, făcîndu-l să argumenteze în termeni sumbri pînă și partea decentă a pasiunii lui pentru năluca trecutului: „Studiem arta moartă pentru că e în noi ceva ce începe să moară și tîrăște cu sine orice urmă de entuziasm". Ideea obsesivă despre moartea timpului, despre dispariția lui pentru simțuri, reprezintă speculația majoră la care îl putea conduce extravaganta sa „formă creatoare și abstractă de iubire". Ruinele Romei vechi, contemplate cu senzația unei lucidități supraomenești, i-o întrețin. În el tristețea cauzată de conștiința destrămării timpului istoric se asociază cu o „minunat de dulce magie". Pesimismul lui Hugo e mai degrabă plăcere ascunsă decît durere.

Dar fascinația Antichității defuncte nu e singurul lucru ce tulbură sensibilitatea tînărului german pe parcursul experienței sale italiene. Fantezia îi este abundent alimentată și de Roma contemporană, a anului 1790 : ciudat amestec de real și fantastic, oraș „vrăjit“ și care la rîndul său „vrăjește“. Sentimentele lui Hugo față de această Romă nouă, cu existența împărțită între mizerie și sublim, sînt mai puțin limpezi chiar decît cele rezervate construitei iluzii a trăirilor sale de anticar. Spațiu rîvnit și temut în același timp, Roma vie constituie pentru străin prilej de îngrijorare, de suspiciuni, o neîntreruptă sursă de alarmă, indiferent sub ce înfățișare și în ce momente i se oferă. Simțurile lui ezită contrariate între dovezi de brutalitate și dovezi de candoare, căutînd un punct de echilibru încă nesesizat pentru tandrețea, lîncezeala, cinismul, violența și cabotinismul amical al unui mediu social atît de diferit de cel „nordic“, cel familiar. Dacă Roma ruinelor îi solicită doar participarea întristată, melancolică, abandonul într-o potolită sfîșiere metafizică învăluind cu ochi blînd risipa splendorii de odinioară și „timpul mort“, în schimb turbulența captivantă a Romei vii exercită simultan atracție și respingere ; de unde ambiguitatea trăirilor lui Hugo în orele sale mai puțin marcate de judecățile și prejudecățile spiritului anticarial.

Roma „îmbolnăvește“ și în ipostaza sa modernă, de produs expus măcinării abia prin acțiunea acizilor corosivi ai viitorului. Fiind acum mai mult decît o simplă, dar semnificativă prezență culturală, ea violentează la modul fizic, începînd cu tortura climatului istovitor, de o neprevăzută agresivitate pentru un

„baltic“, și terminînd cu umilințele cărora Hugo trebuie să le facă față în tentativa lui de a-și îndeplini misiunea secretă. În atmosfera ei bîntuită de intempestive furtuni naturale și sociale, el simte ceva malign și pervers. Acelui *ceva* fantezia sa repede scăpată din frîu îi vine prompt în întîmpinare, gata să i se spună, să se lase înrîurită profund. Misterul acestei Rome acaparatoare răzbate din marile spectacole ale epocii : ceremoniile fastuoase ale curții papale sînt concurate într-un plan subteran de intrigile caselor nobiliare, iar strada vuiește surd de ecourile revoluției franceze, ale cărei știri încă „fierbinți“ se adaugă cronicii locale a faptului de senzație. Discutate aprins la cafenea, ca și în mediile aristocratice ori ecleziastice, stîrnind temeri, bucurie, speranțe nelămurite, iluzii, ricoșînd capricios spre eroare, traduse pripit în act public de terorism justițiar sau lăsate să însămînțeze lent și durabil conștiințele, ideile „franceze“ — misterioase și ele prin noutate, prin imprecizie, prin suflul lor derutant — circulă printr-o Romă adesea halucinantă în paralel cu cele ale inițiaților în ocultism, pentru care „nebunia colectivă a oamenilor“ n-ar face decît să confirme intuițiile apocaliptice despre apusul unui așa-zis mileniu al spiritului și stingerea iminentă a vieții pe Pămînt. Hugo descoperă astfel o agitație haotică în care elanuri revoluționare și pseudorevoluționare își confundă originile cu cele aflate în spatele practicilor magice ale adepților lui Cagliostro, sancționate în bloc de către spirite fie ignorante, fie refractare la nou, ca degenerări identice ale aceluiași cult al rațiunii în numele căruia își edifica opera umanistă întreg secolul luminilor.

Ambiguității ideologice îi corespunde, în planul relațiilor omenești angajate de Hugo cu lumea „romană" explorată de el, o ambiguitate morală întru totul pe potriva primeia. În plus, misterul artei vine să se adauge cît se poate de natural, în romanul lui Enzo Siciliano, celui conținut de însuși cadrul destinat mișcării personajului său. Patima pentru antichități a lui Hugo interferează cu pasiunea pentru artă, sufletul anticarului e sufletul unui artist. Studiul artei antice îl conduce nemijlocit la meditația plină de simțire asupra formelor plastice și la unele încercări proprii, diletante, prin care tînărul rîvnește să vină mai aproape de înțelegerea esențelor, de semnificațiile ascunse ale operei de artă. Ceea ce simțurile primesc sub impactul unei emoții violente, mintea predispusă speculațiilor fine urmărește să deslușească dintr-o acută nevoie de sprijin moral în artă împotriva agresiunii fizice a unei lumi tot mai străine de sentimentele lui Hugo. Pentru el, un adevăr care „vibrează în fantezie" — idee profund romantică — rămîne cheia misterului artistic. În virtutea unei asemenea concepții, viața însăși devine artă în măsura în care poate fi filtrată printr-o intensă trăire personală, făcută să lase urme de neuitat în conștiință, să se învăluie de sentiment. Mai exact spus, acea parte din viață ce scapă prejudecăților de anticar și îngăduie fanteziei artistului să se dezlănțuie, stimulată de acuitatea unor observații și trăiri subiective, ieșite din comun.

În astfel de cazuri, imaginația lui Hugo înclină să confunde timpurile și planurile. Obiectul privit se încarcă de emoția trăirii, își descompune liniile sub incidența particulară a luminii, își pierde subit greutatea și plutește imaterial. Un peisaj străbătut stîrnește amintiri picturale (Poussin) și le preia asupră-și pînă la identificarea aparentă cu lucrarea în cauză. Imaginile naturii sînt văzute frecvent ca înrămate într-un tablou și comentate în consecință, întotdeauna cu participarea activă a sentimentului, spre a transmite impresia unui veritabil obiect de artă contemplat. Unui personaj „penumbra îi estompa linia corpului ca într-o pictură"; un altul, ajuns într-o anume conjunctură optică dominată de clarobscur, reface surprinzător conținutul unei pînze de Caravaggio; o privire în general neinteresantă primește brusc expresia excepțională ce o fixează parcă pentru vecie într-un tablou. Ochiul lui Hugo decupează din viață mimici, atitudini, scene cu valoare estetică, acesta fiind modul său de a trimite efemerul la întîlnirea cu eternul. Extensia artei asupra vieții merge pentru el pînă acolo încît pînă și simpatiile sale pentru francezi „sînt numai niște simpatii artistice", valabile în măsura în care „francezii de azi, cu toate ororile lor, visează o lume antică, o lume și antică și nouă", cu alte cuvinte atîta vreme cît imaginea despre revoluție nu va contrazice un ideal anticarial.

Ambiguitate estetică respiră întregul roman al lui Enzo Siciliano. Frumusețea antică trăiește în mintea personajului său într-o necontrariată vecinătate cu forme de frumusețe neconvenționale, chiar stranii. Cînd admiră într-o pictură de Tițian corpul martirizat al Sfîntului Sebastian, Hugo are o revelație importantă pentru estetica trăirilor sale, ca și pentru propriul său destin: „Carnația foarte palidă, ușoara voalare trandafirie, rotunjimile de ambră ale coap-

selor — toate îmi sugerau forma particulară a unei boli, o boală care, prin contrast cu cerul azuriu și de asemenea bătînd puțin în trandafiriu, devenea o formă a frumuseții". Ipostazierea aceasta a frumuseții prin semnele idealizate ale suferinței își are sursa în pomenitul viciu al anticarului pasionat de „rămășițele vieții" mai mult decît de viața însăși. De viguroasa artă greco-latină Hugo se apropie cu instrumentele rațiunii ; de aspectele degradării prin suferință îl apropie acea calitate a sufletului său care cedează cu ușurință unei influențe corupătoare. La un Apollo antic apreciază lucid, în spiritul comentariilor unui Winckelmann, trăsăturile esențiale ale genului de artă care l-a produs ; de cucerit, însă, îl cucerește „gingășia bolnăvicioasă" descifrată, ca un stigmat subtil, ca o merituoasă slăbiciune, în aceste trăsături. Vlăguită e, adesea, și lumina revărsată ca o „miere densă" peste oameni și lucruri, proiectînd asupra vieții paloarea imponderabilă a atmosferei dintr-o galerie de artă. Într-un asemenea peisaj prelucrat de fantezia lui Hugo în regim personal, pînă la conferirea unei specifice artificialități, formele particulare ale frumuseții ating tot ce promite să pătrundă adînc în conștiința tînărului anticar. Dacă violența îl sperie și îl dezgustă, epuizarea energiilor îl hipnotizează ; un gest obosit, o frază înmormîntată în propria ei neputință, un zîmbet refugiat într-o debilă gingășie — toate aceste semne ale fragilității fizice și morale deșteaptă în Hugo înduioșări de care trăirea estetică a personajului nu rămîne străină.

Romanul cultivă și un legitim mister al aventurii, concentrat în jurul misiunii secrete a lui Hugo, cea pentru care studiile anticarului servesc drept paravan, înainte de a deveni ele însele fundamentul unei desfrînări. Căutarea prințesei Marianne este una din cele mai stranii acțiuni detective cu putință, joc complicat în care tînărul intră fără să-și cunoască prea bine rolul rezervat de Excelența protectoare și supraveghetoare a mișcărilor sale. Mister pentru Hugo, obligat să acționeze orbește, în funcție de reacțiile unor adversari necunoscuți, urmînd a fi scoși la lumină prin faptul că li se oferă singur drept momeală. Mister pentru cititor, îndată ce-l descoperă pe Hugo în postură de „victimă a unor echivocuri inteligente", menite să trezească îndoiala în necesitatea reală a misiunii lui și să pretindă, fie și cu titlul de ipoteză, noi explicații, subtextuale, pentru călătoria sa la Roma. Ca urmăritor, vagul problemei și lipsa unor repere palpabile îl inhibă, îl paralizează ; presentimente chinuitoare îi frînează sau îi amînă deciziile ; pendularea dezorientată, între un pol al prudenței suspicioase și altul al complicațiilor inutile, îl arată inapt pentru sarcină. Ca urmărit, el e un campion al timorării neajutorate, victima sigură a tuturor capcanelor, insul străin de orice eroism, gata să se piardă în strategii mărunte și ineficiente, să interpreteze semne și tîlcuri ascunse drept amenințări, avertismente, înșelătorii. Hugo e un detectiv cu sentimentul amatorismului și al zădărniciei. Fantezia îl încurcă în treburi practice, îi blochează inițiativa, însă tot ea este cea chemată să sugereze o motivare plauzibilă la nivelul enigmei, și anume că — pentru rafinata Excelență tutelară — găsirea prințesei dispărute ar fi mai puțin importantă decît trecerea acestei istorii obscure printr-un „filtru al inocenței"

reprezentat de originalul mod de gîndire și de simțire al lui Hugo.

Printre disperatele lui strigăte de teamă sau de neputință, printre reproșurile învelite grijuliu în staniolul celor mai ceremonioase formule de politețe, tînărul își trăiește din plin „sărbătoarea neliniștii" și abia episodul călătoriei la Santa Maria in Velata, schimbînd aventura enigmei detective într-una simbolică și inițiatică, va deplasa în el voluptatea angoasei spre o voluptate a fericirii „ca viciu al dorințelor", determinînd-o astfel să reintre în albia deja mult lărgită a insolitei „boli" anticariale.

Misterul planează nu numai asupra lui Hugo, atît de uman totuși în excentricitatea lui afectivă, ci și asupra celorlalte personaje ale romanului. Excelența Sa rămîne aproape tot timpul dincolo de vălul obturator creat de distanță, însă cîteva rememorări ale tînărului anticar și strategia sofisticată prin care acesta îi relatează peripețiile sale prin Roma sînt în măsură să deschidă interesul pentru om, pentru coordonatele secrete pe care i se înscrie, în culise, influenta personalitate. Ambiguitatea jocului lui Hugo permite speculații incomode. Comentatorul distanțat în timp le și face de altfel, fără ca prin asta necunoscutele problemei să se fi limpezit. Dimpotrivă, ipotezele complică ceea ce ar trebui să simplifice, indicînd noi unghiuri de investigare a unor psihologii cu destule umbre și meandre. Actrița Carrugati și „vrăjitoarea" Angela, între care pendulează mai întîi curiozitatea pasională, apoi iubirea lui Hugo, îl seduc prin sugestia răscolitoare a altor ambiguități, ținînd de astă dată de insondabilul suflet feminin. Mai e, în cele din urmă, ciudatul don Marcello, cu

tandrețea, surîsul și suspinele lui ieșite din vagul unei dureri sublimate, cu privirea de o blîndețe fără termen de comparație, expresie a unei „supreme candori". Vraja persoanei sale e vraja melancoliei incurabile, a tristeților și deznădejdilor închipuite, a fragilității ofensate de cruzimile unei realități neșlefuite prin delicata atingere a artei.

Printre atîtea distincte închipuiri ale misterului, tînărul Hugo, anticarul, artistul, amantul, detectivul, filozoful care străbate drama de a se descoperi diletant și eșuat în toate, își lasă pașii îndrumați de tainicele semne ale destinului spre ceea ce „nu putea să nu se întîmple", spre deznodămîntul cerut de propria sa cumplită foame de voluptate și mister.

*
* *

Roman de o remarcabilă subtilitate a invenției, inconfundabil ca ton, dînd profundei ambiguități a conținutului șansa să mizeze, spre a se exprima, pe rafinamentul unei scriituri elaborate, *Prințesa și anticarul* dezvoltă o fantezie romantică în sensul cel mai ales al termenului. Atît subiectul, cît și maniera de tratare a acestuia îl detașează imediat de explorările epice curente în literatura de azi, fără ca mimarea unui stil desuet — ceremonia adresărilor, elanul romantic din descrieri, inflamarea metaforică, particularități prin care se reînvie prețiozitatea și totodată parfumul specific al scrisorilor de odinioară — să dăuneze în vreun fel impresiei de prospețime lăsată de scriere în ansamblul ei. Lumea descrisă prin ochii

îmbolnăviți de patimi anticariale ai lui Hugo este o lume crepusculară, ruinată fizicește și moral, pervertită prin exces de rafinament, devitalizată și, astfel, pregătită să-și trăiască în resemnare, dar cu o tulburătoare voluptate sfîrșitul. Neliniștea, tristețea, teama, durerile reale ori imaginare și antidotul lor, visul provocat, constituie plăcerea neînfrînată a unor inși retrași din timpul istoric într-unul iluzoriu, „pur", ferit de influența agresivă a vieții (care pretutindeni în jur își urmează curgerea nepăsătoare), însă deloc apărat de consecințele propriei sale mizerii poleite. Refugiul într-o himeră ce se poate numi Santa Maria in Velata nu e decît răspunsul unui suflet sedus, tentat de perspectiva risipei în gol mai curînd decît de cea a rezistenței la „absurdul ce dă culoare vieții cotidiene". Lumea personajelor romanului plutește, lent, într-un fel de amorțită derivă, spre insulele închipuirii, iubindu-le și preferindu-le vieții reale din spaima copleșitoare cu care întîmpină semnele unui viitor nedorit nici măcar ca idee de viitor.

Fără îndoială, materia cărții lui Enzo Siciliano pretindea o atmosferă aparte, iar autorul o realizează printr-o excelentă dozare a elementului insolit implantat în stratul „realist" al romanului. Efectele unei asemenea tehnici sînt spectaculoase. Prin acumulare, ele creează un veritabil halou fantastic în jurul personajelor și întîmplărilor imaginate. Ambiguitatea textului cîștigă de pe urma științei de a amîna explicațiile pînă cînd ele sînt făcute inutile de sugestiile insinuate pe parcurs. Repetarea perseverentă a procedeului conduce la un adevărat ritual al amînării. Întrebările rămîn de regulă fără răspuns,

pretinzînd astfel participarea intensă a cititorului, ipotezele lui, propria sa cursă prin enigma și echivocul unei substanțe refractare la vreo încercare de a o fixa, rigid, într-un tipar definitiv. Însăși convenția romanului epistolar invită la o tratare labilă a conținutului, făcînd loc ezitărilor, revenirilor asupra acelorași fapte iluminate din unghiuri noi, corectate fie mai drastic, fie discret, fără a ne lăsa totuși certitudinea adevărului, a sensului ultim, aducător de clasică limpezime. Autorul produce intenționat întreruperi ale firului narativ, simulează pierderi de text ce lasă goluri incitante, provocatoare pentru spirit prin sugestia unei arhitecturi invizibile, presupusă însă între piesele plasate la vedere. Numeroase pagini au vibrația unei poezii melancolice, altele aruncă lumini de blîndă ironie peste imaginile evocate. Dantelele destrămate ieșind de sub manșetele prințului de Sermoneta și blana de oaie legată cu sfoară peste umerii descărnați ai lui don Riaro sînt amănunte semnificative în caricaturile sentimentale ale unor personaje minore, dar memorabile prin aparițiile lor de o pregnantă expresivitate.

Concluzia, dacă e să încercăm decuparea unei asemenea idei conclusive din povestea de un farmec bizar a anticarului Hugo, n-o vom putea formula înainte de a cita poate ultima constatare importantă spre care îl împinge întîlnirea structuralei sale slăbiciuni cu excentricul mediu al unei Rome semifantastice :

„Îți trebuie foarte puțin ca să te poți bucura de frumusețe — frumusețea nuferilor, a unei cafele turcești, a unei medalii vechi. Totul se poate schimba, revoluția poate înăbuși prin răzbunările sale

orice vis și orice urmă de bine, istoria poate fi dată peste cap; frumusețea rămîne. Noi trebuie să trăim din schimbări, într-o lume făcută pentru schimbare. Sîntem stropi de apă într-o revărsare de ceață, într-un nor."

Hugo cel bolnav de Antichitate, de estetică, de formele corupte și corupătoare ale artei, învață să privească moartea ca pe un joc frumos, dăruit cu grație, un joc estetic. Pierzîndu-și cumpăna și ieșind din orice limită, voluptatea descoperită sub „vaporosul cer italian" îl va tîrî în vîrtejul propriilor sale aberații hipertrofiate. Se împlinește astfel un destin cuprins în germene în acea „exaltare extremă", fie și ascunsă, pe care prudența n-o mai poate ține de la o vreme în frîu. Acolo unde îndoiala funcționează doar ca un ferment activ al pasiunii, iar pasiunea însăși devine tiranică și necontrolată datorie, „restul", tot restul, e „nebunia artei". Ea zdruncină conștiința ca o teribilă furtună pregătită prin îndelungi acumulări latente, răvășește, pervertește simțuri, destramă distanțe și amestecă perspective temporale, întețește frenetic arderea vieții și bîntuie pragul genunii cu o suflare capabilă să proiecteze himerele minții în absolut, dîndu-le astfel rîvnita aparență a unei realități definitive.

Urmărindu-și detașat personajul, Enzo Siciliano imprimă prin calitățile literare ale scrisului său o nouă strălucire unei formule de roman care părea din ce în ce mai compromisă, abandonată disprețului autorilor moderni. Cît privește semnificațiile explicite și mai ales implicite ale acestei povești instalate în aerul îmbălsămat și în lumina de „miere" fluidă a istoriei doar pentru a putea vorbi într-un

chip singular, cu o cuceritoare degajare, despre impactul sufletului omenesc cu viața și cu fascinanta entitate a artei, ele ni se adresează nemijlocit. Sub aparența sa înșelătoare, *Prințesa și anticarul* e un roman cu desăvîrșire modern. Chiar dacă nu se recunoaște întocmai în angoasele anticarului Hugo, în deruta lui spirituală sau în soluțiile descoperite de el spre a-și rezolva o ecuație personală cu lumea, provocat totuși de situația romantică propusă de Siciliano, spiritul nostru nu mai puțin încercat de propriile sale angoase, supus propriilor sale alunecări între certitudine și iluzie, vibrează cu o sinceră emoție.

MIRCEA OPRIȚA

Mere dreams, mere dreams!
W. B. YEATS
(din *Meditations in Time of Civil Wars)*

I

Eram tînăr, aveam douăzeci de ani cînd am fost răscolit de una din acele pasiuni neaşteptate în care tocmai cînd eşti tînăr te arunci orbeşte, uitînd de tot ce te putea fermeca pînă atunci.

Am uitat de iubire; am uitat de muzică, artă care, totuşi, în cei douăzeci de ani, stîrnise în inima mea pasiunea supremă.

Noua mea pasiune era anticarială; nu ştiu cum să-i spun altfel. Poate viza istoria. În orice caz, era o formă creatoare şi abstractă de iubire în care m-am pomenit antrenat aprbape fără ştirea mea.

Studiile mă obligaseră să frecventez Arhiva Capitolină.

Atmosfera solemnă a locului, o luminozitate imponderabilă ce bătea în culoarea mierii dense, liniştea abia tulburată de un îndepărtat foşnet de paşi, îmbătătorul miros rînced emanat de rafturile ticsite cu volume — toate acestea mi-au produs o buimăceală din care doream să mă sustrag. Într-o dimineaţă m-am oprit în cadrul unei ferestre, fixînd golul de

dincolo de geam, sorbind cu nesaţ lumina zilei : simţeam arsura unei răni.

Se spune că aşa ar fi tresărirea cauzată de lovitura trăsnetului : o vlăguire a fibrelor vitale, o cădere în leşin, certitudinea că eşti pe punctul de a-ţi lua adio de la tot ce ţi-e mai scump şi îţi aduce mulţumire în viaţă, semnele unei morţi incipiente.

Şi totuşi, pe lîngă asta, aşa-zisa lovitură de trăsnet strecoară în noi bănuiala că am fost smulşi de o energie deosebită şi că, morţi o clipă pentru obişnuit, dobîndim o altă viaţă, într-o zonă cu totul necunoscută, de unde ajunge la noi melodia plăcută a unei neaşteptate întîmpinări.

Aşadar : am părăsit cadrul ferestrei şi m-am întors spre locul de unde simţisem arsura rănii aceleia noi.

Un dulap mare în colţul spre care fusesem îndrumat de custode ; volume legate în pergament, îngrămădite la întîmplare, unele strînse în benzi destrămate, cu supracopertele năpădite de praf, cu feţele străbătute de nimburi întunecate printre care se lăţeau vagi suprafeţe de culoarea fildeşului.

Cărţi meşterite de artizani, jurnale de fete bătrîne, catastife de notar, însemnări şi scrisori aparţinînd unor oameni ale căror nume şi devoţiune pentru cultură, pentru studii, s-au pierdut în cenuşa istoriei. Viaţă risipită, la urma urmei.

Ideea unei vieţi risipite.

Se poate iubi cu o pasiune arzătoare şi fără ieşire ceva prefăcut în cenuşă, ceva îngropat, fără chip ?

Cu toate că fuseseră păstrate cu grijă, în spatele unor grile uşoare ca nişte dantele de păianjen, volumele acelea, prinse laolaltă cîte trei ori cîte patru, fasciculele închise în cutii cu catifeaua roasă de molii erau, fără îndoială, îngropate în mormînt — chiar dacă într-un mormînt metaforic.

De ce să le învii ?

Nu avem răspunsuri clare şi decente la aceste întrebări. Exaltarea mă împiedica să judec. Făceam lucruri asupra cărora nu stăteam să meditez. Trebuia să acţionez ; altfel zis, să mă apuc de citit. Nimic altceva.

Dinspre raft venea un nedefinit miros bolnăvicios. În mirosul acela se închega aspiraţia la viaţă a unui mănunchi de persoane.

Toţi aceştia avuseseră dorinţa fierbinte de a nu se simţi aruncaţi în neant. Îşi înmuiaseră, fiecare, pana de gîscă în cerneala de neşters a memoriei.

Mă întrebam : pentru memoria cui ?

De data aceasta aveam răspunsul : memoria mea era gata să-i slujească.

Zilele au trecut. Obligaţiile mele de studiu se dizolvaseră în noua pasiune. Proiectele dinainte nu mai aveau nume ori adresă. Bu-

chiseam pagini deteriorate de protoxidul de fier din cerneala străveche.

Fraze evanescente, cuvinte trunchiate : moliile brodaseră pe filele groase, scrise cu mîna, necunoscute geografii.

Cine, oare, crezuse cu adevărat în recuperarea sa de către memoria viitoare — cel ce scrisese întîmplător un registru de notariat, un zgîrcit jurnal de bord al propriei sale existențe, sau cel ce avusese grijă să adune hîrtiile acelea ca să rămînă pentru amintirea viitorului în dulapurile deschise acum înainte-mi ?

Exaltarea mea era fruct al ingenuității, cu siguranță. Dar o ingenuitate generoasă, care în definitiv nu merita osteneala de a i te sustrage, fiind și prilej de desfătare, acea dulce suferință ce stîrnește în noi lectura.

„În ziua de 7 septembrie a fost o ploaie cumplită și furtunoasă cu multe tunete și vînt."

„În ziua de 9 noiembrie, sfințirea Bisericii Mîntuitorului. În San Giovanni Laterano cinurile s-au încăierat și a fost un mort, iar șapte inși s-au rănit foarte tare, și au trebuit să sfințească biserica din nou."

În Arhivă se păstrau documentele Romei din secolul al optsprezecelea, și din al nouăsprezecelea și chiar mai vechi, însemnări ale unor cronicari necunoscuți, pagini zugrăvite cu culori terne, în care, cu o stîngăcie seducătoare, erau înfățișate scene din viața citadină : procesiunile din ziua Rozariului, cortegiile din

piața Navona, chiar și vînătorile de oameni (de „artiști", adică artizani, și de „podgoreni") pe care spaniolii, protejați de bunăvoința lui Inocențiu al X-lea Pamphili, le făceau ca să-și procure voluntari pentru război („voluntari" e un fel de a spune)...

Nu continuitatea istorică, ci cea fiziologică a vieții citadine ; cuvintele acelea, semnele schițate pe hîrtie erau mărturia unor chipuri, voci, trupuri dispărute — dădeau viață pulberii celor morți.

Au fost momente cînd îmi era teamă de noua mea pasiune, îmi părea înfășurată în văluri funebre.

Se întîmpla însă ca ea să mă tîrască înfiorat spre o viață reînnoită, cînd descopeream detalii ale unor existențe trecute, dintre cele mai extravagante, mai străluminate de fantezie.

„O Femeie din Tîrg a Născut o Creatură moartă, care semăna cu un porc avînd capul Diavolului cu coarne, și cu ochii bulbucați mari cît ouăle, hîdă, și înspăimîntătoare. Bărbatul acelei Femei, cînd a văzut asta, a fugit de acasă, poate temîndu-se că e pedepsit, pentru că era supărat, și de multe ori îi spusese nevestei cînd era însărcinată : cînd o să-l naști pe Diavolul ăsta ?"

Se întîmpla ca punctuația nesigură, virgulele puse aiurea, majusculele întîmplătoare să mă emoționeze mai mult decît siguranța stilului.

Lucram la voia întîmplării, adunam însemnări, copiam, absolut fără nici un scop.

„La întîi August s-a zvonit că un Chip al Fecioarei din Biserica San Stefano alle Carrozze de lîngă Şcoala grecească făcea minuni, pornise să se strîngă multă Lume acolo, și au fost aduse multe daruri, și îndrumați acolo mulți posedați. Dar la 23 ale Lunii sosi acolo Viceadministratorul care porunci să fie închisă spre tulburarea generală, și posedații continuară să meargă acolo."

S-a întîmplat un miracol și pentru mine. N-am mai mers sistematic, din însemnare în însemnare. Atenția mi-a fost atrasă de un pachețel de file legat cu sfoară ; foi volante, în bună parte roase de molii, pe alocuri șterse de umezeală.

Pachețelul fusese aruncat într-un colț al dulapului, servind drept sprijin pentru trei volume rămase în dezordine. Şnurul îl lega atît de strîns încît abia am reușit să-l desfac. N-avea nici o etichetă lipită deasupra ; prin urmare, nu era înregistrat.

Unele file erau scrise într-o italiană ce trebuia refăcută cu totul ; altele într-o latină dezlînată, diletantă ; altele într-o germană pe care am găsit-o curgătoare. Grafia era măruntă, subțire, uneori indescifrabilă.

Am furat pachețelul acela. L-am vîrît într-un buzunar al impermeabilului : îl umfla un pic. Am ieșit din arhivă ținînd cu nepăsare pardesiul pe braț, iar în celălalt geanta cu însemnări. De-acum, arhivarul mă cunoștea. M-a salutat cu o înclinare a capului. I-am lăsat pe birou cheia de la dulapul la care lucram și am plecat.

La început, trezindu-mă cu foile acelea în mînă, fusesem cuprins de curiozitate ; îmi trecuse prin minte să mă adresez chiar arhivarului ca să-l întreb ce conținea pachetul care nu avea semne de înregistrare, etichetă, ori altceva.

Dar gîndul acesta a lăsat locul gestului : să vîr totul în buzunarul impermeabilului și să ies.

Am ieșit și, ajuns acasă, am întins foile pe birou. După ce le-am cercetat, am început să le copiez, să traduc în italiană ceea ce era scris în germană ; luni întregi de lucru.

Asta nu m-a împiedicat să mă întorc la Arhivă, unde am reușit să fac ordine în cercetările începute.

Într-o dimineață l-am întrebat pe arhivar :

— Nu era acolo un pachețel care sprijinea... ?

Şi am arătat legătura cu cele trei volume rămase fără sprijin.

Omul — mic, peste măsură de palid, purtînd ochelari cu rame metalice și avînd un tremur necontenit în colțul stîng al gurii — m-a privit întrebător, și-a strîns pleoapele, s-a rezemat de ușile larg deschise, și-a strecurat mîna subțire printre volume, adulmecînd ca un șobolan. Apoi a spus :

— Ce pachețel ? Nu știu..

Am răspuns :

— Mi s-a părut.

Omulețul și-a scărpinat gîtul, a făcut o piruetă și a plecat plictisit. Am revenit la masa de lucru cu micul și discutabilul meu alibi ascuns în minte.

Miracol. Miracolul a fost că am transcris atîta cît o să rescriu aici. Așa mi s-a părut : un miracol căruia aș vrea să-i dezleg, măcar în parte, enigma. Un miracol capabil să pună capăt, cel puțin pentru o vreme, pasiunii mele, sau să înghită fulgerul instantaneu de care fusesem atins.

II

20 APRILIE

Excelență, primiți salutul meu devotat. Inutil să vă descriu peripețiile călătoriei. Riscul de a întîlni tîlhari, insultele primite prin hanuri puțind ca niște cocini de porci. Dar ce mîncare divină ! Cărnuri fripte pe jar, și fasole, totul zdravăn condimentat — încît îmi doream să-mi puteți fi alături, în momentul acela.

Îmi veneau în minte unele dintre discuțiile noastre, amintiri ale domniei-voastre din Italia, cărora le apreciasem finețea evocării. Ajuns în cîrciumile toscane, am înțeles cît adevăr vă exprimau cuvintele. Mi-am amintit și de anumite priviri ațintite înapoi (aș zice) în timp, însoțite de o oarecare secreție salivară. Subtilă complexitate a formelor de manifestare a memoriei ! Desfătarea aceea reînnoită nu vă era pricinuită doar de calitatea mîncării. Îngăduiți-mi, căci vă cunosc oarecum : sînt sigur că vă bucurați atunci și de amintirea altei hrane, mai precis spus, de vreo întîlnire cu ardoarea tînărului sînge toscan. Le-am văzut eu însumi, figuri uscățive și negricioase ca tăciunii Infernului, pe lîngă care de bună seamă n-ați trecut indiferent.

Iertare, Excelență, pentru această insinuare ; dar dacă astăzi vă arătați plin de pasiune — iar anii în mod sigur au modelat-o, de n-au domolit-o — cum trebuie să fi fost ieri, în floarea vîrstei, cînd trăiești fără să pui stavilă în calea experiențelor ?

Îmi spuneați, îmi amintesc, că pigmentul brun vă încălzește pielea ; înconjurat de atîta culoare brună, trebuie să fi fost, cu albeața pielii domniei-voastre, ca un tăciune aprins. Vai, vai ! Mă știți tînăr și mîhnit. Dar sosirea la Roma mi-a dat viață și dovada că tinerețea nu e doar lîncezeală a spiritului.

Era o zi cu vînt, cu nori alergînd pe un cer atît de diferit de cel larg și coborît ce se întinde deasupra ducatului nostru. Aici e un cer profund, în care, dincolo de Porta del Popolo, se înghesuie doi sîni de negresă, cupolele bisericilor gemene de la ieșirea din Corso, strada pe care, îmi spuneați, o cunoașteți atît de bine.

În piață stăruia noroiul după o ploaie recentă ; cîntece deocheate ieșeau din gura unor indivizi întinși pe treptele obeliscului plasat în prelungirea celor trei străzi convergente (mai știți ? Babbuino, cum i se spune uneia, și Ripetta, fără să mai socotim Corso). Ei bine, în piața aceea era o gălăgie care mă făcea fericit, iar cînd s-a apropiat de mine un soi de spiriduș sașiu, dar zîmbăreț, spre a-mi propune o locandă aflată la doi pași mai încolo, am spus imediat da și m-am pomenit, peste cîteva minute, într-o mansardă ce puțea groaznic a pisică. M-am repezit cu geamantanele pe scări în jos fără să scot un cuvînt, cu piticul strigînd în urma mea, și am ajuns la un hotel curat de pe Carrozze, care îmi fusese recomandat de un tînăr cu maniere alese și cu o înfățișare splendidă, cunoscut la Florența.

Camera mea are vedere spre camera unei actrițe, născută la Milano, se zice, și care toată ziua îngrijește pe o mică terasă niște garoafe și niște mușcate, ori răsfață zgomotos un cîine mops al cărui nume încă nu l-am înțeles. Vrea să-l picteze — are mereu lîngă ea instrumentele de pictură, o paletă, un șevalet — însă mopsul, evident, nu rezistă la poză. Urmează certuri serioase : strigăte scoase cu suavitate și lătrături prelungi.

Dedesubt, apoi, dau uneori peste o damă ce pare înfășurată într-un organdi auriu ; se spune că ar colecționa jad și cornalină. Trebuie să aflu exact. E o femeie tăcută ; ochii violeți, surîsul palid.

Cît despre sarcina pe care mi-ați încredințat-o, deocamdată urmez primele dispoziții : nu mă ocup de ea. Trăiesc și privesc. Locuiesc la un pas de o cafenea ținută de o pereche de greci ; poți bea aici o ciocolată groasă și fierbinte, dar mai poți asculta discuții lungi despre artă și Antichitate. Roma, firește...

2 MAI

Excelență, chiar ieri mi-a sosit prea grațioasa domniei-voastre scrisoare împreună cu fișicul de monede pe care îl însoțea. Mulțumesc. Neprevăzătorul ajunge de batjocură ; vă rețin bine vorbele. Bucurați-vă de vestea că n-ați fost înșelat de curieri.

Și acum noutățile. La cafeneaua grecească se vorbește mereu despre antichități și descoperi uimitoare chipuri de schimb ; dar se vorbește și despre viața citadină.

Știrile din Franța sînt primite și discutate cu îngrijorare de către unii. Mulți alții le întîmpină cu plăcere și cu ochii sclipitori. Tinerii, îndeosebi, își lasă fantezia să zboare spre un viitor, nu știu de ce, luminos. Chiar și eu, trebuie să vă mărturisesc, și sper ca lucrul să nu vă impresioneze în mod neplăcut, sînt cuprins de o asemenea bucurie ; dar dacă mă gîndesc la asta și încerc să-i pricep motivele și însemnătatea, rămîn ca prostit.

La cafenea, uneori, se discută cu cărțile în mînă ; e citat adesea *Spiritul legilor*. Eu nu pot

participa însă la asemenea discuţii. Înţeleg nevoile ce se pot naşte din împrejurările vieţii ; înţeleg mai puţin emfaza cu care se încearcă să se sublinieze una sau alta dintre afirmaţiile unui cărturar.

Încerc să-mi fac rost de o locuinţă. Sfaturile domniei-voastre se dovedesc pe zi ce trece mai preţioase.

V-am vorbit despre actriţa din Milano. E doamna Costanza Carrugati — plină de graţie, v-am spus, şi teribil de flecară. Mă întreabă, cînd are ocazia, de la o fereastră la alta, cine sînt. Răspund :

— Un călător.

Iar ea :

— Cum aş putea să vă cred ?!

I-am arătat nişte desene din călătorie. Mi-a reuşit foarte bine o vedere din Lucca, un pod ca o spinare de măgar, trecînd peste Serchio, şi o turmă de oi ce coboară malul la adăpat. Am fost obligat să i-o dăruiesc. Ea mi-a dăruit în schimb unul dintre incredibilele ei portrete de cîine, cu mopsul său căruia, cu un gust puţin bizar, îi vîră labele în pantofiori extravaganţi.

Zice :

— Îmi place să scormonesc lucrurile. Tu, însă, nu eşti un călător.

Mică şi delicată, are o stranie voce gravă, în stare şi de unele vagi accente picante.

Cealaltă doamnă, în schimb, cea pe care v-am descris-o ca fiind mereu învăluită de o misterioasă aureolă, se mărgineşte să-mi răspundă şi acum la salut cu un surîs. E rezervată ; în privinţa ei, încercările mele nu merg mai departe.

Oricum, trebuie să mă gîndesc la o locuinţă. Hotelul ăsta e un loc al trecătorilor, care fac comerţ cu orice şi sînt dispuşi să achiziţioneze orice : pînă şi bărbaţi sau fete. Intuiesc negoţuri dubioase ; am surprins gesturi brutale, dar şi unele pline de candoare.

Sînt tot mai uimit de faptul că romanii aceştia vorbesc din vîrful buzelor. Îşi strîmbă gura, vrînd parcă să facă vizibilă ţîşnirea vocalelor şi a consoanelor. A vorbi e pentru ei o formă de indiscreţie ; însăşi tandreţea cu care sînt înzestraţi e un fel de întruchipare a mîniei. Dar mînia lor, la urma urmei născută fără vlagă, îmi pare lipsită de sens şi faptul că ţi se arată în acest chip terorizează. Asta nu înseamnă că nu se aude foarte adesea de întîmplări sîngeroase, încăierări cu cuţitele, certuri sfîrşite în cimitir ; sînt nişte jocuri, să le spun aşa, la care femeile participă cu o ciudată dezinvoltură.

De o săptămînă plouă, cu răpăieli neprevăzute şi cu neaşteptate, supărătoare vînturi reci. Este în clima Romei o asprime cu totul diferită de cea cu care eram obişnuit.

Încă n-am dat ochii cu legatul nostru. Vreau să ajung la el încetul cu încetul, ca din

întîmplare, alunecînd prin acest mare bazin care e Roma. Vă salut cu devoţiune.

NOTĂ EXTRASĂ DIN „JURNAL"

Aşa cum am văzut-o pictată pe o camee, prinţesa Marianne are faţa fină, nări semănînd cu nişte aripioare delicate, un mic neg pe gît, sus, sub urechea stîngă, acolo unde lobul se desparte de obraz. Ochii vioi, mici, o gură înclinată spre surîs, rezistînd însă tentaţiei ; şi o umbră de melancolie dureroasă, ca la cineva care a văzut multe, dar le-a văzut în somn.

Sprîncenele încadrează baza frunţii cu două arcuri minunat echilibrate ; pare că nu sînt corectate prin machiaj. Iar fruntea e înaltă, dar trădează orgoliu. Obrazul completează o asemenea impresie, înălţat spre baza ochiului şi adîncit lîngă gură de un tremur uşor. Gît subţire, cu linie fină.

Pe ea sînt însărcinat s-o caut.

7 MAI

Prea ilustră Excelenţă, scrisoarea domniei-voastre venită de la Dresda mă face să cred că n-aţi primit vreun alt bilet de la mine. Ceea ce-mi spuneţi acum nu-mi îngăduie să mă îndoiesc de afecţiunea pe care mi-o purtaţi. Însăşi severitatea domniei-voastre mă consolează. Sînt aici, la Roma, şi ca să-mi continui studiile. Timpul frumos mi-a permis să urc la Capitoliu şi să mă plimb printre pietrele Pa-

latinului, cercetîndu-le ; am vizitat stadionul zis al lui Domiţian şi mi-a stîrnit admiraţia. Dar adevărata viaţă a anticarului se desfăşoară printre cei ce se pretind urmaşi ai regretatului cardinal Alessandro, care, la unsprezece ani de la moarte, încă mai merită cu totul alte cuvinte decît cele rostite în lumea de aici.

Îmi spuneţi că duc o viaţă nedemnă de mine. Poate că e adevărat. Dar conduita mea presupune şi simulare. Oricum.

Vreau să vă povestesc o întîmplare care, dintr-un punct de vedere, poate risca să vă sporească reprobarea faţă de mine ; o să vă explice însă şi în ce nesiguranţă, în ce chinuitoare alarmă trăiesc.

Alaltăieri, într-o frumoasă după-amiază senină ce degaja în aer căldură proaspătă şi plăcută, făcînd pe dezinvolta, ca într-un gest de plictiseală, actriţa milaneză de vizavi, aşezată pe balconul ei, şi-a dezlegat corsetul şi mi-a arătat sînii. Sfîrcurile erau două violete gingaşe. Gestul a fost neaşteptat, dar de o naturaleţe aparte. De eram cumva mai ignorant decît sînt, aş fi crezut că aşa obişnuiesc să facă femeile la Roma ; ştiu însă că lucrurile nu stau astfel şi am înţeles că acela era un dar numai şi numai pentru mine.

Fata aştepta un răspuns, era limpede. M-am gîndit că singurul răspuns potrivit ar fi să-mi deschei pantalonii cu aceeaşi nepăsare cu care îşi dezvelise ea pieptul. Aşa am şi făcut.

Cînd m-am trezit cu pîntecele dezgolit, n-a clocotit nimic în mine şi n-am avut ce să arăt,

decît moliciunea. Știți că nu mi se întîmplă în mod obișnuit. Dar aici, la Roma, trăiesc timorat.

N-am nimic de ascuns. Îmi sînt bine întipărite în minte cuvintele pe care mi le-ați spus cînd mi-ați oferit călătoria : sînt un tînăr studios cu nici o altă însărcinare decît studiul. Dacă în acest oraș doresc s-o întîlnesc pe fiica Excelenței voastre ilustre, această dorință decurge numai din devotamentul ce mă leagă de domnia-voastră. Prin urmare : pot să vă întîlnesc fiica, pot să-l întîlnesc pe soțul ei, prințul roman, și așa mai departe. Totul ar putea părea firesc și limpede în ochii multora. Nu însă și în ai mei ; eu știu — vai, Excelență ! — că sînt aici numai ca să adun informații despre fiica domniei-voastre, prințesa, și că studiile mele, pentru mine foarte reale și unice, sînt paravanul, sau ocazia neașteptată a unei călătorii ce are de fapt alt scop...

În adîncul sufletului, simt o adevărată milă pentru mine. Mă întreb : voi fi oare în stare să mă achit de sarcina care mi-a fost încredințată ? Mă feresc de orice legături ce depășesc convenționalul. N-am reușit încă să mă acomodez cu noua mea locuință. Astfel că acelei fete nu i-am putut arăta decît o armă descărcată. Fata a rîs și mi-a trîntit fereastra în nas.

[FĂRĂ DATĂ]

...țechinii odată pierduți, nu mi-a mai rămas decît să părăsesc casa, și chiar asta aș fi

făcut dacă nu mi-aș fi amintit că puteam cere ajutorul unei femei. Carrugati era acolo, o văzusem și o salutasem ; m-am dus la masa ei și am întrebat-o dacă nu avea ceva mărunțiș să-mi împrumute. M-aș fi achitat de datorie în modul cel mai onorabil și rapid, chiar a doua zi. Vreau să-mi mai încerc norocul, i-am zis ; chiar dacă ghinionul meu era evident.

În încăpere se simțea un puternic miros de seu, lumînările aruncau peste noi o lumină rîncedă, era teribil de cald ; tînăra Carrugati avea pe frunte, la marginea perucii, o coroniță din picături de sudoare ; cele de sub sprîncene păreau perle. Eram nerăbdător. Fata m-a privit cu un surîs neîncrezător.

— Bani ? a întrebat.

Ca o actriță ce era, își cîntărea cuvintele, susura. La masa ei tarocul se juca mai departe, nimeni nu ne avea grija. Ea mă fixa insistent și îmi amintesc că din gură i-au ieșit niște sunete neînțelese. Cu palma închisă mi-a căutat mîna ; mi-a strecurat în ea două monede. Apoi a murmurat :

— Haide, haide ! Întoarce-te acolo.

Am surprins o intenție în privirea ei. Arăta cu capul spre cealaltă încăpere, chiar spre masa mea. Simțeam că nutrește prietenie pentru mine, simțeam în ea pînă și fiorul unei înțelegeri secrete. Am fost frapat de mimica aceea. Îmi era teamă că știa, că știa totul despre mine, inclusiv motivul pentru care nu voiam să plec din tripou.

Cu toate acestea, m-am întors la masă, la scaunul meu șchiop. Uitîndu-mă în jur, mi-am jucat monezile în palmă.

În momentul acela, vecinul meu (tocmai el !) mi-a aruncat o privire, rînjind :

— Ești cavaler ? Ce ești ? Aici sîntem cu toții slugi. Da' cu toate astea te-am scuturat de tot.

Chiar așa a zis : „te-am scuturat".

Am răspuns cu un zîmbet :

— Nu chiar de tot.

Și m-am jucat mai departe cu cele două monede, făcîndu-le să zornăie.

— Și, la urma urmei, de ce vorbești de slugi ? Tu ești bucătar la San Carlino ; asta-i o cinste.

Mă bîlbîiam, eram vizibil încurcat. Celălalt a rîs și m-a întrebat :

— De ce te-ai ținut după mine în seara asta ? Nu știi să joci. Te-ai lipit de mine ca un păduche. Ce naiba vrei ?

Mai era și beat ; m-a împins cu o mînă spre masă și m-a sărutat țocăit pe obraz, în colțul gurii, după care afectuos, cu o adevărată afecțiune, mi-a șoptit aproape fără să se dezlipească de mine :

— Du-te și ți-o bagă-n...

— San Carlino e chiar lîngă palatul Albani, nu ?

Am spus asta vîrîndu-mă și mai adînc în încurcătură. Am aruncat o monedă în joc și o clipă m-am jucat pe mine însumi.

Bucătarul acela vînjos, căruia treizeci de ani i-au tot adăugat grăsime, lăsînd însă miinilor lui frăgezimi de copil, tot mai rîdea. Mi-a prins bărbia între degete. Mi-a întors fața spre el. Duhnea a vin. M-a întrebat :

— Ce vrei de la mine ?

L-a apucat o rîgîială care l-a scuturat zdravăn. Așa am scăpat, trăgîndu-mă înapoi în momentul cînd îmi înhățase deja o mînă ca să o ducă Dumnezeu știe unde.

Am jucat cealaltă monedă și am pierdut-o pe loc. M-am ridicat de la masă ; pe scări am ajuns alergînd.

În gangul dinspre stradă, un chicotit sec și disprețuitor m-a obligat să mă opresc. Cu toate că era întuneric, am întrezărit o formă umană, o sclipire de dinți.

— O întinzi ?

Era Carrugati.

Trăsesem canatul ușii de la intrare. Afară, în noapte, se vedea mai bine decît înăuntru.

— Îți place bucătarul de la San Carlino ?

Fata avea aerul că își bate joc de mine.

Prin urmare, Excelență, s-a întîmplat așa că, pe loc, în colțul acela întunecat, m-am simțit dator să-i demonstrez Costanzei, rapid și deplin, ceea ce eram și ce puteam să fac cu dibăcie. Trebuia să dezmint penibila probă de slăbiciune oferită la fereastră cu cîtăva vreme în urmă ; mai trebuia să dezmint vorbele bucătarului, jalnica lui lascivitate, stîrnită de mine în scopul de a smulge informații, oricum și de la oricine, despre fiica domniei-voastre.

Fata m-a acceptat fără să scoată o vorbă. Mă mișcam cu bucurie, în parte pentru plăcerea în sine, în parte pentru fericirea de a fi priceput că înțelegerea pe care mi-o arătase la masa de joc nu era o aluzie la cine știe ce descoperiri făcute în legătură cu mine; își imaginase pur și simplu că eram cuprins de o pasiune socratică pentru bucătarul acela și de asta mă ironiza. De-acum înainte n-aveam a mă mai teme de vreun echivoc.

19 MAI

Am mințit, e adevărat. Dar nu-i adevărat că-mi irosesc timpul în spelunci rău famate. În seara aceea m-am dus la „Spina dei Fienili“ pe urmele domnișoarei Carrugati. E adevărat că ea îmi cedase încă din primele zile ale șederii mele la Roma. În problema asta v-am ascuns adevărul, prea ilustră Excelență, dar e singura mea minciună. Alte minciuni n-am spus. Nu știu ce v-a scris informatoarea aceea „întîmplătoare“ a domniei-voastre. La cafeneaua grecească se nimerește să merg împreună cu Carrugati, persoană cunoscută și plăcută de mulți. Dar ce rău e în asta?

Pomenita informatoare, care cunoaște atît de bine străzile acestui oraș vrăjit, de ce nu dovedește însă că le știe și pe cele apte să conducă spre San Carlino, la palatul urmașilor reverendissimului cardinal Albani?

Cu asta nu afirm că vreau să mă eliberez de angajamentul față de domnia-voastră, căruia îi sînt cu totul devotat. Spun doar că în cercetările mele aș putea avea parte de ajutoare, de cunoștințe, sau de niște serioase competențe „romane“, acolo unde eu mă simt rătăcit într-o singurătate obscură.

Dacă am mințit — dacă n-am pomenit despre legătura mea cu tînăra actriță — am făcut-o din pudoare. Cunoscîndu-vă gustul, m-am gîndit apoi că nu v-ar displăcea să aflați de unele aventuri; vă rezumați să atingeți lumea ca și cum ar fi un văl impalpabil. M-am gîndit, deci, să vă ispitesc mai mult. Dar și fiindcă eu însumi, aici, sînt cucerit de o minunat de dulce magie. Atîta tot.

Seara de ieri mi-am petrecut-o afară, pînă noaptea tîrziu. De la cîrciumă, m-am pomenit sub Palatin; acolo, o coloană albă se ridica deasupra unei tufe de oleandru înflorit. Lumina lunii învăluia colina și lucrurile din jur. Pot spune că simțurile mă părăseau — mă întrebam ce viață ar putea să aibă parte de mai multă împlinire sub cerul acela, sub stelele acelea. Mă simțeam pătruns de o substanță aleatorie, subtilă; mă îmbătasem, dar mintea îmi era mai mult decît trează, aproape că reușisem să mă înalț deasupra mea.

La apus, cînd luminozitatea zilei se sfîrșea, văzusem zburînd sus, în cercuri deasupra acelei coloane, păsări mari, negre, nu știu dacă vulturi sau corbi. Mi-au părut prevestirea unui destin, însă nu a unui destin funest. Zborul lor grațios, echilibrat, sigur, părea că voia să-mi vorbească despre niște tainice dovezi na-

turale şi de o austeră clarviziune ce stăpîneşte, în pofida aparenţelor, acel loc.

Frumuseţea durată de mîinile oamenilor nu se poate să nu lase urme în ceea ce se întîmplă nesilit în natură. Ticăloşia e spumă, dreptatea e cel mai difuz şi profund sentiment. Toate acestea pentru a vă spune că dispariţia fiicei domniei-voastre se datorește, probabil, unei împrejurări sublime mai curînd decît vreunui dureros accident. Să nu vi se pară o consolare prostească.

[FĂRĂ DATĂ]

Excelenţă, dacă aş afirma că v-am urmat sfatul ar fi prea puţin. Sînt cufundat cu totul în studiile mele, şi în mod norocos. La început a trebuit să implor soarta cea rea. Domnişoara Carrugati m-a părăsit pentru o călătorie la Napoli ; un voiaj artistic, spune ea, lăsînd să se înţeleagă că e vorba de un rol interpretat în faţa Majestăţii Sale Regina. De fapt, după ce mi-a sustras bani, a fugit cu iubitul de care depinde şi a cărui prezenţă în viaţa ei e o afacere ambiguă, nelămurită.

Rămas singur, am cerut audienţă la legatul nostru ; m-a primit cu o admirabilă bunăvoinţă şi m-a expediat la monseniorul Passionei, din Consiliul judiciar pontifical, achizitor de antichităţi, stăpînul unei frumoase biblioteci.

Monseniorul Passionei m-a primit şi el cu amabilitate şi mi-a arătat o colecţie frumoasă

de agate portocalii şi cornaline cu vinişoare, care m-au impresionat.

Casa monseniorului se află în spatele pieţei Navona. O casă mică, în vecinătatea unei străduţe ce dă în Campo dei Fiori. Am stat acolo pînă noaptea, ne-am împărtăşit, chiar, cu preacucernicul din hrana lui, brînză şi verdeţuri. Cînd am ieşit, a trebuit să-mi fac curaj ca s-o iau pe ulicioarele întunecate. Era o seară plină de strigăte de „trăiască" şi „jos cu..." ; soldaţii Sanctităţii Sale urmăreau un grup de înfierbîntaţi care blestemau în gura mare scrisoarea papală de condamnare a ideilor franţuzeşti de libertate, egalitate şi fraternitate. Soldaţii nu prea alegeau printre trecători : te puteai pomeni pe neaşteptate la închisoare. M-am salvat vorbind în limba noastră, arătîndu-mi actele. Am trecut.

Clima e acum dintre cele mai rele ; furtuni stîrnite din senin şi un vînt zăpuşitor care mă face să cad deseori istovit în pat.

4 IUNIE

Curierii aleargă repede, Excelenţă — iar eu stau cu scrisoarea domniei-voastre în mînă, uimit şi emoţionat. Emoţionat, pentru că înţelegerea de care daţi dovadă nu poate să nu mă impresioneze. Uimit, fiindcă mi se pare că sînteţi pe cale de a-mi ghici cine ştie ce gînduri ascunse.

Îmi spuneţi că în scrisoarea trecută v-am relatat, cu excesive omisiuni, nişte mari aven-

turi. Graba mea ar trăda minciuna. Actrița m-a jecmănit și m-a abandonat. Nu am alte amănunte legate de întîmplare. Poate că rezerva mea a obosit-o. Poate că nestatornicia și furtișagurile sînt modul său de viață. Mă întrebați ce reprezenta ea pentru mine. În ochii mei, întreaga ei persoană se concentra în violetele de pe sîni. Nimic mai mult.

Nu-i destăinuiam nimic, nu-i făceam confidențe ; jocul ei cu mine era plin de aluzii, dar o lăsam să vorbească. Regret doar că s-au prăpădit o groază de bani. Oricum, dacă tot ce ne atinge înseamnă experiență, eu am dobîndit experiența Romei însoțindu-mă întîmplător cu această femeiușcă. Îi sînt recunoscător pentru voioșia comunicativă cu care era înzestrată și datorită căreia am petrecut niște seri plăcute.

Cît despre tripouri, tarocul e o pacoste ce stăpînește obsesiv mințile cele mai diverse de aici, oameni de toate soiurile. Vă rog să nu vă faceți griji pentru mine ; mă simt la adăpost de orice influență vătămătoare. Asta datorită noului fișic de monede pe care ați avut bunătatea să mi-l expediați.

Îmi cereți vești despre legatul nostru. Într-adevăr, m-a chestionat cît era necesar. M-a întrebat dacă n-aș dori să frecventez o bibliotecă, și care anume. Aș fi vrut să spun că biblioteca defunctului cardinal Alessandro, dacă nu cumva actualii locatari ai ilustrului palat Albani n-au risipit-o. Văzînd că ezit, a pomenit numele monseniorului Passionei.

Apoi s-a interesat de felul cum m-am aranjat aici. Respectabilul nostru legat vorbește italienește cu un farmec mai mult decît roman ; spune că o face ca exercițiu. Cred că o face dintr-o idee de eleganță pe care mi se pare că o urmărește pînă și prin mișcarea ametitoare a degetelor în timp ce vorbește — exact așa cum procedează mulți oameni de aici, chiar și cei mai puțin înflăcărați.

Vorbeam despre faptul că s-a interesat cum stau ; m-a sfătuit să părăsesc hotelul, să-mi fac rost de casă și de servitor. Ba mi-a mai și trimis curînd un băiat cu cîteva luni mai în vîrstă decît mine, care mă privește cu niște ochi mari, negri și umezi și vorbește puțin. Îl cheamă Antonio. Deocamdată îmi perie haina și face ordine prin cameră. Așteptăm amîndoi ca legatul să ne comunice o adresă unde să ne instalăm. Mi-a vorbit de o casă din Parione, pe strada Panìco, dacă n-am înțeles cumva greșit.

El face aranjamente de acest fel. Antonio, tărăgănînd în felul lui cuvintele, îmi spune să stau liniștit. Iar eu sînt foarte liniștit. M-am dus pe strada aceea, Panìco ; e un grup de case nu departe de rîu, în fața castelului Sant' Angelo. Dincolo de pod sînt vii și conace. Aș prefera o suburbie ceva mai atrăgătoare. Am văzut casele ridicate pe colina Gianicolo, tot lîngă rîu, un loc cu aparență rustică : pinii foșnesc plăcut, iar stejarii fac umbră deasă. E zona Longara. Mai puțină murdărie decît

în altă parte, mai puțini cuțitari. Știți că nu-mi plac încăierările.

Despre Passionei v-am vorbit. Dar, firește, v-aș putea spune altceva, acum mai multe decît atunci. Îl văd deseori și mi se pare că religiozitatea mea îi merge la inimă. Am purtat împreună frecvente, elevate discuții despre trinitate. Îi spuneam că pentru mine divinul trebuie să fie simplu în mod intuitiv și că a fi trei și unul cum pretinde religia catolică e o treabă care mă lasă perplex. Domnia-voastră îmi cunoașteți părerea.

Ei bine, Passionei îmi răspunde că trebuie să crezi fără să raționezi, că abandonul în credință e o mîngîiere intensă și profundă. Vorbește cu blîndețe, folosind cuvinte întotdeauna potrivite ; mă las pradă momelilor lui, sau poate că melodiei pe care știe s-o imprime vorbelor. Cu toate acestea, convingerile mele nu mă părăsesc.

Passionei susține că sînt ateu.

— Ateii sînt cei mai nefericiți dintre oameni, adaugă el. Și continuă : Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul să asemănarea sa, căci dintre toate ființele pe care le-a creat, omul este capabil să-i proslăvească existența. Fără om, Dumnezeu n-ar avea nici o mărturie a gloriei sale...

Îl întrerup și-i spun că sînt convins de asta. Ceea ce nu mă convinge e doctrina trinității. Dar monseniorul Passionei își urmează gîndul afirmînd că temelia credinței stă și în absurd, și în încrederea avută de om în acesta. Dar

absurdul în care cred din instinct e de altă natură : e absurdul ce dă culoare vieții cotidiene, acolo unde planurile noastre sînt zădărnicite de destin. Oare nu-i și pentru domnia-voastră tot așa ?

Vă spuneam la începutul acestei scrisori că am rămas surprins de înțelegerea pe care mi-o arătați. Spuneți că vă temeți din cauza simpatiilor mele franțuzești. Sînt numai niște simpatii artistice : francezii de azi, cu toate ororile lor, visează o lume antică, o lume și antică și nouă. Visează la romani, la romanii ce călcau pe pietrele roase ale Forului, și pe care eu însumi le-am călcat aici, la Roma, ca în vis. Eu însă urăsc tumultul pieței și strigătele sălbatice care îl însoțesc. Nu vă temeți, prin urmare, pentru mine.

Am să încerc să vă trimit o mică lucrare în tempera, unde m-am străduit să redau, prin desen și culoare, emoția provocată într-o dimineață caldă și vîntoasă de vederea arcului lui Septimiu Sever. Aerul era plin de căldură și de colbul stîrnit de vînt, liniile arhitectonice se descompuneau prin el ; lumina însăși căpătase densitatea opalescentă a marmurei, ori poate marmura, ca răpită de aer, devenise ușoară și transparentă. Figurile sculptate pluteau. M-am emoționat. În tablou, la care am lucrat zile în șir, poate că toate acestea vor fi trădate. Însă Antonio, urmărindu-mi truda cu privirea lui apoasă, a spus după ce m-a văzut liniștit :

— Parcă ar fi zăpadă pe hîrtia aia.
Primiți, vă rog, un cald salut.

14 ALE LUNII ÎN CURS

Aveți informatorii domniei-voastre. Știu. Ați uitat că mi-ați scris asta. Despre aceștia nu pot decît să repet ce am mai spus : de ce nu vin în întîmpinarea efortului meu ? De ce nu mă ajută să urc la San Carlino, să pătrund în incinta palatului, unde intră rar cîte o trăsură, încît totul pare acum atît de părăsit ?

Iscoadele vă spun că m-au văzut pe Campo Vaccino stînd pierdut ore în șir, în tăcere, fără să iau seama la strigăte ori la altceva. „Pare bolnav", vi s-a comunicat.

Ochii mei încercau, și încearcă, să descopere Roma antică sub umbra celei moderne. Găsești aici urme ale distrugerii și ale măreției ce depășesc imaginația oricui. Iluzia că pămîntul e același, că aceleași sînt colinele, aceleași zidurile și coloanele, pînă și pe chipurile locuitorilor, cred, aceleași stigmate — ei bine, asta mă dărîmă ; sfîrșești prin a fi una cu marile proiecte ale destinului, timpul moare...

Pînă cînd n-am văzut asta pe plajele noastre albe, mereu spulberate de vînt, nu credeam că timpul ar putea dispărea pentru simțurile noastre, așa cum dispare aici. Mai-mai că trăiesc cu teama că sînt contemporan cu Roma din Antichitate ; dar această Romă, pe care o văd vie cu ochii minții, e totodată un uriaș mormînt unde prezentul, trecutul, atîtea forme diferite ale trecutului, încep să se confunde. În felul acesta, timpul moare.

Aici, un grajd e asemeni unui arc de triumf, un palat asemeni unei fundături. Toate acestea mă aduc în acea stare melancolică pe care informatorii domniei-voastre mi-au văzut-o întipărită pe chip.

Conversațiile cu monseniorul Passionei continuă. Discutăm despre „rațiune", *la raison*, cuvînt mare, gata să absoarbă orice idee. A trebuit să-i mărturisesc că nu cultiv acest mit, de care atîția dintre camarazii mei, și nu numai ei, sînt cuceriți. Cultiv abandonul în ceea ce e natural, simplu și complex. Iar el îmi răspunde :

— Acesta-i Dumnezeu.

Nu pot fi de acord. Preabunul Passionei îi dă zor :

— Dumneata controversezi de dragul disputei.

Îi răspund că e mult mai raționalist decît mine.

Dar vreau să vă vorbesc de tînăra care îmi apare uneori aureolată de un impalpabil organdi auriu. Am reușit să-i vorbesc. Ședeam pe marginea fîntînii din piața Spaniei. O dupăamiază caldă, în care soarele părea că-și menține puterea revărsată ore în șir deasupra capetelor noastre, încît în aer rămăsese ceva ce

ardea chiar și după vlăguirea luminii. Ei bine, stăteam acolo, iar curgerea apei dădea fanteziei mele o senzație de prospețime. O florăreasă vindea buchete de calendule de un portocaliu atît de tare, că păreau de jar. Mă uitam fix la florile acelea. Deodată, lunecînd prin fața mea, în mulțimea din piață am văzut-o pe tînără. Surîdea.

Am știut imediat că o cheamă Angela. Angela surîdea ca un înger. M-a întrebat :

— Treceți prin multe aventuri ?

Cuvintele păreau să facă parte dintr-o discuție purtată împreună îndelung. I-am răspuns :

— Știu că vă pasionează antichitățile.

— Pe cine nu-l interesează ?

Apoi am discutat despre cornalină. Dar se pricepea mult mai bine să vorbească despre metale. Avea o voce tremurată, de argint ; un rîs subțire, ușor. Vorbea despre virtuțile mistice ale aramei, arama care împrăștie lumină dacă torni oțet peste ea.

— Arama răspîndește întotdeauna lumină, am observat.

— Naivule ! a exclamat. Lumina de care vorbesc e una ce ar face ca vederea să-ți dobîndească proprietăți inefabile.

— Care anume ?

— Cele de care ar fi nevoie pentru dezlegarea enigmelor dumitale.

— Enigmele mele ?

— Te observ : treci dintr-o tulburare în alta. Nici măcar dumneata nu prea știi de ce stai aici...

[FĂRĂ DATĂ]

Sînteți supărat. Fustele mă atrag atîta cît e firesc să mă atragă. Și monseniorul Passionei susține că simțurile nu trebuie lezate, ci supravegheate. Cred că eu mi le supraveghez.

Despre Angela nu vă pot spune prea multe. Am convingerea că ea știe totul despre mine. Mă tachinează ; în felul cum mă tratează simt o inexplicabilă rivalitate. Cu cîteva zile în urmă a avut chef să mă ducă la un prieten pictor, care are atelier pe strada Margutta. Am văzut acolo un carton demn de toată atenția : un bărbat reprezentat în dubla înfățișare de îmblînzitor de cai și de stăpîn al cerului, un soi de Apollo robust. Compoziția e de o extraordinară simplitate și frumusețe ; am zis că, reprodusă într-un mare tablou în ulei, ar stîrni reacții de stupoare în public și o impresie puternică. Pictorul era măgulit de cuvintele mele. Angela, în schimb, mi-a șoptit :

— Încearcă dumneata să faci ceva asemănător.

Am privit-o cu uimire. Iar ea a continuat :

— Spui lucruri generale. Încearcă însă să redai forța corpului, să descoperi prin desen scînteia divină ce se ascunde în mușchii ființelor umane...

Auzind-o, pictorul a exaltat pasiunea pe care o dezlănţuia în el lucrul cu modelul viu în faţa ochilor.

— O întrecere, spunea, între artizanatul meu şi violenţa pe care natura o exprimă în carne, într-un smoc de păr...

În timp ce vorbea, pe frunte îi apărură broboane de sudoare. Mi s-a părut că descopăr la Angela, în acel moment, un tremur frenetic.

[TOT FĂRĂ DATĂ]

Ea se complace în închipuiri astrale. Îmi murmură uneori lucruri neînţelese despre cavalerii rosacrocieni. Îmi vorbeşte de Faima care trece şi zboară, îmi vorbeşte de o scumpă Fraternitate unde chinurile se alină reciproc şi despre multe altele. Mistere, mistere ce îmi par că aparţin unor obscure temniţe ale trecutului. Îmi vorbeşte de regine paradisiace cu nume biblice — Semiramida... Apoi îmi arată un praf auriu şi zice :

— Foloseşte drept ofrandă pentru cele şapte planete.

Îşi lipeşte de inimă un mare topaz galben care mie nu mi se pare deloc preţios şi e fericită.

E nebună. Doreşte să mă contemple gol, nu mă atinge. Spune că am soarele pe pîntec şi galaxia îmi curge prin picioare ; atîta tot.

Cît despre mine, continuînd totuşi să sper, în urma acestor întîlniri mă aleg cu dureri

imense, cu spasme cumplite în măruntaie. Nesatisfăcute, bietele mele simţuri se zvîrcolesc, mă înjunghe. Alunecînd în jos, secreţiile creierului meu apasă, vor să iasă afară. E cu totul altceva decît Fraternitatea rosacrociană ! Cu totul altceva decît duioşia planetară !

Uneori o surprind acasă, mînuind echere şi compasuri pe nişte pergamente cu ciudate semne vechi. Înfuriată, îmi cere să-mi îndepărtez privirile de masa ei. Mă supun. O aud punînd deoparte fiecare lucru ; apoi se apropie de mine cu surîsul ei angelic.

Ori de cîte ori am încercat s-o îmbrăţişez, m-am ales cu două perechi de palme peste obraji.

În lipsa plăcerilor, m-am bucurat şi de ele ; usturimea pielii era un balsam pentru alte arsuri.

Şi uite-aşa, în astfel de întîmplări îmi petrec aceste zile din urmă — marcate de o vreme zăpuşitoare, bîntuite de vînturi meridionale, fierbinţi. Braţele şi picioarele îmi sînt istovite, inima îmi saltă deseori pînă în gît ; şi e de-ajuns să ridic o mînă pentru vreun gest oarecare, că porii transpiră abundent, iar pielea îmi miroase urît.

Servitorul meu — dragul de el ! — îmi umezeşte fruntea cu apă şi oţet. Susţine că ar mai fi văzut oameni din nord (aşa ne spune !) căzuţi în leşin din cauza vîntului sirocco de mai multe ori pe parcursul unei singure ore ; şi adaugă că unicul remediu e acela, apa cu oţet. Îmi îmbîcseşte batista, iar eu ră-

mîn zăpăcit. Mirosul de oțet persistă, chinuindu-mi nările.

...Ah, da ! Palatul San Carlino, de la Quattro Fontane. Și monseniorul Passionei îmi vorbește despre el uneori. Trăiesc însă ceasuri de buimăceală. Angela mă ține în vraja ei. Dar ce altă libertate pot spera ? Cîteodată întîlnesc funcționărași dichisiți și scrobiți, așa cum se cuvine pe străzile din jur ; frecventează cafeneaua grecească, fac pe galanții cu fetele care trec pe lîngă ei, pentru fiecare au pregătite vorbe deșucheate. Energia lor mă face să suspin, gîndindu-mă la energia mea. Totul e însă consumat, totul îmi pare ajuns în decădere. Care să fie cauza ?

ÎN PRIMELE ZILE DIN IULIE

Nu că n-aș fi încăpățînat, Înălțimea Voastră. Am trecut de mai multe ori prin fața palatului pe care-l știți, i-am cercetat cu atenție aspectul de părăsire misterioasă ; apoi m-am îndepărtat.

M-a ținut departe un gînd, ori mai degrabă un sentiment de intensă ezitare. Nu fiorul fricii mă împiedică să-i trec pragul ; pentru mine, pentru persoana mea știu prea bine că n-am de ce să mă tem. Dar mă hărțuiește un presentiment chinuitor — și nu vă pot spune cu precizie ce e.

Înțeleg că vă îndoiți de mine. Cînd îmi spuneți că vă par căzut în letargie ca un șarpe pe

timp de iarnă, cuvintele vă trădează iritarea. Un șarpe — șarpele poartă în sine ideea de trădare, de nesocotită ticăloșie.

Vă rog să mă credeți : nu-i loc în inima mea pentru trădare. N-am să trădez încrederea pe care mi-ați acordat-o. Recunoștința mea față de domnia-voastră n-a pierit. Știu că nu din vreo datorie abstractă, ci dintr-una morală trebuie să mă revanșez. Iar revanșa constă din trecerea acelui prag ce, totuși, mă îndepărtează.

Vreau să vă povestesc despre o discuție avută cu femeia aceea grațioasă pe care o cheamă Angela.

Văzîndu-mă într-una din zile interesat de niște volume legate, expuse într-o prăvălie de pe Via delle Vite, m-a întrebat :

— De ce te pasionează lumea dispărută a oamenilor ? Nu pare să te preocupe viața pe care o trăim.

Drept răspuns, o întreb :

— De ce te pasionează lumea astrală și galaxiile ?

— Ele sînt viața.

E rîndul meu să-i mărturisesc :

— Întreaga mea viață e legată de antichități.

— Și eu iubesc antichitățile. Dar pasiunea ta este exclusivă ; e ceva mai mult decît o înclinație. De ce ?

Insistența întrebărilor m-a făcut să reflectez. I-am zis :

— Viața pe care o duc oamenii acum e risipită toată prin gazete, sau adunată toată în ele. Și e atît de înghesuită acolo încît nu lasă loc pentru altceva. Oare există loc pentru visare în viața de azi ?

A rîs și mi-a răspuns că loc pentru visare există oriunde. I-am replicat că ideea ei nu-mi plăcea, chiar dacă în lumina rațiunii ar putea fi convingătoare.

Am adăugat :

— Antichitățile la care mă gîndesc își au locul mai curînd în imaginație decît în vis.

Ea n-a răspuns, iar eu am putut continua să răsfoiesc în tihnă cărțile, pe cînd negustorul îmi oferea cîte una mai prețioasă, ca să mă încînte.

TOT ÎN PRIMELE ZILE DIN IULIE

...Așadar Înălțimea Voastră știe. Vine și seara mesei. Legatul nostru dă o cină pentru exact douăzeci de persoane ; casa are fast și e luminată din plin. În seara aceea totul avea mai multă măreție datorită prezenței ambasadorului napolitan, care venea însoțit de o rudă apropiată a reginei. O femeie măruntică, avînd o claie de păr pe cap și pene în formă de canar. Mirosea greu a apă de Cipru și își ducea mereu mîinile în vîrful capului, pe unde peruca se desprindea de frunte. Se scărpina, fără să-i pese de curățenia degetelor, așa că pielea i s-a colorat repede cu pudră și cu sos de scrum-

bii. Lucrul acesta n-a fost considerat drept fericit de către invitați ; cineva a rîs.

Marea ducesă mi-a vorbit în germană : doar ca să mă întrebe cum mă cheamă și care este scopul șederii mele la Roma. N-a așteptat să-i răspund, și-a îndreptat atenția spre altul.

Apoi legatul nostru mi-a șoptit că aveam casă, într-un loc ce avea să-mi placă, desigur. Din niște semne făcute cu ochii și cu gura (legatul nostru săruta grăbit aerul), am înțeles că trebuie să fi primit de la Excelența Voastră știri privitoare la unele din înclinațiile mele. Mi-a vorbit despre birtul „Stelletta" și asta mi s-a părut cu neputință de priceput. Mi-a vorbit despre Canova și despre nevoia de a urma și eu o școală de desen. În sfîrșit, mi-a spus că locuința mea se afla în spatele străzii Margutta, pe o pantă ce duce la vila Medicilor, că servitorul mi-a fost anunțat și că pot să mă mut cînd doresc — fie și a doua zi după-amiază.

Conversația a alunecat în mod firesc spre întîmplările din Franța. Marea ducesă de Viena a izbucnit în plîns și am tăcut cu toții.

— Dar la Roma ? a murmurat cineva.

Vedeam persoane prost îmbrăcate : veste ale căror margini aurite cădeau, broderii și dantele destrămate ieșeau de sub manșetele prințului de Sermoneta. Acesta are o privire opacă, iar din ochi i se scurge mereu cîte o lacrimă tulbure și grea ; și-o sterge cu dosul palmei. Spunea, gîndindu-se la francezi :

— Blestemul lui Dumnezeu.

Dar vocea îi era dezinteresată, ca și cum ar fi făcut aluzie la lucruri ce nu-l priveau ; vorbea ca să susțină conversația. Făcea un gest automat : ducea întruna mîna la haina neagră pe care și-o împodobise cu un trandafir, și părea că vrea să se debaraseze de el. Tușea. Mi s-a spus că avea tot timpul năluciri.

Erau și niște muzicanți acolo, însă n-am prea putut asculta. Prințul de Sermoneta, care se ținea cu insistență de mine, zicea :

— Ar trebui să mergi la Napoli.

Iar apoi :

— Priveliștea lacului Averno o să te lege definitiv de pămîntul acela.

Vocea îi era de o frumusețe dezolată. Prințul, care e cu siguranță în vîrstă, a avut în acea clipă o stranie sonoritate în gîtlej, care ascundea, poate, amintiri de neuitat. I-am spus asta. Iar el :

— Citesc în ochii dumitale că te gîndești la vreo femeie. Dar pe mine nu mă atrag deloc femeile.

A rostit aceste cuvinte cu și mai multă dezolare. M-a privit drept în ochi, apoi a avut o tresărire ; a ridicat mîna și a dat din ea, ca și cum ar fi vrut să spună : „Prostii !" A rîs, iar rîsul lui avea un licăr de răutate supărătoare. După care, fără nici o jenă, a scuipat pe jos.

Legatul mi-a vorbit iarăși despre casa cea nouă. Spunea :

— Nu se află dincolo de Tibru, spre Riari. Îți convine așa ?

Voia să mă facă să înțeleg că-mi cunoștea preferințele (și de la cine dacă nu de la Alteța Voastră ?). Chiar a insistat. I-am mulțumit după cum se cuvine și am ieșit din palat.

Dar seara nu se sfîrșise pentru mine. Ajuns la Carrozze, am găsit agitație în fața hotelului, lumini aprinse, lume ce intra și ieșea. Antonio m-a întîmpinat alarmat. Spunea :

— Au făcut un tărăboi...

Am cerut lămuriri și mi-a povestit că se întorsese din călătorie actrița mea milaneză, că o înfruntase pe Angela și își aruncaseră vorbe grele pe scări.

Am dat fuga la Angela. Ușa era încuiată. Am bătut de mai multe ori. Am strigat. Nici un răspuns. Am urcat la Carrugati. Liniște și întuneric și aici. Am plecat. Trecînd din nou prin fața ușii Angelei, am văzut-o de data asta întredeschisă și o dîră incertă de lumină se prelungea pe piatra aspră a treptelor. Eram singur. Am intrat.

Raza de lumină m-a condus pînă în dormitorul iubitei mele. Am trecut peste lada de haine care ținea loc de laviță în așa-zisul salon ; mi-am apropiat ochii de crăpătura ușii.

Cele două fete erau împreună sub cearșaf și se mîngîiau una pe alta. După mișcarea pînzei subțiri de deasupra lor, era ușor de ghicit ce fel de mîngîieri erau acelea.

Am vrut să fug, însă privirea îmi era prea tentată de ceea ce vedeam. Ezitarea şi chinul mi-au fost întrerupte de Carrugati care, vicleană cum e, s-a întors spre mine rîzînd :

— Ştii, dragă anticarule, că vrăjitoarea asta mică m-a violat ?

Angela, cu ochii săi de gheaţă, făcea o mutră înciudată. Apoi a spus :

— Ne jucăm ca două prietene care vor să se împace după ce s-au certat...

Mi-au dat lacrimile ; am murmurat furios, cu necaz :

— Şi eu, care v-am menajat atîta prejudecăţile !

— Ce spune ? a întrebat Carrugati.

Iar Angela :

— Ne-am certat şi tocmai facem pace.

— Ce fel de pace ! am exclamat şi am făcut un gest necontrolat : am smuls cearşaful, descoperind astfel că aveau cămăşile ridicate. Vedeam pentru prima dată goliciunea Angelei : un pămătuf delicat pe care îl strînse repede între coapse.

Carrugati însă striga ; interpreta un mic scandal. Atît i-a trebuit lui Antonio — venit probabil după mine — ca să se repeadă în cameră ; să mă ajute, mi-a spus după aceea.

A ţipat şi Angela. Antonio a avut ideea de a le potoli pe cele două acoperindu-le din nou cu cearşaful ; şi l-a azvîrlit ca pe o pînză desfăşurată în vînt. Astfel ne-am pomenit ochi în ochi : ele întinse şi acoperite, noi doi, bineînţeles că tulburaţi, stînd lîngă uşă.

— Afară ! a strigat Carrugati după un scurt moment de linişte.

Şi, mizînd pe surpriză, fără să-i pese că era pe jumătate dezbrăcată, a coborît din pat, a venit spre noi cu mîinile întinse şi ne-a împins cu o neaşteptată violenţă pe uşă afară, trăgînd apoi zăvorul.

Am rămas în întuneric. Le-am auzit cum rîdeau.

— Ce s-a întîmplat ? l-am întrebat pe Antonio.

Antonio îşi ducea mîinile la gură, la bărbie ; tăcea. Mă privea speriat, iar din gîtlej îi ieşea un soi de chelălăit sau de suspin abia reţinut.

— Ce s-a întîmplat aici ? am repetat, răstindu-mă la el.

Băiatul a scuturat din cap.

— De ce s-au certat ? am insistat eu.

— Eh ! a gemut el de data asta, abia deschizîndu-şi gura, cu capul dat pe spate.

Am coborît în goană scările ; el după mine. Cînd să ajungem la portal, m-am întors să-l privesc şi l-am prins de umeri.

— Tu ştii. Vorbeşte ! Sînt ori nu sînt stăpînul tău ?

Mi-a răspuns printr-o strîmbătură ce părea mai degrabă surîsul unui animal. Atunci l-am scuturat şi i-am strigat că vreau să ştiu, că e dreptul meu să ştiu. Iar el, în sfîrşit, mi-a spus că banii fuseseră motivul certei — nu ştia

care bani ; le-a auzit însă vorbind de bani, apoi şi de mine.

— De mine ?

Trebuie să vă mărturisesc că o undă de orgoliu s-a adăugat atunci uimirii mele. M-am potolit şi am ieşit în stradă.

Locul rămăsese pustiu şi era scăldat în lumina venită de la o lună plină, ascunsă de acoperişurile caselor. Părea o zi moartă, atît de bine se vedea ; zi înzestrată cu o lumină extatică, rece, ale cărei umbre se abandonau unui sens cu totul şi cu totul de nepătruns.

Sînt doar cîţiva paşi de făcut pe stradă, între clădirea domnişoarei Carrugati şi a Angelei, şi poarta hotelului unde locuiesc. Făcînd acei cîţiva paşi, l-am auzit pe Antonio gîfîind din greu.

Ajuns în pat, am adormit imediat.

LA ORA TREI DIMINEAŢA

Angeletta, acest bilet să te găsească sănătoasă. Adu-mi cafeaua, cafeaua aia a ta, căci sînt aici şi aştept. Băiatul tău căruia îi spui „jermanul".

[FĂRĂ DATĂ]

M-am gîndit multă vreme, Înălţimea Voastră la neobişnuita întîmplare ce se înfăţişase ochilor mei. De ce voiau cele două fete ca eu să le fiu martor ? Servitorul meu, Antonio, n-a mai scos de faţă cu mine o vorbă despre

cele petrecute, şi nici eu nu i-am mai pomenit lui de asta. Cred că băiatul, în ingenuitatea sa — dar ingenuitatea romană e complexă şi deloc ingenuă — în ingenuitatea sa, spuneam, cred că a suferit.

În mine a rămas o tînjire oarbă, poate hrănită de dorinţă, însă şi — ba chiar mai mult — de stupoare.

Viziunea aceea şi acea imagine — cele două în pat — erau un semn, o reprezentaţie de teatru. Şi fiindcă orice reprezentaţie face aluzie la alta, ea trimite prin urmare spre nişte căi ale conştiinţei ce n-au mai fost străbătute ; m-am gîndit mult spre ce anume intenţiona să mă trimită acea viziune ticluită.

Că fusese „ticluită" n-am nici o îndoială ; domnia-voastră, Excelenţă, vă amintiţi relatarea mea — uşa mai întîi închisă, apoi întredeschisă. Dar la nedumerirea asta nu găsesc deocamdată răspuns. Un gînd nelămurit, mai degrabă, nu mă părăseşte de atunci : că femeile sînt în acelaşi timp frumoase ca serafimii lui Klopstock şi groaznice ca diavolii lui Milton. Au în ele un fel de duplicitate pe care nici un bărbat n-o va putea atinge vreodată. E o androginie a sentimentelor, un hermafroditism al fiinţei, ce ajunge în cazul lor la o asemenea culme încît rămîn descumpănit — şi cred că nu numai pe mine mă descumpăneşte.

Greşesc ? Puteţi spune că greşesc. Dar dacă greşesc, mă puteţi călăuzi spre judecăţi mai exacte. Mi s-a întîmplat să descopăr la femei o înfocare superstiţioasă, în ură ca şi în iubire,

împinsă către o limită rămasă străină oricărui bărbat. Contrastul dintre violența pasiunii și delicatețea trăsăturilor lor le face oribile, le desfigurează. Mă întreb : de ce toate acestea ? Ce au în ele de le deosebește atît de mult de bărbați ?

27 IULIE

Înălțimea Voastră mă va ierta dacă în scrisoarea trecută am uitat să-i aduc la cunoștință mutarea mea — de-acum fapt împlinit.

Am trei camere și un atelier cu fereastră mare ; sînt, așadar, posesorul unei case încăpătoare, deși cele trei camere sînt atît de mici încît în una din ele am reușit cu greu să-mi pun un pat. Grinzi înguste brodează tavanul proaspăt decorat cu ghirlande și narcise ; și e o priveliște încîntătoare cînd, abia întins în culcuș, cu lumînările aprinse în cele trei brațe ale sfeșnicului de alamă dacă e noapte, lăsînd să intre prin obloane lumina soarelui dacă e ziuă, am chef să mă uit în sus. Minunată priveliște, care te îndeamnă la visare.

Într-o cameră am așezat un *secrétaire ;* în a doua — încăpere de trecere — am găsit două fotolii mici de salon ; în a treia dorm. În aceasta din urmă, ascunsă în perete, se află o ușă pe unde se ajunge în atelier — care, în schimb, e mare și foarte luminos, potrivit pentru colecția de pietre, potrivit pentru desen și chiar pentru pictură.

De la fereastră văd copacii vilei Medici și o liniște plăcută mă cuprinde ; cugetările mele pot rătăci cu profit spre orice subiect, pot scrie, pot face orice. Pot găzdui modelul — bărbat sau femeie — pentru pictură ori desen. Pot, de cîte ori vreau, să primesc vreo cunoștință cu care să fac conversație.

Noaptea trecută a plouat pe neașteptate și m-a trezit răpăiala apei izbind în fereastra atelierului ; zgomotul ajungea la mine prin perete. M-am dus repede să văd ; noaptea era străpunsă de fulgere, în lumina lor violentă stejarii de pe colina Pincio se răsuceau ca niște demoni, și în ciuda acelui ropot de ploaie aerul era zăpușitor. M-am gîndit la mult iubitul meu Milton ; mi se părea că mă aflu în ultimele grote ale infernului. Tunetele erau strigătele lui Satan detronat :

Ieșiți din cerul vostru ce-i acum pierdut !
Așa prostie poate să sălășluiască
În spiritele fără de sfîrșit ?

Orizontul torid era răscolit de o neîntreruptă pîlpîire albă ; dar stejarii aceia și pinii de dincolo de ei, zidul din cărămidă al vilei Medici, aflat și el în raza privirii mele, așterneau peste peisajul torturat un văl elegiac, dîndu-i o aparență domestică în care furia cerului ținea loc de cadru violent și în același timp îndepărtat.

Este neîndoielnic că Antonio e fericit de stabilirea noastră în noua locuință. Nu sîntem departe de piața Spaniei, de fîntîna lui Bernini, loc de întîlnire al prietenilor săi și unde își petrece o parte din după-amiază povestind și adunînd noutăți. Sînt vești — Înălțimea Voastră își poate imagina — despre crime, despre încăierări fioroase. Aproape zilnic se povestește de cîte unul întins pe jos cu pumnalul înfipt în pîntece pînă-n plăsele. Soldații Sanctității Sale nu prididesc să-i urmărească pe unii, că apar alții care trebuie înhățați pentru noi crime. Celelalte știri — tot sîngeroase. Se zice că o bandă ațîțată de francezi umblă nestingherită prin oraș ; atacă ba un secretar al curții papale, ba un postulant al Consiliului judiciar, sau vreun conțopist de registre, adică funcționari mărunți ai guvernului, și îi batjocorește. Un deget tăiat, o ureche smulsă, un ochi scos : cruzimi neobișnuite, judecăți sumare datorate revoluției. Lumea le comentează ; iar unii spun că ar fi vorba de niște exemple ale unei noi justiții.

Cel ce trage ponosul de pe urma întîmplărilor e ambasadorul Franței, un prelat deosebit de înalt și elegant, care își are palatul la San Marcello. Ambasadorul acesta nu mai știe însă pe cine reprezintă, pe Ludovic cel căzut, ori noul stat, de la care n-a primit însărcinări și scrisori de acreditare. Cu toate acestea, fiind francez, și fiind ambasador, e rău văzut de

populație, care cînd îi acceptă pe „justițiari", cînd e împotriva lor ; astfel că trăsura lui ajunge deseori ținta pietrelor și a scuipatului.

Vreau să mai spun Luminăției Voastre că Antonio doarme lîngă ușa de la intrare și că legatul nostru m-a copleșit cu nețărmurita sa distincție înzestrîndu-mi casa cu o spinetă la care să-mi exersez priceperea degetelor. Dar eu cînt destul de prost și instrumentul e deja plin de praf.

Firește, casa are o stăpînă : o femeie în vîrstă, obișnuită cu oaspeți germani. Știe cîteva cuvinte din limba noastră și le pronunță ca în joacă. De la un pictor născut, se pare, la Bremen a primit cu ani în urmă, contra cost, o pînză valoroasă. Unii spun că e de Rafael. Alții, că e un fals. Iar alții susțin că ar fi o copie după o pictură din Antichitatea romană.

Cît despre mine, nu știu ce să zic ; e vorba de o lucrare de proporții modeste. Pot spune că-i o pictură foarte rafinată. Îl înfățișează pe Jupiter sărutîndu-l pe Ganimede. Linia spatelui, chipul plin de devoțiune al lui Ganimede sînt executate cu măiestrie ; o paloare discretă, o discretă nostalgie a divinului (care apare chiar și în îmbrățișare). Restul îmi pare restaurat cu multă osteneală. Mă gîndeam că Înălțimea Voastră ar putea găzdui în colecția personală o asemenea piesă, oricare i-ar fi proveniența, ca obiect ce merită să fie arătat.

În jurul ei se poartă controverse ce nu se mai termină. Ar putea fi un lucru folositor să

o scot de la stăpînă, plătindu-i prețul. Nu spun mai mult.

[FĂRĂ DATĂ]

De-aş fi cu-adevărat aşa cum spui
Un Hermes Trismegist, dorit de tine,
Vai, Angeletta, nu-i în firea mea...

Versurile mi se sfărîmă pe buze. Nu știu să le scriu. Italiana e înșelătoare pentru urechile mele. Cu toate astea, te rog : vino. Lasă-mă să-ți degust seva miraculoasă, misterul gurii tale. După aceea vom asculta împreună sunetul argintiu al sferelor deasupra capetelor noastre. Vom arde hîrtii înveninate pentru zeii piramidei cenușii.

2 AUGUST

Luminăția Voastră îmi spune iarăși mincinos. E adevărat, mă întîlnesc din nou cu Angela. Fata e mult mai drăguță cu mine decît era cu o lună în urmă. Am renunțat să mai aduc vorba despre cearta nocturnă cu Carrugati, sau despre îmbrățișarea aceea a lor și, trebuie să recunosc, am avut noroc.

Cît despre argumentele domniei-voastre privitoare la violența virilă, ca răspuns alor mele despre misterul și ambiguitatea naturii feminine, admit că le găsesc convingătoare. Repet însă : ambiguitatea femeii, hermafroditismul ei moral (iar uneori erotic) sînt cele ce mă șochează. Domnia-voastră vă referiți la „hermafroditismul masculin“ și-i pomeniți pe castrați. Dar ce diferență evocați în mintea mea ! Castratul nu face nici un mister din propria înclinație. Dar ați întîlnit vreodată un bărbat care să-și declare ori să sugereze nostalgia pentru feminitatea impalpabilă ? Poate Satan al lui Milton, de-ar vorbi cum am vrea, ne-ar putea spune ceva cu privire la asta ; doar el și nimeni altcineva.

Mulțumesc pentru bani, mi-au sosit tocmai cînd aveam nevoie de ei. În legătură cu studiile mele, vreau să vă spun că am urmărit un apus de soare din vîrful columnei lui Traian. Aerul era cald și pîclos. Cîmpia părea că se pierde în pulberea lui fină. Puțin mai în față, Palatinul semăna cu o carieră de piatră mărginită de lauri și chiparoși. Asistam de sus la înruinarea continuă a Antichității ; marmura îngropată și fărîmată, pe care o observam pe măsură ce se însera, îmi purta gîndul la catastrofe.

Mi-am spus : studiem arta moartă pentru că e în noi ceva ce începe să moară și tîrăște cu sine orice urmă de entuziasm.

O veste : monseniorul Passionei m-a informat că prințul de San Carlino știa de prezența mea la Roma.

Vă trimit salutul meu devotat.

TOT ÎN AUGUST, ÎN PRIMA JUMĂTATE

Excelență, cerul e acoperit de grupuri de nori întunecați și sidefii ; alunecă iute pe boltă,

ca niște veliere împinse de un vînt prielnic. Mai încolo, în vecinătatea orizontului, răzbat bubuituri de tunet. Canicula e apăsătoare ; cel mai neînsemnat efort se plătește cu rîuri de sudoare. În clima acestui oraș e ceva malign, chiar funest.

Mi-am petrecut după-amiaza doborît de o sfîrșeală pe care medicina n-o cunoaște. M-a furat chiar și somnul ; sînt sigur însă că am dormit doar o clipă, iar clipa aceea mi s-a părut o eternitate.

Două mierle enorme ciugulesc pe terasa atelierului meu niște boabe de mei pe care Antonio are grijă să le pună acolo pentru ele. Penajul lor pufos și închis la culoare le face să se asemene cu niște creaturi cerești ; dansul lor, ușurința cu care culeg bob cu bob, ciripitul calm, totul e ceresc. Aș vrea să înțelegeți cît de cucerit sînt de aceste creaturi.

Legatul v-a scris că mă răscolește un exercițiu erotic nesănătos, că duc o viață plină de obscure practici magice, că am uitat preceptele credinței în Dumnezeu. O obiecție : de ce atîta sîrguință la legatul nostru ?

Credeți-mă : nu mi-am șubrezit credința. Iar practicile magice constau în lecturi asidue din nevinovatele scrieri ale lui Paracelsus. Atîta tot.

În ce privește iubirea și fustele : n-am venit la Roma ca să trăiesc ca la mănăstire. Mă țin, oricum, de o singură fustă : de cea a Angelei. Legatul v-a spus că am fost văzut într-o seară, pe Campo Vaccino, la braț cu două femeiuști.

Ei bine, știți totul ; eram cu Carrugati și cu Angela. Nu cred că dacă fustele de care mă agăț sînt uneori două și stau laolaltă mi-aș pierde reputația.

Spuneți că da — și știu la ce vă gîndiți. E adevărat ; am lămurit misterul într-un sens satisfăcător pentru mine. Am făcut în așa fel încît am intrat în patul celor două fete. Dar ele tocmai asta așteptau.

Monseniorul Passionei m-a introdus în problemele pietrei antice. Printr-o favoare specială a autorităților ecleziastice, i-a fost încredințată o colecție apreciabilă de fragmente de marmură din insula Paros. Aceste fragmente au fost tăiate într-o mulțime de mostre — monseniorul mi-a dăruit o duzină, avînd de la cea mai fină pînă la cea mai dură porozitate, unele pure pînă la perfecțiune, altele amestecate, în doze tot mai mari, cu mică. Primele bune pentru sculptură, celelalte pentru construcții. Am înțeles cît de necesar este să cunoști temeinic problemele materialului artistic ca să apreciezi corect arta însăși.

Marmura, cu cît e mai pură, cu atît redă mai bine transparența, luciul moale al epidermei, cînd înfățișează corpul omenesc. Am învățat că desenatorul, pictorul de nuduri trebuie să arate cea mai vie preocupare pentru hîrtia și creionul pe care le folosesc, pentru ulei și peneluri. Luciul pielii exprimă frumusețea. O susținea Winckelmann al nostru, o dovedește practic Canova.

Vai, iată — mă chinuie o întrebare : de ce să reprezinţi nuditatea corpului ? Ce ascunde corpul nostru în el ?

[FĂRĂ DATĂ]

Aş vrea să comunic Luminăţiei Voastre cîteva gînduri ce mi-au venit citind *Cugetările* lui Winckelmann despre nud şi despre greci.

Winckelmann dă întîietate intelectului şi ideii. Frumuseţea îi apare ca o închegare fină a unui concept ce depăşeşte viaţa şi o redă în punctul ei cel mai înalt ; prin urmare ea, frumuseţea, e un fel de adio spus existenţei, realităţii de zi cu zi. Un chip frumos, aşa cum apare într-o sculptură greacă, este pentru Winckelmann o sumă aproape algebrică de frumuseţi parţiale. Viaţa le scoate la lumină pe acestea, dar nu pe cealaltă, care aparţine eternului.

Paginile acestui ilustru savant al nostru mă fascinează, mă subjugă în aşa măsură încît îmi pare că discut cu el însuşi. Trebuie să adaug că prezenţa lui aici, la Roma, e — ca să spun aşa — încă vie. Monseniorul Passionei îmi povesteşte, cu lux de amănunte, despre prietenia dintre unchiul său, cardinalul, şi marele specialist în antichităţi ; despre cum mergeau cei doi cu trăsura, ca nişte fraţi adevăraţi, prin satele din jur şi chiar în călătorii de studii mai lungi, simţindu-se astfel uniţi şi sufleteşte.

Farmecul prieteniei. Înţeleg — e prea vizibil — cît doreşte bunul monsenior ca între

el şi mine să se stabilească ceva din legătura ce i-a unit pe ilustrul său unchi şi pe german. Dar eu nu sînt Winckelmann, iar el nu-i un principe al Bisericii Romane. Unele momente de tăcere care se ivesc între noi ne abat de la asemenea consideraţii melancolice ; sîntem totuşi prieteni.

Vă spuneam că paginile *Cugetărilor* au stîrnit în mine nişte reflecţii. Winckelmann elogiază nuditatea. Artiştii greci, afirmă el, mergeau la palestre unde tinerii se luptau goi ; în goliciunea aceea studiau principiile dinamicii corpurilor, echilibrul stabilit între părţi ; urmele lăsate în nisip le arătau plastica muşchilor.

Aceste comentarii sînt expuse cu atîta căldură, cu o asemenea putere de convingere, încît m-au îndemnat să caut şi eu un chip de a trăi o astfel de experienţă a frumuseţii.

Am rugat-o pe Angela să-mi servească de model. I-am cerut să nu stea nemişcată, aşa cum se obişnuieşte, ci să umble, eliberată de povara hainelor, prin încăpere. A fost o încercare nefericită : fata trecea prin faţa mea, stîrnindu-mi o necontenită foame de sînii ei delicaţi. Vă puteţi imagina cum s-a sfîrşit povestea : într-un mod încîntător, însă nu în sensul pentru care mă pregătisem.

În consecinţă, m-am decis pentru un model masculin. E şi uşor de găsit : piaţa Spaniei e plină de tineri veniţi anume acolo, ştiind că prin apropiere sînt ateliere ale artiştilor şi că artiştii au nevoie de modele pentru picturi.

Cîțiva bănuți, pîine, niște zarzavaturi și băieții aceia stau cu tine chiar mai multe zile. N-au corpurile încorsetate în veșminte. Winckelmann suferea din cauză că trupurile bărbaților erau sugrumate de haine. Aceștia, tineri de la țară, cu vocația păstoritului, își dezleagă două șireturi, își scot cămașa și nădragii — și gata, sînt goi.

Modelul meu, Paolo sau Pavolo, cum pronunță el, e lucrător în viile de la Sant' Angelo; dincolo de Tibru, sapă via și cultivă salată. Totuși, mîinile lui aproape că nu au bătături. Poate că-i lucrător mai mult cu numele decît cu fapta; pentru scopul meu nu prea contează asta. Are un păr negru și creț pe care și-l îngrijește fudul, pieptănîndu-și lațele peste tîmple, după moda franțuzească. Spate plin, piept și mai bombat, pîntec neted, dar picioare scurte, ușor crăcănate la nivelul genunchilor; pulpele groase.

Desigur, nu e faimosul Bachus al cardinalului, a cărui frumusețe ține de lumile cerești, și tocmai de aceea îmi pare că se îndepărtează și se pierde. Tinerii greci vor fi avut gambele suple și mersul ușor de parcă ar fi dansat pe nori. Pavolo are, în schimb niște fese ce-l trag în jos, ceea ce nu înseamnă că-i lipsit de trăsături care ar putea fi considerate frumoase.

Are în picioare oboseală, ceva ținînd de durere și poate de boală; descopăr însă în asta un adevăr ce cheamă ochii și mintea. E un adevăr care nu purifică și, totuși, vibrează în fantezie. Nu e oare același adevăr care a vibrat și în imaginația lui Caravaggio? Ce stranie frumusețe au picioarele pline de bătături ale pelerinilor îngenuncheați în fața Madonei lui!

Winckelmann scria că la statuile grecești nu afli niciodată vreo urmă din cutele mici și izolate ale cărnii, care ne urîțesc corpurile. Cutele lui Pavolo sînt semne ale vieții. I le-am arătat; se uită la ele de parcă atunci le-ar fi descoperit și rîde.

Concluzia e că mă simt înclinat să cred în această frumusețe a adevărului concret, chiar dacă sistemul de proporții ideale despre care a scris Winckelmann, pornind de la greci, are o putere de atracție din care e greu să scapi.

Aș vrea să vă povestesc cum mi-a mers cu poza lui Pavolo. I-am spus, prin urmare, să se dezbrace, cerîndu-i același lucru și lui Antonio; i-am îndemnat să se lupte, ca să pot scoate niște schițe din mișcările lor.

S-au prins de brațe și s-au luptat, cu toată seriozitatea; au transpirat curînd. În ciuda geamurilor deschise, camera s-a umplut de mirosul lor. Erau uzi pe picioare, la subsuori, peste tot. Le-am spus să înceteze. Trăsesem cu creionul abia cîteva linii. Ei au încetinit lupta, dar nu prea mult; încleștați, s-au rostogolit pe podea o vreme, rîzînd întruna, mușcîndu-se și pălmuindu-se unul pe altul. Am înțeles ce trebuia să fac degrabă: să prind rîsul acela, gesturile ce păreau să exprime o veche rivalitate. Dar creionul nu m-a ajutat; mîna îmi era îm-

piedicată de o nesiguranță nervoasă. N-am izbutit nimic și am rămas să fixez pardoseala, fără să-i mai aud.

29 AUGUST

Luminăția Voastră mi-a răspuns cu furie, zorindu-i tare pe curieri. Cu aceeași grabă vă răspund și eu.

Din cele ce spuneți, descopăr că nu vă interesează studiile mele. La altceva mă așteptam. Credeam că meditațiile mele asupra lui Winckelmann — pe care îl stimez peste măsură, să n-aveți nici o îndoială în privința asta — v-ar putea stîrni un plus de afecțiune față de mine.

Începeam să devin un înfumurat din pricina descoperirii ce mi se părea făcută de propria mea minte. Biletul domniei-voastre lămurește cît de puțin v-am înțeles ; cît de puțin am înțeles, adică, grija voastră față de mine. De cînd sînt la Roma, nu vă preocupă altceva decît să mă surprindeți că mint. Nu vă pot spune, nici măcar ca să vă fac plăcere, că v-am mințit.

Îmi reproșați că nu v-am informat despre vizitele făcute la colecția Albani, la magnificul Bachus. Îmi spuneți că am fost în vila defunctului cardinal fără să vă povestesc amănuntele. Vă întrebați cum s-a putut să merg acolo fără ca asta să aibă vreo legătură cu prințul. Uitați că sînt prieten și tovarăș de studii cu monseniorul Passionei și că pomenitul monsenior are liberă trecere la vilă pentru motive ușor de intuit, ținînd de cercetările sale. Nu numai atît, și repet : e nepotul acelui Passionei atît de drag inimii lui Winckelmann, cel care pentru cardinal a fost mai mult decît un pupil. Iar atunci ? Știți și că prințul nu locuiește la vilă, ci în palat, la Quattro Fontane. Paznicii vilei, simpli îngrijitori de vie, nu sînt puși acolo ca să-l informeze despre vizitele făcute de monsenior. Monseniorul se duce acolo de obicei însoțit de cineva, vreun tînăr învățăcel cum aș putea fi eu însumi ; e întîmpinat cu răcoritoare, un suc de lămîie fără zahăr din pricina căldurii, schimbă cîteva cuvinte de conveniență despre pășune sau despre altceva, apoi se grăbește la pietrele lui, la obiectele de marmură ; face cîteva schițe în carnețel și pleacă. Cînd ne-am dus acolo, a zis, făcînd ochii mici — are față de lume un zîmbet ciudat atunci cînd vorbește, perorînd fără a da această impresie — a zis, deci, arătînd spre mine :

— E un prieten și avem aceeași pasiune.

Cînd am plecat, eram orbit cu totul. În grabă, văzusem în grabă tot ce se putea vedea ; așadar, și admirabila așezare a statuilor. Peste Bachus se cerneau razele unui soare viu și roșiatic, gata să apună — încît în desăvîrșita lui frumusețe părea înveșmîntat cu o mantie de purpură transparentă. Aș putea spune că nu l-am văzut, și totuși eram copleșit de puritatea liniilor, copleșit de perfecțiunea lui... Dar ce scriu ? Domnia-voastră pretindeți fapte ; mă

dojeniți pentru lunile trecute, mă mustrați pentru felul cum m-am risipit — în cuvinte se simte o umbră de gelozie.

Vă rog să nu mă acuzați de îngîmfare. Știu că afecțiunea pe care o nutriți față de persoana mea e țesută din sentimente diverse; printre altele, în primul rînd, e o înclinație evident dezinteresată. Grija domniei-voastre e părintească. Iar eu sînt flatat de aceste instincte posesive: ele dau inimii mele o dulce siguranță.

Și uite-așa, viața mea se scurge, iar aici, la Roma, întîlnește lucruri foarte noi. Nu am de gînd să vă mint; jur. Dacă v-am ascuns ceva, nu e în pana mea nici o fărîmă de rea intenție. Vă scriam despre ce era mai bun în experiențele mele; restul, pentru mine, ori nu avea importanță, ori ținea de o situație depășită.

Înțeleg ce vă poate nemulțumi citindu-mi scrisorile. Dar de ce trebuie imediat să mă acuzați? Dacă nu v-am scris nimic în legătură cu prințul, trebuia să se înțeleagă din asta că, de fapt, nu era nimic de spus. Într-adevăr, nu s-a întîmplat nimic. Lucrurile stau așa cum am mai arătat: se pare că prințul știe de existența mea. De unde o fi aflat despre mine, n-am habar; și nu știe nici monseniorul Passionei, care se preocupă atît de mult de cazul meu.

Oricum, prințul știe.

Passionei spune că pătrunderea mea în palat va trebui să se facă firesc — vorbim uneori despre asta — ca să nu apară nici o suspiciune.

Zilele și săptămînile trec și nimic nu se întîmplă. Acest gînd se însoțește în mintea mea de un sentiment al nehotărîrii, adevărată moleșire a forțelor; iar cînd așa ceva mă stăpînește, îmi vin în minte cu claritate niște cuvinte pe care mi le-ați spus: „I se poate întîmpla bărbatului tînăr să aibă crize de feminitate în împrejurări dificile; o adevărată slăbiciune îți cuprinde nervii și ai vrea negreșit să cedezi unei violențe masculine."

Experiența neputinței de a acționa, căci orice aș plănui să fac ar da greș.

Prezentîndu-mă la palat, fie și ca să cer îngăduința de a vizita colecția Vilei, nu mi-aș putea ascunde locul nașterii și originea. Prințul cere să fie controlate permisele de liberă trecere și scrisorile de recomandare ale străinilor — se pare că se teme de francezi. Odată ce ar citi permisul meu, recomandările mele, i-ar fi limpede totul; și chiar dacă n-aș fi aici în scopul știut, tot ar intra la bănuieli.

Dispariția fiicei domniei-voastre, prințesa, e un caz ce interesează prea puțin un oraș ca Roma. Cînd legatul nostru, de față cu mine, i-a vorbit despre asta monseniorului Passionei, monseniorul i-a spus surprins:

— N-am văzut-o de la ultima procesiune a lui Corpus Domini. E un an de atunci.

După ce am discutat însă împreună, Passionei a aflat de interesul nostru; de aceea mă îndemnă la cît mai multă precauție. Prințesa, îmi spune, era o persoană prea puțin amatoare de petrecerile date de legatul Franței, cele mai

frecventate aici, și nici nu apărea în lojile de teatru la Argentina, sau pe Corso, cu prilejul carnavalului. Lua parte la slujbele Sanctității Sale, căutînd să-i evite pe prinții nepoți Braschi. Uneori se ducea la palatul Quirinal, mai des era prezentă la San Pietro ori la ceremonialul de la Lateran.

Se zvonește — tot Passionei o spune — că ar fi dispărut din oraș și don Marcello, fratele mai mic al prințului : un tînăr marcat de zodii păcătoase, foarte frumos și taciturn. Se vorbește că ar fi copilul unui grăjdar și nu al celui care l-a crescut. La cîțiva ani după ce l-a adus în lume, prințesa-mamă a murit — umblă vorba că și-a curmat singură viața ; alții spun că ar fi fost silită s-o facă.

Pe vremea aceea familia nu locuia la palatul San Carlino, ci într-o clădire cu turnuri, modificată și aranjată în mai multe rînduri, nu departe de construcția neterminată a bisericii San Salvatore in Lauro. E aceeași zonă unde legatul mi-a căutat, la început, locuință : pe lîngă Via dei Coronari.

Am fost la clădirea aceea de mai multe ori. M-am plimbat prin jur, de dimineața pînă seara. Nu are înfățișare de palat, ca — de pildă — învecinatul palat Orsini, ce pare o fortăreață în spatele căreia un șir de case servesc drept contraforți.

Clădirea pomenită e o învălmășeală de piatră și țigle, zidărie trudnică, străpunsă de ferestre care, la etajele de sus, sînt prevăzute cu canaturi. De pe Ponte del Castello, din direcția rîului, se zărește o terasă în partea dinspre Tor di Nona și teatru, terasă sprijinită pe trei arcade înfipte în apă și în prund.

Aici locuiesc bastarzii casei, ori servitorii, ori niște familii pe care prinții nu le vor la palat — așa se vorbește. Poarta stă să cadă și e veșnic deschisă ; lipsește portarul, ba chiar și obișnuitul du-te-vino al caselor în care locuiesc multe persoane, multe familii.

Într-o dimineață, însoțit de Angela, m-am aventurat într-acolo. Am simulat o curiozitate de străin ; i-am spus fetei că aș vrea să vizitez spelunca aceea enormă. N-a fost nevoie să mă rog de ea, s-o implor. Ea însăși, ca în joacă, a trecut peste prag mai întîi.

Ne-am pomenit dintr-o dată departe de orice lumină, într-un coridor întortocheat ce conducea spre un hol întunecat și el, însă larg cît o sală de tribunal. În partea de sus se afla un balcon din lemn, atît de dărăpănat încît ar fi fost fatal pentru oricine să umble pe el. Din tavan atîrnau seculare pînze de păianjen, așa de dese că păreau draperii de catifea, drapele de doliu.

În față, holul se închidea printr-un arc lărgit, în interiorul căruia se răsucea spirala unei scări de piatră, pătrunsă zdravăn de umezeală. Am alergat într-acolo și, în răsucitura melcului, am văzut o spărtură pe unde se filtra lumina.

Am umblat apoi pe coridoare și prin unghere pline de paie împrăștiate ; în primele încăperi erau legați măgarii. Urma o curticică semă-

nînd cu un puț — cîteva gratii deasupra și altceva nimic. O scroafă și un porc guițau cu disperare dincolo de o îngrăditură de lemn; se uitau țintă la o găleată cu tărîțe și apă în care pluteau coji de pepene verde. Găleata era departe de ei, părăsită; spectacolul acela al foamei animalice era dezgustător.

Angela a rîs de repulsia mea. I-am explicat că mirosul locului nu numai că mă zăpăcea, dar mai avea asupra mea și un efect narcotic, așa că voiam să fug de acolo. Am reușit s-o tîrăsc în grabă spre lumina apărută în fața noastră: era terasa. Pe tot traseul am întîlnit doar un copil ce se uita la noi cu o privire stinsă, dar deasupra capetelor noastre se auzeau strigăte de adulți, ca și cum s-ar fi certat două femei și un bărbat. Terasa era pustie, însă dedesubt, pe nisipul de lîngă rîu, un bătrîn împletea nuiele.

Am rămas o vreme acolo. Angela și-a bătut joc de mine. Insistasem destul ca să mergem acolo unde eram; zicea că îmi fusese pedepsită curiozitatea. Buimăceala și indispoziția mea erau semne ale pedepsei.

Aruncam priviri spre rîu, spre Castel, spre bătrînul împletitor de nuiele; îl auzeam cîntînd un cîntec monoton și plictisitor ce contrasta cu atmosfera limpede din jur. Se auzeau chemările barcagiilor, venite de dincolo de contraforții palatului Altoviti, aflat puțin mai jos. Acolo era multă însuflețire; terasa, însă, casa de deasupra ei, bătrînul — purtau

pecetea abandonului, a unei predestinate uitări ce făcea să-mi sporească proasta dispoziție.

Fără să spun nimic, am luat-o pe Angela de mînă și, cu pas întins, am refăcut în sens invers drumul pe unde venisem. Pe scară am trecut pe lîngă un bărbier șchiop, care cobora bodogănind mînios, cu o voce spartă și hodorogită; ducea cu el un castronaș din alamă, cu spumă uscată pe margini. Nu ne-a observat — așa mi s-a părut. Ne-am furișat pe lîngă el, Angela înăbușindu-și cu greu rîsul.

Cînd m-am văzut afară, în piața bisericii, iarăși printre căruțele cu marfă ce se îngrămădesc aici, m-am simțit ușurat, iar fata mi-a spus că-mi revenise culoarea în obraji.

V-am povestit această scenă neplăcută ca să-mi exprim — iar Înălțimea Voastră să-mi acorde încredere — o presupunere: acea casă nu poate fi închisoare sau mormînt pentru nimeni. Prințesa, fiica domniei-voastre, nu poate fi acolo, între zidurile acelea. Intuiția mă face să fiu sigur de asta. Casa îmi pare a fi locul unei rușini ce se dorește uitată. Mă gîndeam la aceste lucruri, iar Angela îmi spunea rîzînd:

— Te-a zăpăcit putoarea de măgar...

ÎN PRIMELE ZILE ALE LUI SEPTEMBRIE

Luminăția Voastră nu-mi mai răspunde la scrisori. Asta mă tulbură. Nu știu de ce anume m-am făcut vinovat. Pot repeta un jurămînt încă necălcat, cred: voi încerca pînă la capăt

să îndeplinesc însărcinările ce mi-au fost încredințate, chiar cu riscul vieții.

Tăcerea domniei-voastre înseamnă condamnare. Legatul nostru, cu același aer închipuit, distrat, împingîndu-și bărbia înainte ca pentru a susține niște greutăți inexistente, mi-a vorbit despre lipsurile mele. Dar ce spun! El nu vorbește clar; sugerează, lasă să se înțeleagă, face aluzii. În fine, cred că am priceput că a primit o scrisoare de la domnia-voastră, cred că în scrisoarea aceea erau cuvinte aspre la adresa mea. Legatul le-a tradus pentru urechile mele într-un limbaj încifrat. Spunea:

— Cu cît adevăr înfrunți dumneata situația obscură în care te-ai vîrît de bunăvoie?

Asemenea cuvinte întortocheate m-au făcut să amuțesc. Nu-mi rămînea decît să meditez asupra lor. Prin urmare, în exprimarea ceremonială a legatului se încrucișează „adevărul" meu cu o situație „obscură" în care eu mi-aș fi vîrît cu satisfacție (ori cu ce?) propria persoană. Dar despre ce fel de „adevăr" vorbește?

Cît despre mine, cunoscîndu-vă, îmi închipui ce gîndiți. I-ați scris pesemne ceva asemănător cu ce mi-ați mai scris și mie. Observați acolo că eu mint, că nu vă spun tot ce aș avea de spus despre ceea ce mi se întîmplă în orașul acesta. Observați că umblu dintr-o distracție în alta, din aventură în aventură. În ce mă privește, sînt convins că aventurile, ori distracțiile, vor servi la ceva; ba chiar mai mult decît s-ar putea crede.

Oricum, i-am răspuns legatului. L-am întrebat:

— De ce nu încercați și dumneavoastră să găsiți o cale pentru rezolvarea cazului prințesei?

Și-a smuls bărbia din aerienele sale considerații; o mișcare bruscă, o smucitură. Mi-a aruncat o privire aproape cu ură. Apoi, după obiceiul său, și-a măsurat cu grijă cuvintele:

— Eu sînt aici în haină de diplomat. Datorez supunere rangului meu și discreție oficialilor Sanctității Sale; acestora trebuie să le dau amănunțit socoteală de acțiunile mele. N-am libertatea dumitale — o libertate de care, nu pot să neg, faci uz în modul cel mai folositor.

Acestea sînt cuvintele sale: „în modul cel mai folositor". Eram în casa lui și serata se desfășura, ca întotdeauna, în salonul destinat conversației.

La Roma se folosesc pretutindeni luminări de seu. Aerul din încăperi e deseori plin de fum și îmbîcsit. Cîte o doamnă tușește cu afectare: e o cochetărie menită să sugereze că ceva, din ce se spune, din ce se ascultă, scîrțîie. În seara aceea se tușea mult.

Am repetat pentru mine, dar cu voce încă destul de tare, verdictul legatului: „fac uz în modul cel mai folositor". Apoi l-am întrebat:

— De ce în modul cel mai folositor?

Nu se voia o întrebare nevinovată; încercam să-l oblig pe omul acela să se exprime cu claritate, ori măcar mai puțin încîlcit. Dar el

s-a întors în altă parte ; s-a întors spre oaspeţii săi cu aerul că se cuvine să se ocupe de altceva şi nu poate sta să asculte mai mult.

Conversaţia — de aici explicaţia acelor intervenţii prin tuse — îi avea drept subiect, ca de obicei, pe francezi. Se flecărea despre publicarea unei foi care vădea o simpatie declarată faţă de aşa-zisa A Treia Republică şi faţă de evenimentele din Franţa. Cineva susţinea că o parte din cler hrăneşte iluzia unei izbăviri venite dinspre revoluţie şi francezi, din nevoia unei nicicînd potolite dorinţe de înnoire. Clericii preacuraţi şi-ar încrucişa astfel spadele cu clericii vînduţi diavolului şi dispuşi să neguţătorească lumea.

Prezentă şi ea acolo, o doamnă ce purta sub peruca albă, chiar în mijlocul frunţii, o panseluţă proaspătă cu petale pe care albastrul, galbenul şi carminul se amestecau nuanţat, comenta :

— Oare se cunosc preoţi cu adevărat dornici de sfinţenie ?

Femeia rîdea, iar în ochi îi scînteiau luminiţe răzbunătoare. Celelalte doamne de pe lîngă ea au tuşit cu însufleţire. A mai tuşit şi un seminarist înţepenit într-un veşmînt de mătase neagră ; tuşea, iar broboanele de sudoare i se îndeseau pe fruntea de ceară.

— O, nu ! a continuat doamna cu floare în păr. Tinere monsenior, dumneata nu poţi, nu trebuie să protestezi. Eu spun că sfinţii părinţi au plecat în pustiu — îl citez aici pe confesorul meu. Aşadar, sfinţii părinţi dispreţuiesc lumea şi bogăţiile ei. Nici unul dintre prinţii Sacrului Colegiu nu pleacă vreodată în pustiu ; poate doar în direcţia vreunei vile, la Caprarola, Bomarzo, Bagnaia.

Acum rîdeau toţi şi nimeni nu mai tuşea. Dar seminaristul, care în ciuda palorii avea cu siguranţă temperament, a insistat :

— În acest caz se dă un credit exagerat celor spuse de călători şi scrierilor eretice. Întîmplările din Franţa îi privesc pe francezi.

Aici, mai multe voci întrebară :

— Asta ce înseamnă ?

— Popoarele, a răspuns el cu îndîrjire, alungă un rege şi aduc altul în locul lui ; se întîmplă adesea. Detronarea unui rege şi înscăunarea altuia se face cu o oarecare zarvă. Nici zarva ce vine din Franţa nu e altceva.

— Dar carta drepturilor omului, dărîmarea închisorilor, marşul asupra palatului Versailles, ridiculizarea atributelor suveranului şi nu numai ale persoanei sale, toate acestea depăşesc zarva de care vorbeşte tînărul monsenior.

Vorbea în felul acesta un tinerel al cărui elan n-am înţeles dacă arăta consens sau dezaprobare. Cuvintele lui au stîrnit noi proteste, altă serie de tuse, iar mica adunare s-a risipit iarăşi în cele trei camere ce erau deschise.

Doamna cu panseluţa a venit lîngă mine şi m-a întrebat ce cred în legătură cu problema discutată.

— Anii dumitale tineri ce îţi sugerează ? m-a întrebat.

— Dar anii dumitale, care sînt la fel de plini de prospețime ca ai mei, ce-ți sugerează ? am spus în replică.

— Vrei să vorbești despre altceva, am înțeles ! și mi-a întors spatele, ofensată.

Spatele acela, am observat, avea un freamăt despre care aș putea spune că îmi este foarte cunoscut. Am alergat după femeie.

— Cine ești ? am întrebat-o.

III

PRIMELE APRECIERI

Poate că cititorul ar vrea să știe mai multe despre acest Hugo al nostru. Să începem cu numele lui, scris între dantelele unei semnături stilizate, la modul adolescentin, cu înflorituri, pe pagina uneia dintre scrisori. Ciudățenia e că scrisorile nu purtau semnătură și că numele acela nu apărea în urma unor saluturi, ori altceva de acest gen, ci era înscris de-a curmezișul, de mai multe ori, alături de textul propriu-zis. Părea că autorul scrisorii și-ar fi propus să încerce, ca pe o ciornă, efectul expresiv al propriului său nume, adăugîndu-i o decorație menită să-l înnobileze.

Hugo — altceva nu știm, decît ceea ce scrisorile lui adaugă încetul cu încetul, odată cu povestirea.

Am spus că în fasciculul sustras de mine din Arhivă se aflau nu numai scrisori, ci și pagini ce puteau fi rupte dintr-un jurnal.

Curiozitatea cea mai mare pe care o simțeam parcurgînd știrile „romane" trimise Înălțimii Sale pe pămînt german — nu vorbesc despre faptele diverse, ci de cele privitoare la strania misiune care trebuia îndeplinită — îmi era stîrnită de delimitarea minciunii cuprinse eventual în ele. Luminăția Sa, Excelența, îi reproșa lui Hugo că minte.

Nu puteai nici măcar să te întrebi în legătură cu ce și în ce măsură mințea tînărul ; îmi lipsea orice posibilitate de confruntare, limita fizică a scrisorii era de nedepășit. Hugo era acuzat de minciună, iar la acuză el răspundea că nu, nu era un mincinos — totul se termina aici.

Și totuși, în răspunsurile sale era destulă ambiguitate, o ambiguitate ce-mi scăpa și mă făcea să mă întreb cîtă minciună încăpea printre negații. M-am gîndit că minciuna aceea nu putea fi gravă. Tinerețea e atrasă de tot ce îi oferă viața. Hugo lipsea la apelurile urgente ale Înălțimii Sale nu din calcul, ci pur și simplu, cum se obișnuiește să se spună, din cauza tinereții — iar minciunile lui nu erau altceva decît efectul unei vrăji, vraja tinereții.

Minunată vrajă — cînd timpul pare o pînză infinită ce se desfășoară după placul nostru, iar ziua de mîine ne apare capabilă să conțină în ea rezolvările tuturor problemelor pe care le avem.

Lui Hugo, prin urmare, îi plăcea să se distreze și amîna mereu misiunea ce-i fusese încredințată.

Dacă îmi este îngăduit să sugerez o interpretare, aș spune că Hugo plecase prea de bunăvoie de pe pămîntul său natal — un ducat din nord, un ducat baltic — atras — de ce nu ? — de mirajul însorit al Romei și de ceea ce însemna aceasta pentru el, fie în sensul unor preocupări anticariale (nu știu cît de serioase), fie ca stimulent pentru simțurile sale tinere. Băiatul nu meditase prea mult asupra misiunii pe care o avea de îndeplinit. În această nechibzuință a lui e mai mult decît un farmec oarecare ; vitalitatea sa creștea liberă, setea sa de cunoaștere mergea mînă în mînă cu setea biologică.

Hugo profitase, cu o seninătate ținînd precis de cea mai pură tinerețe, de ocazia ce i se ivise. Să plece, tînăr, spre Italia, fără grija cheltuielilor, urmărit cu statornică atenție de o persoană cu rang înalt care putea, pînă și de la distanță, să-și facă simțită afecțiunea pentru el, chiar dacă printre reproșuri — lucrul acesta era curată ademenire pentru dorul lui de ducă, nu și pentru cel de reflectare. Așa că plecase ; cît despre obligațiile ce trebuiau îndeplinite, însuși timpul se va îngriji de ele.

Cine era, însă, Înălțimea Sa, Excelența care îi oferise băiatului, cu atîta mărinimie, prilejul călătoriei ?

În scrisorile lui Hugo e înfățișat un portret deformat al Înălțimii Sale. Mă gîndeam la o deformare ce duce la mistificare : Luminăția Sa nu era femeie, ci bărbat. Preferința lui pentru băieți, băieți cu pielea oacheșă, felul cum scrie Hugo despre asemenea gusturi și despre alte înclinații secrete, de același gen, m-au făcut să mă gîndesc la un joc libertin nestăpînit, pus pe hîrtie, încredințat curierilor de poștă, calculat în așa fel încît să se obțină o plăcere verbală și fantastică pe care numai imaginația — și ce imaginație ! — o poate sugera.

M-am gîndit, adică, la o formă complicată, dacă nu complexă, de erotism pentru care mi se părea că aveam proba indirectă, ironică, în lectura ciudatelor aventuri ale lui Hugo la Roma.

Relatările acelor aventuri erau provocatoare ; erau semnul unei strategii sofisticate, chiar dacă spontană, pentru a ține în viață un sentiment ce ar fi putut dispare din cauza distanței. Din instinct, Hugo sublinia depărtarea și independența sa virtuală, dar în același timp făcea loc suspiciunii, geloziei ; punea un halou propriilor confesiuni de ambigue „minciuni“, făcea tot mai chinuitoare pasiunea.

Dar Înălțimea Sa mai are și o fiică, iar fata asta s-a căsătorit cu un prinț din Roma ; e, deci, dispărută, sau, cel puțin, viața ei de femeie măritată suscită întrebări părintelui aflat departe. El vrea să știe mai multe — de aici misiunea lui Hugo. Este o misiune ce are nevoie de tact, de discreție ; dar e și o misiune mirosind a pretext.

Poate că Înălţimea Sa, trimiţîndu-l pe Hugo la Roma, a dorit să scape de el ; iar Hugo face în aşa fel încît să-l chinuie, pune în scenă subtile, însă evidente răzbunări : un îndrăgostit care se simte respins va face, desigur, totul ca să rămînă legat de obiectul iubirii sale. Dar era Hugo îndrăgostit de Luminăţia Sa ?

Nu cred că ar putea să existe un răspuns la această întrebare. Şi apoi : a fost doar erotică, libertină, aventura lui Hugo la Roma ? Ori era şi ceva mai complex, mai determinant pentru existenţa istorică a unui individ ?

[...]

IV

[FĂRĂ DATĂ]

...de parcă mi-aţi spune-o ca să vă amuzaţi. Şi totuşi e un lucru foarte important. Prinţesa vă scrie după luni şi luni, zice că e sănătoasă, iar domnia-voastră îmi pomeniţi noutatea numai la sfîrşitul scrisorii, ca un post-scriptum.

Am priceput : îmi plătiţi cu aceeaşi monedă cu care credeţi că vă plătesc şi eu (dacă acest verb îmi este permis cumva cînd mă adresez domniei-voastre). Ei bine, prinţesa nu v-a sugerat nimic în privinţa locului unde îşi duce zilele ? Nu v-a dat de înţeles dacă trăieşte în captivitate sau nu ?

Trebuie să vă comunic sentimentul meu de dezolare.

Viaţa acestui oraş vrăjit mă incită încă, dar o trăiesc înconjurat de un văl impalpabil, un văl întunecat, care se face tot mai întunecat, tot mai negru.

Oraş vrăjit şi care vrăjeşte. Lumea e mereu obsedată de spectrul foamei. Recoltele au fost adunate de vreo două luni ; se vorbeşte despre grîu dosit, despre lipsa de pîine. Aşa că dimineaţa aleargă cu toţii la brutării şi se stîrneşte zarvă pentru nimic, se huiduie şi se lovesc ; apoi fiecare se întoarce acasă cu pîinea în mînă, dar fără mulţumire. Fiecare ştie că a obţinut pîinea aceea printr-o întîmplare fericită, şi că a doua zi îl aşteaptă alte încleştări, alte strigăte, alte chinuri.

Monseniorul Passionei îmi spune că oraşul trăieşte *ab aeterno* înconjurat de spectre ucigătoare, întruchipate în coşmare nocturne. Somnolînd în plină lumină a zilei, bîntuiţi de o veche, străveche înţelepciune cinică, locuitorii, în trufia pe care o etalează, sînt de fapt victimele unei crude izolări. Izolarea aceasta are o dublă faţă. Mai întîi : geografia locului, cîmpiile mlăştinoase şi pustii care înconjură oraşul, sugerînd imagini mortuare, privelişti ale unei sărăcii fără remediu. În al doilea rînd : ceea ce se cheamă *historia*, adică viciul de a vedea mereu prezent un trecut irecuperabil, materializat în nişte dărăpănături smintite, amestecate astăzi în peisaj aşa cum laurii şi stejarii se amestecă printre ele : pietre, pietre

și iar pietre. Sînt pietre din care străinii se străduiesc să ghicească ceva, iar cei din Roma, cu felul lor de a se purta, par să le spună : „Lăsați-o baltă, nu le luați în seamă ; pietrele acelea sînt mute, mute ca orice piatră din natură, o piatră abandonată pe nisip de Tibrul revărsat..."

Așa că totul îmi pare zadarnic și îmi spun că și cercetările mele sînt zadarnice.

Acum cîteva zile, pe Campo Vaccino, l-am întîlnit întîmplător pe prințul de Sermoneta. Omul acesta în vîrstă și plin de melancolie m-a întîmpinat cu bunăvoință.

— Ai călătorit la Napoli, cum te-am sfătuit ? m-a întrebat.

I-am răspuns, desigur, că nu. Din ochi îi curgea un lichid gros și vîscos ; și-l ștergea cu un colț al manșetei destrămate. Apoi mi-a zis :

— Roma îi distruge pe toți ; o să te distrugă și pe dumneata.

Rînjea. I-am cerut să se explice, să-mi vorbească deschis. Ne plimbam prin mijlocul colbului.

— Nu trebuie să te surprindă ce-ți spun. Cred că m-ai înțeles. E o manie a secolului să crezi că Roma ar însemna cine știe ce. Ești catolic ? Dacă ești, n-ar trebui să te mire cuvintele mele. Dacă nu ești, atunci pentru toate astea — și arăta cu degetul în jur — ar trebui să simți ostilitate din instinct.

— Nicidecum, i-am răspuns.

Și am precizat că pentru mine Roma nu era sfînta cetate a Bisericii, ci mărturia unui trecut încă viu... Vorbeam, dar îmi simțeam cuvintele slăbind, prefăcîndu-se în cenușă ca și cum ar fi fost surprinse de flacăra unui foc mistuitor.

Bătrînul prinț a spus, ca pentru sine :

— Ce de tîmpenii !

Și s-a îndepărtat fără să-mi lase timp să-l salut. L-am ajuns din urmă, dar m-a evitat cu un aer distrat ; s-a prefăcut că nu mă vede.

Dar de ce vă povestesc toate acestea ?

Îmi vine din nou în minte că ați primit vești de la fiica domniei-voastre, prințesa, și îmi vorbiți despre asta aproape întîmplător. Poate și eu sînt din întîmplare la Roma, și nu din vreun motiv privitor la aceeași prințesă.

Ați vrut să mă umiliți. Ați reușit pe deplin.

LUNI NOAPTEA

Angeletta, mi-a fost cu neputință să te găsesc. Am coborît de la San Carlino cu sufletul la gură și era cît pe ce să mă prăbușesc la pămînt, să cad mort în bazin la Fontana di Trevi. Mi s-a părut că te văd ieșind pe poarta palatului Albani. Tu erai ? Dacă nu erai tu, cine altcineva putea să-ți semene așa de mult ? Jermănuțul tău.

ÎN TREISPREZECE

Înălțimea Voastră mă întreabă despre întîmplarea cu don Sigismondo, veche deja de

cîteva luni ; dar, fără îndoială, se mai vorbește de ea. O tentativă de crimă prin otrăvire asupra prea eminentului cardinal Carandini, prefectul congregației Buon Governo. Delict grav, așadar. E destulă beznă în jurul cazului. S-a stabilit pedeapsa cu închisoarea pe viață, însă se spune că, în blîndețea recunoscută a caracterului său, papa a comutat-o bucuros în exil. Don Sigismondo e plecat acum.

Ce a făcut acesta ? Antonio, care știe totul — vă amintiți ? servitorașul meu drag — îmi spune că îndărătul complotului stă problema franțuzească și o uneltire copilărească. Se urmărea pur și simplu să se stîrnească panică, să se clatine tronul și tiara papală, cum se spune aici. Există o secretă, poate nici măcar secretă dușmănie între neamurile Chigi și Braschi. Curtea prinților nepoți îi deranjează pe Chigi dintr-un fel de vanitate prostească. După ani și ani de invitații neonorate, de priorități neacordate, sau acordate cu o jignitoare ostentație — „Papii mor, iar neamul Braschi trece“ se spune în casa Chigi — s-a născut planul cel mai ambițios : conspirația indirectă, care să provoace tulburări în ierarhie, în culisele guvernului.

În miezul acestor lucruri stau slăbiciunile lui don Sigismondo. Cuvintele sale s-au fluturat pe buzele tinerilor pe care îi răsfață. Ca să se ajungă la crimă prin otrăvire trebuie să fi plătit pe careva ; unora, se știe, le place să se laude cu faptul că știu strategiile celor mari.

Adevărul e că au fost torturați și li s-au smuls mărturisiri ; și la urmă, procesul.

Pe lîngă toate acestea, prea eminentul cardinal Carandini s-a ales cu un atac de inimă.

În întreaga poveste e ceva comic, dar și ceva trist. Adevărul oficial este, evident, altul ; și sînt multe adevăruri oficiale. Poate că-i adevărat ce-mi povestește Antonio, și anume că don Sigismondo ar fi fost cuprins de un soi de delir al puterii, că se simțea un fel de arbitru al însăși stabilității Bisericii. A spus că vrea „ceva deosebit“ — le-a șoptit asta în taină prietenilor săi, care sînt și prietenii lui Antonio. Dar, oare, despre ce „deosebire“ vorbea ?

Aici, cred eu, se află adevărata întîlnire a faptului din Roma cu faptele din Franța : o frenezie publică molipsitoare ce decurge dintr-un sentiment de sfîrșeală, de imobilitate fără memorie, care împovărează mințile tuturor, chiar și pe cea a lui don Sigismondo.

Aș vrea să vă mai vorbesc despre francezi. Niște nobili au venit în fugă de la Paris. Legatul Franței, cardinalul, îi primește, dă mese, iar casa Rospigliosi e prima care li s-a deschis.

Prin monseniorul Passionei, am cunoscut un abate sosit aici împreună cu contele de Narbonne. E un tînăr care vorbește cu profunzime, cu stil. Spune :

— Confrații mei revoluționari doresc binele public, îl doresc cu ardoare ; însă ardoarea, uneori, te orbește. E posibil ca binele, în împlinirea lui, să distrugă frumusețea vieții ?

Eu nu cred că frumusețea vieții poate fi sacrificată pentru bine; dar ceea ce abatele numește frumusețe e, poate, negarea unui sentiment creștinesc de fraternitate a cărui existență trebuie totuși salvată. Cred că francezii confundă frumusețea cu sofisticăria celor bogați — cuvintele acestea au să vă rănească, însă cu ce le-aș putea înlocui ? Ei bine, asta-i greșeala lor. Eu nu spun că sofisticăria aceea e rea; dar e adevărat că ea devine și a devenit prilej de abuzuri. Domnia-voastră înșivă mi-ați vorbit despre asta; îmi amintesc, pomeneați de „ticăloșie“ și îmi amintesc și întîmplarea care v-a determinat...

[FĂRĂ DATĂ]

...în a treia noapte, năpădit de teamă; asta n-ar putea să vă facă plăcere. Dar ar fi o prostie să mint. Mă înfuria faptul că am căzut într-o capcană atît de simplă. Și mai lipsit de sens mi se părea să lîncezesc închis fără să apară cineva și să-mi dea vreo explicație.

Noaptea aceea, a treia, a fost cumplită și pentru că auzeam șobolanii rozînd grinzile cu o insistență chinuitoare. Scrîșnetelor li se adăugau bufnituri pierdute în beznă. Stăteam cu capul lipit de genunchi în colțul umed pe care mi-l alesesem ca adăpost; număram minutele, mă temeam că vreuna dintre lighioanele acelea o să cadă peste mine și o să mă atace.

Poate că afară se stîrnise furtuna; mi se părea că ropote de ploaie se amestecă în mulțimea de zgomote ale întunericului, și poate chiar scăpărări de fulger (...).

Mă întrebam, cu îngrijorare, de ce o asemenea soartă. Credeți-mă: îmi pierdusem orice speranță și blestemam destinul ce mă adusese la Roma. Nu vă întunecați la față, fie-vă milă de starea în care ajunsesem și care e cea a...

VINERI

Luminăția Voastră mi-a răspuns cu promptitudine la scrisoare. Îndată ce am avut plicul în mîini, i-am rupt sigiliile cu o nerăbdare sărbătorească. Speram cuvinte încurajatoare, după oribila întîmplare prin care trecusem. Am citit în schimb învinuiri înțepătoare, nemeritate.

Îmi spuneți doar că totul s-a petrecut așa fiindcă mi s-a ivit prilejul să mă iau după fusta domnișoarei Carrugati. Îmi spuneți limpede că nu mă puteam aștepta la altceva: fustele unei femei aduc necazuri. În aceeași măsură, însă, și o pereche de pantaloni poate aduce necazuri.

Mi-ați repetat pînă la exasperare că numai jocul perfid al întîmplării a făcut ca din măduva domniei-voastre să iasă „în mod vădit“ o fată. Dar dacă fata aceea este „în mod vădit“ a voastră, Înălțimea Voastră după cîte fuste nu va fi alergat!

Observați că încep să mă pierd în amănunte polemice; sînt obligat s-o fac.

Cît despre cazul meu, doresc ca domnia-voastră să meditați asupra întregii chestiuni.

Prin urmare, mă aflu în stradă. E o zi senină, răcoroasă ; un cer splendid, spălat de o ploaie recentă, face aerul respirabil. Sînt aproape de spineta de la palatul Farnese. La „Canto della Scrofa" e un negustor de coloniale, dar în spatele prăvăliei expune adesea cartoane pictate, pînze, sanguine. Mi l-a recomandat pictorul Cantarini, prietenul domnișoarei Angela, autorul acelui splendid Apollo despre care v-am vorbit. Cantarini a găsit prilejul să-mi spună că acest negustor încheie tîrguri cu niște domni din oraș și că primește de la ei marfă de preț. Vinde, ori schimbă, pînă și camee sau agate.

Ei bine, mă hotărăsc să trec pe la prăvălia aceea. Nu era prima dată cînd treceam pe acolo. Văzusem în urmă cu cîteva săptămîni un desen grozav, atribuit de cineva lui Poussin : un înger plutind în aer, sub un pîlc de stejari, în vreme ce deasupra se îngrămădesc nori. (Într-adevăr, în casa Altieri s-a păstrat o mică pînză albastră a lui Poussin, pentru care desenul acela ar putea fi o schiță ; dacă nu cumva un diletant de geniu n-a făcut o copie după ea, cu o mînă sprintenă și precisă...)

Iată : îmboldit să descopăr la negustor ceva interesant și plăcut, apar la intrare. În momentele acelea, strada era pustie. Din spatele meu vine pe neașteptate un huruit de trăsură. Aud un țipăt. Mă trag înapoi tocmai la timp ca să nu fiu lovit. În trăsură e Carrugati ; mă vede,

îmi face un semn disperat. E cu ea cineva pe care nu reușesc să-l disting. Trăsura cotește spre Tor di Nona și pare că merge fără să țină seama de piedici și de hurducături. Mă conduc după strigătele îndepărtate ; n-aveam alt gînd decît să mă iau după nenorocita aceea, care era, fără îndoială, în pericol.

— Pe aici, pe aici ! îmi strigă cineva.

Ajung gîfîind la San Salvatore in Lauro și am certitudinea că trăsura a intrat pe poarta palatului în ruină al moștenitorilor Albani.

— Acolo, acolo ! aud, într-adevăr, că mi se confirmă.

Cel care îmi vorbește nu pare să aibă dubii în privința faptului că sînt pe urmele fugarilor. Simțeam că-mi plesnesc tîmplele de oboseală. Am trecut prin poarta aceea dărăpănată și mereu deschisă ; dar în curtea întunecoasă nici urmă de trăsuri, și era liniște. Sus, soarele pătrundea prin ferestrele strîmbe, părăsite. Am înaintat cu băgare de seamă, încercînd să-mi potolesc respirația sufocată de alergare. Am luat-o spre galeria ce duce la terasa de care v-am vorbit. Însă în clipa aceea m-am simțit apucat pe la spate de patru brațe vînjoase și împins cu violență înainte. Am încercat să strig, dar mi-au legat strîns gura și bărbia ; în nări îmi intra un miros dulceag și pătrunzător. Mai lipsea destul de puțin ca să mă simt cu totul buimac, pierdut. Cu urechea, fiindcă aveam deja ochii închiși, am perceput zgomotul unor picioare goale alergînd pe pardoseală. Cine mă înhățase pe la spate avusese grijă să-și

scoată încălţările ca să mă ia prin surprindere. Mintea mea părea că se agaţă cu disperare de gîndul acesta, cînd am leşinat.

Mi-am revenit în simţire abia noaptea. Am deschis ochii într-o beznă desăvîrşită şi n-am reuşit să disting nimic.

S-a făcut dimineaţă. O rază slabă de lumină aluneca prin crăpătura unei ferestre mari, bătută în scînduri. Era prea sus ca să ajung pînă la ea. Lumina aceea mi-a dat putinţa să văd în jur. Pietrele din pardoseală erau acoperite de o murdărie lipicioasă şi de paie. Încăperea era mare : o temniţă comodă, în privinţa spaţiului, complet goală ; însă respingătoare, cînd stai în ea.

Am auzit nişte zgomote îndepărtate, poate chemările barcagiilor de pe Tibru. Am strigat ; am lansat şi eu o chemare. Nu mi-a răspuns nimeni.

V-am mai vorbit de apariţia şobolanilor, despre cursele pe care le făceau deasupra capului meu, despre curiozitatea feroce trezită de mine la unii din ei — nişte şobolani uriaşi, cît pisicile. Îi urmăream, căutînd să descopăr pe unde se strecuraseră înăuntru. N-am văzut nimic. În felul acesta, însă, am găsit uşa. O uşă solidă, montată de curînd, cu fierăria încă lucind.

Am bătut cu pumnii în fierăria aceea, în lemnul de stejar pe care era aplicată. Am bătut pînă mi-a dat sîngele. Îmi răspundea doar ronţăitul şobolanilor — mogîldeţe oribile, cu

neputinţă de îndepărtat altfel decît prin salturi şi urlete, într-un îngrozitor şi ridicol duel.

A trecut o zi ; raza de lumină a dispărut. A venit o altă noapte, apoi încă o zi, şi nimic schimbat : aceleaşi mereu, şi la fel de înfricoşătoare. Nimeni nu apărea, nimeni nu-mi spunea de ce sînt închis.

Îmi scrieţi, aproape necrezînd povestea mea, presupun, că nu înţelegeţi cum am reuşit să scap de acolo. V-am explicat : totul a fost simplu şi misterios. La capătul celei de-a patra nopţi, cînd îmi pierdusem speranţele şi simţeam că mă părăsesc puterile, de teamă, de tot mai cumplita foame şi sete, lumina s-a ivit nu numai deasupra ferestrei, ci şi împrejurul uşii. Noaptea, fără ca eu să fi băgat de seamă, cineva descuiase pe tăcute zăvoarele. Uşa era întredeschisă : de acolo venea lumina, şi o boare uşoară de aer proaspăt.

De data asta, canatul s-a deschis uşor sub apăsarea degetelor mele. Eram lîngă terasa ce dădea spre Tibru, aceea pe care o cunoşteam. Era în zori. Un păstor cînta undeva, pe malul celălalt al rîului ; auzeam şi tălăngile caprelor.

Am coborît scările răsucite ce duc în curte şi spre poarta cea mare. Totul era pustiu şi scufundat în tăcere ; nu mai erau nici măgari, nici porci şi nici măcar ecouri de voci. Ca de obicei, poarta era deschisă. Am ajuns la biserica San Salvatore, unde primele căruţe cu fructe îşi descărcau coşurile aduse la piaţă. Eram stăpînit de o bucurie frenetică.

Aș putea spune că fără să-mi dau seama cum, într-adevăr fără să-mi dau seama, m-am pomenit în lumina vagă din naosul bisericii. Tremuram, nu știu ce cuvinte de rugă pronunțam, dar mă rugam ; era o rugăciune de mulțumire, grăbită, confuză — eram fericit.

Nu v-am spus că s-a apropiat de mine un preot ; purta odăjdii dezonorant de murdare, însă fața îi era senină.

— Ce-i ? Cum e ? m-a întrebat.

— O întîmplare norocoasă, i-am răspuns.

— Îi mulțumești Domnului, fiul meu ?

Am încuviințat din cap ; m-am simțit însă tulburat. Mă întrebam dacă nu cumva mințeam. Îi mulțumeam cu siguranță cuiva, dar nu știam cui.

În momentul acela am observat că aveam hainele mînjite, ciorapii și pantalonii murdari, cămașa plină de noroi. M-am îndepărtat de preot. M-am prefăcut că mă interesează locul. În biserică se construiește altarul cel mare, iar pe jos stau împrăștiate bucăți de marmură verde din care urmează să fie făcut. M-am apucat că le cercetez.

— Te pricepi la asta ?

Preotul îmi vorbea. Am admirat granulația acelor pietre. Apoi am salutat și am ieșit tocmai în momentul cînd într-una din capele începea slujba.

Aproape că fugeam ; aveam chef să-mi gust fericirea în singurătate. Afară, din roșiatică, lumina trecea spre azuriu.

CONSIDERAȚII ASUPRA CAPTIVITĂȚII MELE

E greu să fac mărturisiri Înălțimii Sale. Erau amestecate și Angela, și domnișoara Carrugati.

Faptele. Mă întorc acasă. Îl găsesc pe Antonio răvășit. Zice că m-a căutat prin tot orașul. Nici o știre despre mine. Angela și Carrugati dispărute și ele.

Setea mea, foamea mea. Consolare în cada cu apă caldă. Antonio mă privește și spune :

— Ați slăbit de frică.

Apoi, cu iscusință, reușește să mă facă să rîd, să-mi ușurez sufletul.

Întreb de legat, de Passionei. Antonio îmi răspunde că n-a vorbit cu nici unul din ei.

— Am încercat să mă descurc singur.

Băiatul e plin de afecțiune, de devotament ; dacă există vreo măsură pentru afecțiunea și devotamentul servitorilor, măsura lui Antonio e maximă.

Un pic de vin, un pic de pîine caldă. Am dormit mult.

La trezire îl găsesc pe Antonio cu fața întunecată. Îi spun că trebuie să chefuim împreună, să ieșim, să ne distrăm. Vreau să-l iau cu mine ; sînt gata la orice.

Antonio pare prost dispus. Apoi zice că el a știut. Zice că întemnițarea mea a fost un „avertisment".

Un „avertisment" pentru ce ? Sînt disperat. Blestem soarta și îndatoririle călătoriei. An-

tonio mă privește speriat. Și totuși, fără această călătorie, viața mea n-ar fi cunoscut frumoasa libertate pe care a cunoscut-o.

Vaporosul cer italian. Sub acest cer, cercetările mele, ba chiar mai mult, simțurile mele au înflorit.

În fața lui Antonio vorbesc cu voce tare. Vorbesc de plăcerea pe care mi-au produs-o violetele sînilor domnișoarei Carrugati și ai Angelei ; niciodată n-am mai simțit ceva asemănător. Vorbesc despre întreaga voluptate descoperită de mine în viața Romei : voluptatea de a bea vin, voluptatea de a studia nudul, voluptatea de a avea un servitor, voluptatea de a hoinări aiurea pe străzi, voluptatea de a căuta voluptate în cea mai pură și mai completă solitudine.

Vorbesc confuz despre lucrurile acestea. Îl văd pe Antonio furios, întunecat. Urlu, apucîndu-l de gît :

— Spune, dă-i drumul !

Iar el :

— Se plătește.

— Ce ?

— Totul.

Catolic blestemat ! Rostește cuvîntul acesta „totul“ — în șoaptă, cu un surîs livid.

DUMINICA SFINTEI SABINA

Prietene, descoperirea faptului că în decursul cumplitei mele captivități ai fost constrîns să pleci din Roma, chemat lîngă sine de

Eminența Sa Strălucită, mi-a pricinuit o mare mîhnire. Doream și doresc să discut cu tine despre întîmplare, să confruntăm presupunerile ; în sfîrșit, să-ți ascult sfatul. Trebuie să amînăm. Pînă una-alta, timpul trece.

Scumpul meu prieten, ce s-a întîmplat ? Antonio a descoperit ceva. Citind biletul tău neliniștit, îmi dau seama că și tu ai știut. Și tu spui că e „un avertisment“. Ce fel de avertisment ?

Îmi amintesc niște vorbe de-ale tale :

— Prințul a prins de veste, treaba nu-i deloc plăcută...

Îmi recomandai cea mai adîncă tăcere, chiar și față de legat, cu care te cunoști bine, și care de altminteri a fost mijlocitorul cunoștinței și prieteniei noastre. Îmi amintesc cum m-a trimis la tine :

— Vorbește despre toate cu monseniorul Passionei. E un înțelept.

Și într-adevăr, am descoperit cît de înțelept ești.

Spune-mi, atunci : un „avertisment“ pentru ce ?

Oricum, Antonio a știut și alte lucruri care m-au tulburat nespus de mult. Le-a aflat prin Paolo, lucrătorul de vie care vine cîteodată la mine să-mi pozeze pentru nud. Cei doi se cunosc bine, se înțeleg și sînt atașați de mine.

Calea pe care „află“ Paolo îmi rămîne ascunsă. Antonio nu-mi spune, dar afirmă că e calea „dreaptă“. Trimiși ai prințului de San Carlino m-ar fi prevenit mai înainte de a sosi

la Roma ; pe urmele mele ar fi fost puse cele două fete, Carrugati și Angela ; le tentaseră banii. E adevărat, pentru bani, ca să-și împartă banii, le auzise Antonio certîndu-se într-o noapte — o ceartă furtunoasă.

Cu ele, de bună seamă, n-am vorbit nicicînd despre ce am pe suflet ; acum însă ele mă cunosc bine, îmi știu anumite dorințe, uneori mă însoțesc în cercetările pe care le întreprind prefăcîndu-mă distrat...

Sigur, am greșit. Am afirmat în repetate rînduri că gura mea a fost mută ; dar pentru o iscoadă — și am avut în spate două iscoade — orice mișcare e grăitoare, fiecare gest ascunde o informație. Mă simt în pericol ; și e amenințată și prietenia noastră. Cele două fete știu despre reciproca noastră înțelegere. Mai mult decît pentru mine, încep să mă tem pentru tine și pentru Antonio ; pentru oricine nutrește simpatie față de mine.

Mi-e teamă de vreun nou atac mîrșav. Nu sînt un spadasin sprinten și șiret. Pot da lovituri capricioase, dar îmi lipsește cu desăvîrșire inteligența strategică. Uneori mă ajută picioarele, însă și picioarele pot ceda.

PRIN OCTOMBRIE

Înălțimea Voastră mă dojenește pentru perspicacitate. Nu sînt deloc perspicace. Îmi trebuie minute bune înainte de a putea spune că am înțeles o întîmplare și de a trece la acțiune. Sînt un om al studiului, deprins să pretuiască viața prin acea parte a ei care se cerne prin filele unui *in quarto*. În plus, ce altceva ?

Pe de altă parte, din viață îmi plac întîlnirile care aduc trupului căldură, care îi dau plăceri fie și scurte, dar marcate de o fatalitate ce lasă neîntrerupte ecouri. Vă mirați cît de mult ascult aici, la Roma, de chemarea simțurilor. Dacă n-aș face-o, aș trăi în orașul acesta o experiență chinuitoare și lipsită de sens.

Măreția anticilor își are rădăcinile în extraordinara lor intimitate cu natura ; iar natura e corpul omenesc. Tocmai această îmbinare a constituit obiectul celor mai sîrguincioase studii ale filozofilor.

Ei bine, dacă într-adevăr corpul ne conduce spre sentimentul sublimului, spre acesta sîntem împinși tocmai de modestia unor oarecare aventuri ce nu par să aibă nimic nobil ori de durată în ele...

Aș vrea să vă fac cunoscut, Excelență, că nu tăgăduiesc nimic din ce am trăit, chiar dacă — dincolo de misiunea pe care o am — felul meu de viață poate că va fi expus riscului viața mea însăși.

Domniei-voastre, ca de obicei, vi s-a adus la cunoștință fiecare lucru. Acum nu mă mai mir de asta. Vă rog, însă, să-mi răspundeți la o întrebare : după părerea voastră, de ce m-a „avertizat" prințul cu atîta asprime să încetez cu interesul pentru soarta propriei voastre fiice ?

Captivitatea aceea de vreo patru zile, petrecute fără mîncare și fără apă, a fost o ame-

nințare grăitoare și crudă, dintre cele cu urmări bine calculate. În mod vădit, prințul își cunoaște destul puterea și știe că, orice m-aș zbate să-i fac, n-aș izbuti să-l supăr nici măcar cu o zgîrietură.

Monseniorul Passionei mi-a recomandat tăcerea. Așa că nu vorbesc. Însă știrea s-a răspîndit prin piața Spaniei, ca și la cafeneaua grecilor ; am aflat de la Antonio. La început a fost confundată cu o poveste sîngeroasă avînd o intrigă destul de asemănătoare cu zgomotosul delict al marelui Winckelmann.

Un tînăr anticar — anglo-saxon, se zice — a fost ucis de un băiat lîngă Ospizio degli Armeni. Anticarul își avea locuința acolo și frecventa piațeta Santa Maria del Sole, unde e templul Vestei. Alături se află șandramaua unui rotar. Anticarul se împrietenise cu calfa reparatorului de trăsuri ; și l-a făcut la început un fel de scutier. Se pare însă că nu s-a mulțumit să-l culce multă vreme lîngă ușă, ci și l-a adus în pat.

Presupunerea că se întîmpla ceva straniu s-a născut atunci cînd cei doi dispărură timp de trei zile, aceleași zile în care am fost ținut și eu închis. Vecinii de pe stradelă au băgat de seamă. Au chemat gărzile. Au spart ușa și l-au găsit pe englez în pat, cu beregata tăiată. Celălalt, plin de sînge și, cu părul lui roșcat, semănînd cu o jalnică arătare, cînd a văzut gărzile și-a înfipt în pîntece cuțitul pe care îl mai ținea în mînă și a murit după chinuri îndelungate.

Întîmplarea se comenta la cafenea, observîndu-se cît de absurd și de neobișnuit fusese cazul. La Roma, pentru un delict, la sosirea gărzilor te refugiezi în biserică ; e o nebunie să-ți iei viața cînd libertatea și impunitatea se obțin cu ușurință. Era destul ca tînărul să fi cerut protecție la Ospizio degli Armeni, pătrunzînd în biserica Santa Maria Egiziaca, a cărei intrare în sacristie se află alături, pe aceeași străduță. Și asta nu e totul : întîmplător, Santa Maria Egiziaca s-a ridicat tocmai în porticul vechiului templu al Fortunei Virile ; zeii păgîni i-ar fi venit neîndoielnic în ajutor tînărului cu întunecată virilitate. Dar el a preferat să-și curme zilele. Se spune că era handicapat din naștere în ce privește vorbirea, că se exprima cu efort și că ușor ajungeai să nu te mai înțelegi cu el — din pricina asta suferea amarnic și era mereu furios. Cine știe care o fi fost neînțelegerea dintre cei doi, încît roșcovanul a ajuns să pună mîna pe cuțit...

Dar vă spuneam că povestea mea se cunoaște în piață, e purtată din gură în gură. Se susținea că ucisul eram eu și chiar se întrebau dacă aș fi cu adevărat neamț, ori mai degrabă englez. Lumea de aici are noțiuni bizare în legătură cu naționalitatea străinilor. Apoi am fost văzut pe stradă. Nu eram mort. Cineva a spus că fusesem ținut prizonier de calfa de rotar lîngă corpul neînsuflețit al prietenului său, noi doi fiind de asemenea prieteni pentru că eram străini ; mă salvasem la sosirea gărzilor, printr-o minune. Pînă la urmă s-a ajuns

să se știe că da, fusesem ținut închis, dar nu de un nenorocit oarecare, pe jumătate mut. S-a vorbit de prinți, de preoți, de probleme politice, de francezi. Și treaba a mers pînă acolo încît legatul Franței i-a spus indignat prințului Odescalchi, în timpul unei cine :

— Nu m-am gîndit niciodată că aș putea lua prizonier pe cineva, nici măcar din respect pentru suveranul meu...

— Cred, i-a răspuns prințul. Dacă un suveran nu știe să se păzească de propriii săi dușmani, cu atît mai rău pentru el.

TOT ÎN OCTOMBRIE

Clima e mai infernală decît oricînd. Vara pare că nu se mai sfîrșește ; dacă pe neașteptate cade o ploaie foarte rece, aceeași ploaie lasă locul, apoi, unei călduri nepotolite. Dimineața ai zice că nu va fi zăpușeală ; zăduful crește cu înaintarea orelor și ajunge, la amiază, să fie de-a dreptul sufocant.

Chinurile estivale nu trec și nu trece, prin urmare, nici asaltul puricilor și al ploșnițelor, pe care, în nopțile mai calde, trebuie să le alungi cu ajutorul focului. Mai am de suportat, tot noaptea, agresiunea țînțarilor. În pat mă apăr cu un văl ; dar e de ajuns ca una din aceste insecte nesățioase să rămînă închisă sub el, că somnul devine imposibil, iar fața mea arată asemeni celei pe care un bolnav cu vărsat de vînt o are în perioada de vîrf a erupției.

Sanctitatea Sa, numeroși prelați și cardinali își petrec și luna asta departe de oraș, și nu poți să nu-i înțelegi.

Hotărîrea francezilor, stabilită prin lege, de a-i transforma pe preoți în cetățeni a stîrnit un mare scandal. Fiind încă în vacanță, Curia tace. În oraș de asta vorbesc cu toții, pro și contra.

Cei ce se declară de acord, am ciudata impresie că nu prea știu despre ce este vorba. Sînt bucuroși că „stăpînirea preoților“ s-a sfîrșit, dar în discuție arată o asemenea voluptate și totodată o asemenea nepăsare încît sînt convins că în afara acelei stăpîniri n-ar ști cum să trăiască. Să-i vorbești de rău pe preoți e o formă de retorică citadină ; e și o obișnuință, ca aceea a ginerelui confruntat cu soacra care trăiește în aceeași casă. Dușmani și prieteni ai preoților, romanii nu știu ce să mai facă din religie ; dar fără riturile catolice și fără vorbăria din sacristie ar fi iremediabil orbi și ologi.

Dincolo de fereastra atelierului meu, privind stejarii vilei Medici, am văzut la asfințit un nor auriu. În încăperea însingurată am simțit o prezență funebră. Am vorbit, însă n-am primit nici un răspuns. Norul creștea în aer, se umfla ; îngropa cerul sub tivuri de alb orbitor. Musafirul tăcea.

Dar cine era acel oaspete dacă nu propriul meu suflet înfricoșat ?

Priveam în tăcere afară. Mi-am șters din gînduri lugubrele preocupări legate de viitor, mandatul de eliberare din serviciile Înălțimii Sale și tot ce mai urma. Prietenul meu, pictorul, mă sfătuiește să nu copiez natura vie, să nu fac pedante studii de nud, ci să studiez pictura nudului, de unde, cu bună știință, să copiez corpul nud. Secretele artei, spune el, nu se află în natură, ci în arta însăși, și din ea trebuie să le înveți. Am să-i urmez sfatul.

Prietenul meu îmi destăinuiește că mărturisirea asta i-a făcut-o fiul marelui Tiepolo. Tatăl lui îl silea să deseneze, obligîndu-l să copieze detalii, brațe, mîini, picioare, de pe o pînză pictată, de pe o frescă ; brațul Cleopatrei, mîna lui San Gerolamo. El a ajuns un maestru pe calea aceasta.

Pecetea realității e un detaliu, dacă o confrunți cu ceea ce reprezintă un nud al lui Canova.

Priveam norul care se schimba și se destrăma cu încetul. Țesătura lui ușoară lăsa acum să se străvadă azurul. Cîtă diversitate în norul acela, cîtă mobilitate ! Încăperea nu-mi mai părea însingurată, iar chemarea oaspetelui mut nu mai avea accente mortuare. Frunzișul stejarilor era acum curentul unui fluviu întunecat în care îmi lăsam inima să se înece.

Antonio îmi dă tîrcoale. Și Paolo ar vrea să-mi vorbească. Eu însă tac. Nu doresc să lungesc șirul flecărelilor ; despre captivitatea mea îmi ajunge să știu atîta cît știu.

Scrisoarea monseniorului Passionei vorbește limpede. Tăcerea înainte de orice. Nimic în legătură cu mine nu trebuie să ajungă la palatul San Carlino. Nu din răutate, Paolo și Antonio ar putea scăpa ceva ; băieții ăștia dau dovadă de mult suflet cînd povestesc — ar putea vorbi, ca să mă apere, despre lucruri pe care un altul ar reuși să le întoarcă împotriva mea cu ușurință. I-am explicat asta lui Antonio, și la fel lui Paolo ; mi s-a părut că nu înțeleg. Am stat față în față, privindu-ne fix minute în șir. Apoi m-am gîndit să rezolv chestiunea cu o „mînă fericită", cum spun ei. Un gologan dat fiecăruia i-a înveselit. Au rîs cu sinceritate și au ieșit împreună ca să strige „trăiască stăpînul".

Nu mă încurajează faptul că eu sînt stăpînul. Le-am cerut vești despre Angela și Carrugati. Au clipit din ochi și n-au scos o vorbă.

SFÎRȘITUL LUI OCTOMBRIE

...aproape fără să vreau. M-am trezit astfel că posed un pumn zdravăn de medalii și monede provenite din săpăturile de la Herculanum. La Roma lumea caută să te înșele, să-ți vîndă falsuri de orice fel ; iar falsificatorii merg pînă la limitele farsei. Darul care mi-a fost făcut, deși anonim, nu e cazul să-mi trezească suspiciunea, mă asigură Antonio. Cutia din atlaz, gingașa perniță cu panglici de fixat monedele, toate acestea trebuiau să mă convingă de calitatea pieselor.

Chemat de mine, monseniorul Passionei a evaluat fiecare obiect, trăgînd concluzia că, neîndoielnic, e vorba de un dar nesperat și de cea mai bună calitate. Mi-a spus :

— Pățania dumitale a impresionat pe cineva, iar acel cineva a dorit să-ți arate astfel simpatia.

Am recitit din bilet pasajul care suna așa : „Pornește spre Herculanum, părăsește orașul acesta nesigur și stricat. Dedică-te îndeosebi studiului antichităților, pentru care se zice că ai înclinații speciale."

I-am spus amicului meu, prelatul, că aceste cuvinte îmi par echivoce ; vedeam trădîndu-se acolo gîndul unei persoane interesate ca eu să plec. Insistența asta...

8 NOIEMBRIE

...numai în această zi se poate intra în Quirinal fără să fii deranjat de supraveghetori sau de ghizii plicticoși. O mulțime uriașă se îndrepta spre Montecavallo ; se îngrămădea în piață între palatul Consiliului judiciar și statuile celor doi coloși, se îmbrîncea în curtea largă a palatului apostolic, urca poticnit scara cea mare. Am ajuns la capela pontificală ca prin minune. Ceremonia începuse. Prea Strălucitul Pontif oficia ; îl vedeam pentru prima dată și aș zice că arăta din cale-afară de bine. Pe chip — o expresie patetică, de nespusă blîndețe ; părul alb, o carnație cu trăsături ce par pictate, subliniate în mod vizibil printr-o

discretă tușă de pudră. Avea gesturi foarte umile, o umilință de care n-ar fi fost în stare nici un preot din Roma : se întorcea încoace și încolo prin altar și binecuvînta, cu măsură și cu pasiune. Nepăsarea mea protestantă a avut, prin urmare, o tresărire. Eram fascinat de teatralitatea aceea impalpabilă ; și totuși, suflul indignării morale a răzbit deasupra. În umilința aceea atît de vădită era ceva de subtilă prefăcătorie. De sub sutană mi-a venit sclipirea slabă aruncată de doi butoni de ametist. Am plecat. M-am ținut departe de slujba pomenirii morților, străduindu-mă să nu aud cîntecul solemn intonat de capela papală. Voci de o mare delicatețe, dar nu extraordinare. Scumpetea vieții îi obligă pe cîntăreți, clerici fără chemarea scenei, să facă două meserii ; de aici o scădere a calității, și nu puține sînt sunetele nesigure, acordurile șovăitoare, finalurile sufocate. Se cînta pagina aceea sublimă, *Miserere* de Allegri, pe care numai capela pontificală poate s-o execute în adevărul ei profund. Am ascultat și m-a cuprins îndurerarea. Simplitatea elegantă se pierdea într-o evidentă grosolănie. Și atunci ? Atunci am plecat de acolo.

Am luat-o prin mulțime. Am parcurs un șir de încăperi cu fresce pictate. Vizitatori tăcuți se învîrteau ca și mine, admirînd bogăția colecțiilor expuse. Sfînta Petronilla de Guercino mi-a reținut privirile. Apoi am fost cucerit, cu inima parcă smulsă din corp, de Sfîntul Sebastian al lui Tițian : o pînză care întrece pe

oricare alta în splendoare. Nu voi povesti Luminăției Voastre cu ce damasc era înveșmîntat un episcop, cu ce bijuterii strălucitoare era împodobit ; sau cum se adîncește cerul dincolo de încăperea unde se petrece scena. Nu voi vorbi nici de blîndețea expresiei Sfintei Ecaterina, cea care citește în cartea oferită de episcop, nici despre finețea culorilor din barba Sfîntului Petru. Eram cucerit de Sebastian, care în grupul acesta de sfinți trăiește măreția paradisului. Ochii lui mărturiseau o stranie resemnare în fața morții, o profundă acceptare a destinului său crud ; nu că moartea s-ar preface la el în extaz, dar ea era în mod sigur mîntuirea unei întregi vieți și nu accidentul ei ultim. Cîtă grație în ochii aceia ! — nu cunoașterea lui Platon conducea la producerea unei asemenea duioșii, ci o participare inefabilă la existență, o modestă credință că devine din zi în zi, într-un chip insesizabil, mai bogat, o milă instinctivă față de lucruri și față de oameni... Și totuși, nu privirea mă atrăgea cel mai mult la personajul acela, ci nuditatea lui. Carnația foarte palidă, ușoara voalare trandafirie, rotunjimile de ambră ale coapselor — toate îmi sugerau forma particulară a unei boli, o boală care, prin contrast cu cerul azuriu și de asemenea bătînd puțin în trandafiriu, devenea o formă a frumuseții. Corpul acela atît de tînăr, atît de comun, atît de vlăguit, martirizat și totuși atît de plin de viață, făcea să se vadă limpede deosebirea dintre a trăi și a muri,

sau acel abandon al vieții în iubire care se confundă imperceptibil cu moartea.

Eram deci pierdut în contemplarea plină de admirație a acelei pînze cînd o voce pătrunzătoare și răgușită, spartă de un neașteptat acces de tuse, m-a întrebat :

— Ce admirați mai mult, mireasma țesăturii albe de in, sau pe cea a cărnii dezgolite ?

Inul lui Tițian are densitatea, consistența pe care o dă țesătorul.

— Carnea, am răspuns și m-am întors.

Mă privea un bărbat poate trecut de patruzeci de ani, dar cu vîrsta ascunsă de o arsură ce-i măcina pielea ca și cum ar fi fost din hîrtie subțire. O rețea de riduri și de crăpături subțiri îi încadra corneea curată și ochii ; o lucire ciudată în pupile, adunată acolo unde pleoapa cobora spre tîmplă.

— Așadar, carnea, a repetat.

Spunînd aceasta, s-a apropiat și mai mult de mine, cu fața îndreptată spre tablou. Murmura :

— Carne care în realitate nu există...

L-am lăsat să vorbească ; apoi i-am spus că, prin faptul că a fost pictată și se află acolo, expusă privirilor noastre, carnea aceea închipuită era acum realitate...

Vocea hîrîită a rîs :

— Gîndiți ca un filozof. Și a adăugat : N-aș fi crezut.

Mi-am închipuit că înfățișarea mea, hainele mele l-ar fi putut înșela.

— Ce anume ați fi crezut despre mine, domnule ?

Continua să murmure pentru sine ; privea cu multă atenție pictura, închidea ochii pe jumătate. A scos din servietă o lupă și a cercetat prin ea, aproape despuindu-l și de pînza de pe șolduri, corpul Sfîntului Sebastian.

— Aveți dreptate, a murmurat, existența e neîndoielnică, dacă nu cumva impresia e dată totuși de suprafața pînzei.

A tăcut, fără să se întoarcă spre mine. Apoi a continuat :

— Dar tocmai asprimea țesăturii... tocmai țesătura aceasta ajută carnea, consistența cărnii să existe.

În momentul acela, pe neașteptate și cu un surîs ce-i dezvelea dinții îngălbeniți, m-a întrebat :

— Sînteți pictor ?

Am răspuns că nu, dar că mă tentează să exersez desenul, căci îndemnul pe care îl simțeam pentru studiul antichităților mă făcea să reflectez și la realizarea plastică a formelor.

Vorbisem grăbit și nesigur, ca împins de nevoia de a mă justifica. Bărbatul din fața mea, care mă fixa cu un fel de ironică lăcomie, clătina din cap ca și cum ar fi întîmpinat cu un „nu“ cuvintele mele. Eram încurcat, neliniștit, sentimente pe care încercasem să le înving în timp ce vorbeam.

— Am priceput : vă luați la întrecere cu obiectul studiului.

Remarcam o undă de dispreț, sau de neîncredere. Am întrebat :

— Pe dumneavoastră, domnule, ce vă interesează ?

— Frumoasa dumitale vîrstă, scumpul meu prieten, te face să suspectezi totul și pe oricine. Nu-ți fie teamă.

M-a luat de braț și, cu o cordialitate neașteptată, m-a îndepărtat de tabloul lui Tițian, încît ne-am pomenit iarăși în mijlocul mulțimii care se înghesuia în fața unei ferestre deschise spre grădină și asupra unui spațiu larg, întins pînă la muntele Mario.

— Pentru niște tineri ca dumneata, iubitori de antichități și de atîtea alte lucruri, Roma e o gazdă plăcută. Buna primire nu-i poate fi refuzată nimănui. Și totuși, dacă îmi permiteți, ar trebui să reflectezi mai bine asupra a ceea ce îți place cu adevărat și ce-ți place mai puțin, chiar dacă diferența e minimă. Studiul antichităților nu poate fi confundat cu studiul întregii picturi. Tițian e un modern ; iar în ceea ce-i modern există vicii, și nu dintre cele neglijabile.

În clipa aceea mi-am înăbușit o izbucnire de furie, fiindcă la interlocutorul meu era evident un ton de acră neutralitate, de suficiență ecleziastică.

În replică, mi-am declarat numele ; doream să știu cu cine stăteam de vorbă. El a zis „da, da“, ca și cum asta n-ar fi avut nici o importanță. Ba chiar m-a încolțit cu o întrebare :

— Cred că ai într-adevăr înclinaţie pentru studiul antichităţilor ; dar ce anume te îndeamnă spre asta ? Vorbesc de motivaţia aceea de obicei ascunsă în miezul simţirii noastre, dar pe care o cunoaştem totuşi, o aflăm în taina inimii ca un ecou subtil...

În vocea lui răguşită era un şuierat persuasiv de care n-am putut scăpa. Era mai înalt decît mine, mai lat în umeri ; mergînd alături de el, simţeam o fascinaţie stranie, ca şi cum el s-ar fi înălţat şi ar fi plutit deasupra capului meu. Am spus :

— Îmi plac rămăşiţele vieţii, poate mai mult chiar decît viaţa însăşi. Îmi place viaţa redusă la urme ; sau îmi place din viaţă numai ceea ce poate hrăni fantezia, sentimentul.

— Treaba asta nu-i serioasă. Vrea să spună că nu iubeşti nimic. Ba mai mult, nu ştii să iubeşti nimic şi pe nimeni.

Eram înspăimîntat de acele cuvinte, pe care omul le-a rostit cît mai răguşit posibil. M-am uitat la mulţimea ce se înghesuia în preajma ferestrei, din dorinţa de a mă sustrage efectului — şi m-am sustras într-adevăr. Cînd l-am căutat din priviri pe interlocutorul meu, dispăruse, pierdut printre sutele de feţe şi sutele de corpuri din jur.

După întîlnirea aceea am rămas cu o proastă dispoziţie : starea sufletească pe care o trăieşti cînd te simţi urmărit într-un loc de unde găseşti cu greutate ieşirea.

„Buna primire nu-i poate fi refuzată nimănui" — ce voia să spună prin asemenea cuvinte un om atît de misterios ?

Luminăţia Voastră îmi va înţelege neliniştea. I-am vorbit de întîlnire prietenului meu Passionei şi am văzut în ochii lui o umbră de mîhnire.

Deci, au mai trecut alte două zile. Pe neaşteptate, vremea s-a îmblînzit. Culorile tari în lumină s-au mai subţiat, pe cînd cele închise, ale frunzelor, copacilor şi tufişurilor, şi-au întărit ramificaţiile roşcate. A sosit, deci, ziua ritului de la Santa Martina.

Lîngă Arcul lui Septimiu Sever, sub Capitoliu, se află frumoasa biserică a Academiei de desen. Aici se ţin, pentru cei ce frecventează instituţia, slujbe de implorare a graţiei divine, la început de sezon.

M-am dus acolo, dimineaţa ; am traversat săpăturile Forului, m-am aşezat la baza coloanei corintice, singura rămasă din legendarul pod al lui Caligula. I-am văzut pe academicieni venind, unii pe jos, cu suita lor de asistenţi, alţii în caleaşcă sau în trăsură închisă ; tineri monseniori se îmbrăţişau. Prin aer se răspîndeau notele acelui *Laudate* pe care corul îl cînta în biserică.

Era acolo, printre alţii, şi Passionei ; mi-a făcut de departe un semn de salut şi invitaţia să vin alături de el. Ba chiar s-a îndreptat spre mine, iar eu i-am ieşit în întîmpinare. Ne-am întîlnit la picioarele Arcului, în faţa boltei

scunde, zidite, şi în care se deschide o portiţă, tocmai sub glorificarea bătăliilor ecvestre.

Am schimbat cu amicul meu saluturi pline de afecţiune. Îmi spunea că era o ceremonie de mare lux şi că luxul acesta polemiza cu recentele decrete ale francezilor privind secularizarea averilor clerului.

— Sanctitatea Sa nu se pronunţă asupra aceştui subiect; trec zilele, şi mulţi sînt consternaţi.

Monseniorul Passionei îmi vorbea pe un ton oficial; era însoţit de un cleric al Camerei. Îmi dădeam seama că împrejurarea îl obliga la acest fel de conversaţie ce excludea francheţea noastră reciprocă. În plus, îl vedeam prudent, distrat, aşteptînd ceva.

Am recunoscut la spatele meu vocea răguşită a bărbatului întîlnit la Comemorarea Morţilor:

— Nimic nu suferă comparaţie cu misiunea ecleziastică, iar tăcerea Sanctităţii Sale face cît cea mai elocventă enciclică.

Bărbatul intervenea în discuţia noastră. Passionei s-a înclinat. Am văzut că odată cu această închinăciune a apucat mîna celuilalt preot şi a tras-o spre el; terminînd reverenţa, cei doi s-au dat deoparte.

— Eşti tînăr. Îi simpatizezi pe francezi?

Am înţeles că se împlinea ceva în destinul meu. Passionei se îndepărta palid, cu pasul şovăitor, cu figura apatică.

Am răspuns sfidînd:

— Nu-i simpatizez pe cei ce sînt orbi în faţa întîmplărilor. Preoţii şi regii sînt orbi şi surzi. Dumneavoastră spuneţi „francezii". Francezii scriu cuvinte care au mişcat conştiinţa multora...

Vorbeam afectat, înşirînd precipitat argumente mai curînd decît limpezindu-le. El era calm. A întrebat:

— Care? Care cuvinte?

— Oh, sublima libertate, am spus eu.

— Eşti doar un filozof. Am observat mai zilele trecute. Şi un filozof tînăr, pe deasupra. Dar mai ai totuşi în dumneata anumite scrupule. Şi numai din cauza confuziei, a confuziei intelectului, ai pus libertatea alături de sublim. Dumneata ştii că libertatea e un vis al cuvintelor, şi că numai o reţea de cuvinte îi poate da aparenţa vieţii.

— Concepţiile acestea şi acţiunile care decurg din ele produc cele mai mari nenorociri. Cîtă tărie oferiţi dumneavoastră, şi cei care vă seamănă, furiei celor ce ar vrea să distrugă, înăbuşind-o în sînge, aceeaşi libertate pentru care pretind că luptă! Sînteţi orb, ca şi cei mai orbi dintre preoţi.

Dinţii lui îngălbeniţi dezveleau un zîmbet.

— Generozitate şi tinereţe!

Înălţimea Voastră ştie că în cuvintele mele pripite nu era tot adevărul; trufia acelui om mă înbolnăvea.

— Cine sînteţi?

Vorbeam cu mînie, ca și cum aș fi avut de mers pe o potecă anevoioasă și n-aș fi vrut s-o fac.

— Vino cu mine, prietene, și o să-ți arăt ceva care în mod precis o să te intereseze.

M-a luat de mînă, trăgîndu-mă spre bolta zidită a Arcului.

— Nu pot fi prieten cu cineva care îmi ascunde propriul său nume.

Se putea crede că, în clipa aceea, în mîna lui doar piele și os era mai multă forță decît în picioarele mele; am fost tîrît spre portița întredeschisă sub scena bătăliilor ecvestre.

— Cine sînteți ? am repetat.

— Aici se păstrează ceva care ar putea să te impresioneze, de vreme ce nimic din viață nu te impresionează, nu-i așa ?

— Ce tot spuneți ?

Deschisese larg ușa și a închis-o la loc. Întunericul era spintecat de o rază de soare ce pătrundea printr-o ferestruică lăsată între pietrele Arcului.

— Obișnuiește-ți ochii cu întunericul de aici. Vei înțelege îndată de ce nu pot lăsa deschisă ușa de la intrare.

Pornise spre capătul încăperii ; l-am văzut coborînd două-trei trepte tăiate în pardoseală.

— Uită-te la mine, spunea.

Apucase un băț și îl făcea să alunece în lungul peretelui. A urmat :

— Sînt mai mult de doi coți. Arcul e îngropat. Trebuie să fi fost înălțat mult deasupra vechii străzi a Forului. Ar fi nevoie să se

sape tot pămîntul din jur. Și totuși, pămîntul adunat lasă să se vadă timpul ; timpul care ne desparte de Antichitatea Romei.

Acum rîdea și reușeam să-l disting în haloul de lumină făcut de raza de soare.

— Am aici o comoară.

Aproape că dispăruse ; abia îi mai vedeam spinarea încovoiată, coapsele încordate din cauza poziției neobișnuite. A alunecat și mai jos, în pîntecul pămîntului ; apoi s-a ridicat, ținînd în mîini o formă albă, o bucată de marmură. Mi-am amintit de nenorociții aceia din *Infernul* lui Dante, îngropați pînă la brîu.

— Iată comoara, a spus cu veselie.

Un mic cap de marmură albă apăruse în fîșia luminoasă lăsată de soare, un cap de femeie ; buzele întredeschise, părul împins de vînt înapoi, ochii larg deschiși deasupra obrajilor reliefați. Marmura era netedă, șlefuită ; o lovitură dată cu violență în zona gîtului te făcea să te gîndești la o decapitare, la o cădere.

M-am întrebat cine putea fi. Am spus :

— E un portret.

Nu exista nici un semn care să-mi permită să văd în acel cap mic vreo antichitate.

— Un portret, firește.

A răsucit piesa de marmură și la ceafă am observat cioplituri indicînd lipsa unor detalii.

Tăceam. Mă simțeam încurcat, într-atît mă impresionase finețea acelui profil. Am observat o cută pe buză. Cuta aceea, care dădea o notă chinuită surîsului, îmi era cunoscută. A fost ca o străfulgerare. Portretul era al prințesei

Marianne — cuta surîsului era cea gravată în camera pe care mi-aţi arătat-o înainte de plecare. Omul ţinea în mîini o imagine a fiicei domniei-voastre. Abia mi-am reţinut o exclamaţie de uimire. Nu trebuia să mă trădez. Mi-am dat seama că era o cursă. La urma urmei, cine era omul acela ?

Vai, Excelenţă, aţi şi înţeles cu cine aveam de-a face ; însă mie, în clipele acelea, nu-mi trecea prin minte nici o bănuială. Nu prea mă gîndeam la interlocutorul meu ; mă gîndeam la faptul că acel cap sculptat era simbolul palpabil al unei nenorociri.

Nu m-am putut abţine să nu întreb :

— Mai trăieşte modelul acestui portret ?

— Ce stranie afectare la un tînăr studios cum spui că eşti ! Pari înspăimîntat, filozofule.

Bărbatul a venit lîngă mine ; marmura dispăruse din lumina soarelui.

— Acest cap e un portret frumos. Am vrut să-l îngrop aici ca să-l ascund de ochii indiscreţi ai lumii.

— L-aţi găsit din întîmplare ?

— Pari atît de înflăcărat încît laşi impresia că ai dori să-l obţii. Fii liniştit. Capul ăsta mititel nu va fi niciodată al dumitale. O să dispară în ascunzişul acela al pămîntului. E destinat unor viitori amatori de antichităţi, asemeni dumitale. Întocmeşte despre asta un memoriu, predă-l Academiei de desen. Scrie că aici, într-o adîncitură a Arcului lui Septimiu Sever, e ascunsă o operă de valoare, portretul unei distinse doamne, făcut de mîna...

— De mîna cui ?

— Poate de a unui discipol al lui Canova ? Ce spui ?

Şi a lăsat din nou să apară în lumina soarelui buclele prinţesei Marianne.

— Scrie aşa în memoriul dumitale. Cineva, în viitor, o să-ţi poarte recunoştinţă.

Spunînd acestea, a încredinţat pămîntului marmura, pentru totdeauna ; am auzit o bufnitură surdă şi o rostogolire rapidă.

Prin vreun gest oarecare trebuie să-mi fi trădat surpriza, teama.

— Cîtă pasiune ! a exclamat.

Apoi, punîndu-mi o mînă pe umăr şi făcîndu-mă să simt din nou, ca la Montecavallo, fascinaţia persoanei sale fizice, m-a condus spre uşă.

— Nu, spunea, încetează să mai crezi în existenţa binelui în lume. Eşti de-acum bărbat, nu un băiat lipsit de experienţă. În inima oamenilor totul se iroseşte, totul scîrţîie. Nu te mai înflăcăra nici pentru libertatea din scrierile francezilor, nici pentru operele pieritoare ale modernilor. Lasă timpul să moară în bucuria pe care numai cercetările legate de antichităţi ţi-o pot da.

Cuvintele acelea intrau cu folos în sufletul meu, găsind cu uşurinţă loc de trecere. Omul descoperise vorbele cele mai potrivite pentru a exprima ceea ce eu însumi simţisem în diferite împrejurări, chiar la Roma, printre ruinele de marmură ale Forului.

— Să moară timpul, am repetat.

Ce atracție ireversibilă era în cuvintele acelea ! Era în ele un superb adio, adio pentru tot ce trăisem pînă atunci, adio spus bucuriilor pe care viața la Roma mi le dezvăluise.

Reveniserăm afară, în loc deschis. Omul meu zăvora cu cheia portița ; s-a întors spre mine cu dinții lui îngălbeniți, pe care zîmbetul îi dezvelea. Zicea :

— Pornește spre sud, spre Herculanum, părăsește orașul acesta nesigur și stricat. Dedică-te îndeosebi studiului antichităților, pentru care ai, neîndoielnic, înclinații. Lasă la o parte orice altă tentație.

Am fost cuprins de o disperare oarbă. Nu putea fi o întîmplare faptul că mi se adresa cu aceleași cuvinte care însoțiseră cadoul primit în urmă cu cîteva zile.

Am simțit că-mi îngheață sîngele, o sudoare rece îmi scălda mîinile și fruntea.

— Dar cine sînteți, la urma urmei ? am strigat.

— Un prieten care îți dă sfaturi bune. Pleacă din orașul ăsta.

Surîdea ; și mi-a pus iarăși mîna pe umăr.

— O spun pentru binele, pentru salvarea dumitale.

Am zărit o sclipire de tandrețe în ochii lui. În clipa aceea mi-a întors spatele. A făcut un semn spre Sant' Adriano, clădirea Tezaurului antic, și de acolo s-a apropiat o trăsură pe care n-o văzusem înainte. Pe portieră era pictat blazonul fiicei voastre. Vizitiul s-a înclinat ; l-a lăsat să urce. El mi-a aruncat o privire ironică prin fereastra din față, iar caii au pornit la trap. Era prințul din palatul San Carlino, dușmanul meu.

V

ALTE CONSIDERAȚII

Poate că misterul nu e chiar atît de insondabil pe cît lasă Hugo să se înțeleagă în scrisorile sale. Chiar dacă prințul, moștenitorul valoroaselor antichități ale cardinalului Albani, îi atribuia o maturitate împlinită („Ești de-acum bărbat, nu un băiat lipsit de experiență"), în el rămînea ceva ținînd de limitele adolescentine ale observației.

Din ducatul baltic al cărui stăpîn îi acorda protecția, Hugo primise vestea — nu mai demult decît cu o lună în urmă — că prințesa Marianne era vie ; prințesa trimisese știri despre ea și e de crezut că ele nu sunau dramatic. Totuși, la vederea acelui căpșor de marmură, el suspectase imediat un delict.

Se prea poate ca în el să fie o juvenilă dorință de aventură, dorința irezistibilă de a se simți implicat în intrigi tulburi pînă în punctul unde riscă un destin fără întoarcere.

Hugo e prudent. Dar de ce să nu intuim în prudența sa ațîțarea acelei exaltări extreme a cărei unică soluție este moartea ? Tînărului

i se poate întîmpla să creadă că moartea e doar un joc, un joc doar cu puțin mai serios decît alte jocuri. E inutil să subliniem faptul că moartea este ceva cu totul deosebit.

Da, în zilele captivității lui în casa de pe lîngă Tor di Nona și în cele imediat următoare, Hugo a trăit teroarea morții. Există însă suspiciunea că el s-ar fi simțit obligat să treacă prin teroarea aceea ; obligat, adică, la un sentiment de acest fel.

Iar din cauza aceluiași sentiment, sau mai bine-zis a aceleiași maniere sentimentale, văzînd portretul prințesei Marianne, cu capul tăiat, el s-a gîndit la o decapitare. Pe de altă parte, prințul și-a construit jocul pe un echivoc : făcea aluzie la o înmormîntare, stîrnind imagini lugubre. Hugo s-a trezit, într-un fel, victima acelor echivocuri, inteligente, a acelui joc inteligent.

Mi se pare sigur, însă, că acesta nu e singurul joc în care prințul l-a antrenat pe Hugo.

Îmi amintesc că, reflectînd pe marginea scrisorilor și a „șopîrlelor" din jurnal, sufletul inegal al lui Hugo era cel ce mă impresiona și mă fascina. Vedeam născîndu-se aventura fiindcă tînărul care o trăia se afla sub posibila ei linie de orizont. El n-o vedea și, nevăzînd-o, dădea frîu liber fanteziei.

Nu e greu de presupus că toate persoanele din jurul lui Hugo cunoșteau motivul pentru care venise el în oraș ; nu e greu de presupus că prințul întinsese în jurul lui o rețea de control mult mai largă decît s-ar crede. Lui Hugo îi scăpau toate acestea.

Prietenul său Passionei, de exemplu, trebuie să fi știut despre întreaga afacere mult mai multe lucruri decît spunea. Poate că și legatul. Poate că însăși Luminăția Sa, acolo, pe țărmul Balticii, trebuie să fi știut mai mult ; nu e o ipoteză forțată să presupui că dorea să lase povestea prințesei Marianne să treacă prin filtrul inocenței lui Hugo, fie ca să aibă un soi de confirmare, fie din alte motive, pe care acum îi convine să le păstreze sub tăcere.

Hugo avea uneori bănuieli în legătură cu toate acestea, dar erau bănuieli pe care el însuși le-a părăsit, prins cum era de mersul vieții spre acele scopuri necunoscute ce ne fascinează și ne umplu de neliniște trăirea de zi cu zi.

Hugo a trăit sărbătoarea neliniștii, [...].

VI

NOIEMBRIE

.... de crepuscul ; noaptea se anunță ca o mare în creștere. Un murmur aproape imperceptibil împinge primele valuri. Din marea aceasta ies forme stranii. E ora la care liliecii și bufnițele își dezmorțesc aripile, iar leproșii coboară în stradă.

Passionei mi-a spus cu cîtva timp în urmă : „De la ființele umane putem cere doar ceea ce pot ele da". E adevărat, de la femei poți avea iubire, nu și dreptate. Am întîlnit-o pe Angela. N-a fost o întîlnire întîmplătoare, chiar dacă așa părea.

Revenisem la columna lui Traian și mă plimbam prin piațeta Madonna di Loreto. Dincolo de columnă, înspre vechiul cartier rău famat, soarele își tremura razele. Se lăsa seara. Mă oprisem să privesc cortegiul sfinților de pe balustrada bisericii Nome di Maria. Mai mult decît să propovăduiască evanghelia lui Isus, sfinții păreau că discută între ei, că se pregătesc pentru noapte, acoperiți de umbrele căzute din cupolă peste capetele lor. Ciudată scenă : lumina în scădere îi influența. De pe panta ce duce la Quirinal cobora o trăsură ; birjarul striga, calul alerga în galop.

Am întors capul și am surprins-o pe Angela retrăgîndu-se în umbra bisericii, ca și cum m-ar fi văzut. M-am prefăcut că nu observ nimic și am început să privesc în jur cu un aer distrat.

Pe neașteptate, tocmai ea a fost cea care mi-a ieșit înainte.

E drăguță, surîde, îmi spune cuvinte amabile, suspină. Nu pomenește de faptul că nu ne-am văzut de mult. Nu pomenesc nici eu. În spatele ei, strada pare o peșteră cu lumină tremurătoare. Îmi șoptește că m-a visat ; apoi rîde

cu nerușinare. Se strînge în șalul de lînă care o acoperă aproape în întregime. Are în mînă un volum învelit în mătase carmin. Zice că e cartea ierarhiilor. Apoi adaugă pe nerăsuflate :

— Dionysos împotriva lui Apollo.

O întreb ce vrea să spună.

— Amurgul e ora la care cei doi își amestecă pletele, se iubesc. Apoi, Dionysos e noaptea, iar Apollo e soarele.

— Ce mai scrie în cartea aceea ?

— Că în univers există o lege tainică a cifrelor. Dacă o cunoști, poți calcula totul, viața și moartea ; totul.

O priveam, iar ea îmi spunea să nu mă înspăimînt — viața și moartea pretind un studiu îndelungat spre care ea nu se simte chemată. A studiat cifrele atîta cît să-i folosească la un tur de faraon ; și rîdea, rîdea obsesiv.

Între timp m-a condus în spatele bisericii și, printr-o străduță, am ajuns în Piața celor doisprezece apostoli. Sub palatul Colonna s-a lăsat acum umbra nopții. Am încetinit pasul, obligînd-o să meargă agale.

— Cum e cu faraonul ? am întrebat.

— Te-aș face să cîștigi ; ți-aș da cîteva sfaturi și ai cîștiga.

— Aș refuza să cîștig.

— Ești atît de cinstit ?

— Ce bine mă cunoști !

Erau tachinări pe care ea le continua ca într-un joc al iubirii. În sinea mea recunoșteam

că fusese înzestrată cu multă isteţime. Din vorbele ei nu ghiceai nimic în legătură cu ce putea şti despre ultimele mele întîmplări. Eram uluit.

O invidiam. Eu nu eram în stare să vorbesc ca ea ; stăteam în defensivă. Aşa că am avut un moment de slăbiciune. Am întrebat-o de ce n-am mai văzut-o de atîta vreme. A fost destul de abilă să nu-mi răspundă ; îşi continua flecăreala cabalistică. Vorbea latineşte, spunea *„potentia et tenebrae“*, cu afabilitate modernă.

Toate acestea mă atrăgeau nespus ; frenezia ei mă înflăcăra tot mai mult. Trebuie să-şi fi dat seama. Se oprise lîngă Convento dei Padri Serviti şi se îndepărta pe furiş, fără să-şi dezlipească ochii de la mine. Sosită pe neaşteptate, noaptea împrumuta o sclipire de cenuşă părului ei ; paloarea sa căpăta splendoarea tremurătoare a perlelor.

Eram zăpăcit, azvîrlit într-un spaţiu unde sentimentele sînt vagi şi elementare. Spunea :

— Momentul luminii oculte înseamnă sfîrşitul oricărei puteri ; ba chiar al oricărei potenţe.

I-au scînteiat pupilele. Apoi a murmurat :

— Unde ai s-o sfîrşeşti, nemţişorule ?

— De ce ?

— Ţi se învîrt deasupra capului nişte aştri insidioşi.

I-am răspuns întristat :

— Printre ei e şi sclipirea ta amăgitoare.

Mă înroşisem. Mi-am plecat o clipă privirea, iar ea s-a folosit de momentul acela ca să fugă. Am auzit-o spunînd, ca o suflare uşoară :

— Adio.

Am observat eşarfa ei fluturînd dincolo de portalul palatului Muti, pe partea cealaltă a pieţei. Am alergat după ea. Fusese însă foarte sprintenă : locul era pustiu. Întunericul tăinuia...

NOIEMBRIE

Nu pot să nu mă gîndesc la ceea ce ştie Passionei. Am lăsat să treacă nişte zile. Aştept să-mi facă o vizită, să dea un semn de viaţă.

Lui Antonio nu i-am spus nimic despre întîlnirea cu prinţul — am ocolit subiectul. Mi-am zis : e mai bine să asculţi de instinctul tăcerii. Dar Antonio n-a tăcut. Azi-dimineaţă a venit şi s-a aşezat la picioarele patului meu. Pavolo i-a spus că cineva mă văzuse la Santa Martina.

Deschisese obloanele ferestrei. Ochii îi mai ţineam închişi. Nu era încă ziuă bine şi m-am prefăcut că dorm. Îmi acoperisem faţa cu un braţ.

Antonio mi-a şoptit :

— Am aici un fişic adus de curieri.

Era trimis de Înălţimea Sa, împreună cu o scrisoare. M-am ridicat pe pernă. Trăgeam de nodurile pachetului, iar Antonio a repetat :

— Aşadar, la Santa Martina.

— Da, am răspuns.

Şi mă uitam la scrisoare, un scurt bilet însoţitor.

— El e, el e! zicea Antonio.

Iar eu, distrat:

— Sigur că-i el.

M-am întins din nou pe pernă.

— Ce explicaţii a dat în legătură cu întîmplarea de la Tor di Nona? m-a întrebat Antonio.

— N-am vorbit nimic despre asta — a trebuit să-i răspund.

Băiatul a rămas lîngă pat; își mușca îndîrjit buza de jos.

Iată: dacă închid ochii, văd uneori un peisaj sumbru cu stînci și munţi; mă gîndesc că dincolo de el e nesfîrșitul. În fundal, pe plaja unei mări întunecate, mă recunosc pe mine însumi, siluetă mică, desenată cu cretă. E o siluetă nemișcată, penibilă.

În fine, m-am hotărît și m-am dus la monseniorul Passionei. Am avut dureri de stomac. Am impresia că trupul mi se sfîșia: durerile care mă fulgerau prin pîntece veneau peste cele de la capătul spinării, din cauza cărora n-am putut umbla o zi întreagă.

Antonio mi-a încălzit la foc cămașa de lînă și o pătură. M-a îmbrăcat și m-a înfășurat ca pe o mumie. Cu toate că avea o mutră de înmormîntare, mă făcea să zîmbesc.

A intrat în cameră stăpîna casei. Faptul că mă vedea aproape legat, fără să mă pot mișca,

trebuie s-o fi tulburat. A început să-mi vorbească despre niște picturi — „minuscule", repeta — pe care intenţionează să le vîndă.

— Sînt de mari maeștri. Dar nimeni nu le vrea. Nu mai au încredere. Iar eu sînt cinstită.

N-am luat deloc în seamă vorbele acelea; atunci m-a lăsat în pace. Antonio a condus-o aproape cu forţa spre ușă.

Simţindu-mă mai bine, a doua zi m-am dus, deci, la Passionei. Printre durerile trupului, reflectasem; nu mă mai puteam preface că nu s-a întîmplat nimic. Văzusem cum prietenul meu îl trăsese după el pe cleric și cum dispăruseră împreună.

Cînd am spus: „Mă duc la Passionei", Antonio a suspinat ca unul ieșit dintr-o încurcătură.

NOIEMBRIE. SAN CLEMENTE

... Chiar dacă Pavolo ar fi intimul vreunui cardinal al Curiei, așa cum v-au informat, asta nu dăunează aptitudinii sale de a fi martor și a ști anumite lucruri. Dimpotrivă, după cum vă puteţi închipui, o sporește. Ştirea mă face să caut înţelesuri neașteptate în unele cuvinte pe care le-am auzit de la el în diverse împrejurări.

Vreau să spun că în Curia papală, și asta nu-i puţin lucru, se știe că prinţul, ginerele domniei-voastre, are probleme, și poate că pro-

bleme neplăcute, cu soţia lui. N-aş vrea să creadă Luminăţia Voastră că...

NOIEMBRIE. SAN PROSPERO

... întunericul în care trăim. Astfel că aceste gînduri începeau să se stingă în mintea mea. Am văzut limpede că viaţa mea la Roma nu e ferită de întîmplări umilitoare. Climatul de suspiciune îmi sporeşte deprimarea.

Fiecare ieşire din casă mi-e pusă la socoteală de cel ce mă spionează. Ah, dacă mă duc pe Campo Vaccino, la porticul Octaviei, ori dacă rătăcesc fără ţintă pe străzi, iată că se iveşte o împrejurare asupra căreia, mai apoi, trebuie să reflectez ; o întîlnire, o vorbă, o privire oarecare se transformă în indicii alarmante. Ce scenă nebunească mi-e uneori ziua şi ce piese se joacă pe ea !

Şi totuşi, dacă încerc să scot un tîlc din toate astea, îmi dau seama că nimic nu se închegă. Ajung la concluzia că nu trebuie să mă preocupe nimic, afară de faptul de a da un sens, sensul corect, zilelor mele : să mi le umplu cu studiu, cu meditaţie.

Dar mă cuprinde neliniştea ; o teamă nelămurită mă împresoară, se răspîndeşte difuz în întreaga mea simţire, încît o percep ca pe o prezenţă insistentă, continuă şi atît de ataşată persoanei mele că am şi uitat ce a pricinuit-o.

Am hotărît să mă retrag în camera mea şi să nu mă mai arăt pe stradă. M-a cuprins însă o nouă tulburare.

Şedeam în atelier. Ziua era foarte umedă. Aveam membrele istovite, inima de-a dreptul amorţită. L-am văzut pe Antonio uitîndu-se fix la mine. Antonio are faţa inocentă şi blîndă. Încă n-a trecut pragul dintre copilărie şi bărbăţie. Dar în inocenţa şi blîndeţea lui, el poartă în sine bărbatul, şi o face cu o bucurie deosebită, ca şi cum ar vrea, prin această dezminţire, să-l protejeze din toate puterile lui.

Am privit în ochii băiatului şi l-am văzut în clipa aceea, liniştit, tăcut, cu faţa posomorîtă şi întunecată, pe bărbatul din el vorbindu-mi cu o disperare adîncă şi mută. M-am surprins urmărind cu îngrijorare tăcerea de nepătruns cu care mă fixa omul acela. Am suferit. În colţişorul cel mai ascuns al sufletului său, Antonio mă vedea învins, mă credea laş.

Am luat atunci...

„... cu condiţia să o crezi.“ Vocea îmi era întretăiată. Înălţimea Voastră va fi înţeles că Passionei al meu nu mi-e indiferent. Reticenţa lui mă îndurera. I-am spus :

— Nu vrei să vorbeşti.

Passionei are crize de astm. E obligat să ardă ierburi în cameră cînd criza devine violentă. În ziua aceea discutam la el acasă, înväluiţi de un nor intens parfumat. Prietenul meu avea ochii înroşiţi, nasul umflat, gulerul

sutanei descheiat ; greutatea respirației părea că-l dărîmă. Mi-a răspuns cu eforturi :

— Nu știu nimic în afara celor intuite și de tine. Fac presupuneri, doar presupuneri... Prințul te supraveghează de la distanță.

Lucru previzibil, chiar foarte previzibil, voia să-mi spună acel om cumsecade ; cu asta își propunea să mă liniștească. Și e limpede că n-avea nici o șansă.

M-am dus la legat. Lui n-am vrut să-i spun nimic la început. M-am dus la el în joia care a urmat întîlnirii mele cu prințul. Era zi de primire. Era acolo bătrînul domn de Sermoneta, care mi-a răspuns cu amabilitate la salut.

— Ai știre de un ziar care se publică la Roma și simpatizează cu antichriștii ?

Îmi vorbea cu o scînteie de neîncredere în privire și cu o consistentă, sublimă indiferență.

— Foaia obișnuită, i-am răspuns.

— O citești ?

— Mi-au arătat-o la cafeneaua grecilor.

Și-a apropiat capul de urechea mea :

— Mie nu mi-o arată.

Am deviat brusc discuția și l-am întrebat :

— Dacă ați fi fost spionat de un dușman, cum v-ați fi comportat ?

Cu unghia brodată cu negru, prințul a început să-și curețe ochiul urduros, apoi și-a scărpinat gîtul, amestecîndu-și vorbele cu tusea :

— Ce dușman ?

— Un dușman puternic, căruia îi dați prilej de neliniște sau de...

Prințul m-a prins de braț și m-a tras lîngă un fotoliu. Acolo, invocînd cele mai cumplite dureri de picioare, gentilomul s-a așezat.

— Dușmanul ăsta al dumitale are dreptatea de partea lui ?

Nu i-am răspuns imediat. El a reluat :

— „Dreptate“ e un fel de a spune, să ne înțelegem.

— Poate că față de mine ascunde niște lucruri dintre cele mai intime.

— Dar dumneata, ce ai împotriva lui ?

— Obligațiile unei misiuni.

— Numai asta ?

— Numai asta.

— Dacă problema dumitale e o simplă chestiune de onoare, e simplu de lichidat cu puțin efort. Chiar și printr-o spovedanie. Încredințează-ți duhovnicului dilema și-o să scapi atît de dușmani, cît și de grijile ce urmează.

— Dar eu nu sînt catolic.

— Atunci pregătește-te să accepți orice risc. Ce vrei de la mine ?!

Uitînd de toate bolile, s-a ridicat repede din fotoliu și mi-a întors spatele.

Trebuia să vorbesc cu legatul, în cazul acesta ; i-am și vorbit fără introduceri.

— Sînt amenințat, i-am spus.

Om de lume, legatul a avut amabilitatea de a nu-mi răspunde. Mă privea cu zîmbetul acela al lui, abia schițat. Mi-a vorbit de niște ame-

tiste gravate pe care avusese prilejul să le vadă. Mi-a spus că le-a recomandat și Înălțimii Voastre. A adăugat :

— Trebuie să ne vedem cît mai repede.

Cînd îmi spunea asta nu mai zîmbea ; mă privea preocupat — așa mi s-a părut.

SFÎRȘIT DE NOIEMBRIE

Luminăția Voastră mi-a răscolit sufletul. Înainte de primirea acestui din urmă bilet, v-am suspectat de neîncredere. Nenorocirea mea — socoteam — n-a fost apreciată în întreaga ei dimensiune. Am suferit mult în săptămînile acestea ; am încercat s-o fac pe Excelența Voastră să înțeleagă ; dacă n-am reușit, e neîndoielnic vina mea.

Dar acum, citind cuvintele pe care mi le scrieți, asprimea cu care le subliniați, puțină încredere mai rămîne în sufletul meu ! Îmi spuneți că în fața încercărilor vieții m-am dat bătut.

Îmi amintesc cît se poate de bine că mi-ați vorbit de riscuri ; misiunea mea era riscantă, viața mi-ar fi fost amenințată zi de zi. Îmi amintesc limpede totul. Fantezia domniei-voastre a făcut în așa fel încît să ne întîlnim, mergînd călare, pe lunga plajă albă ce ține talazurile din nord departe de ogoarele noastre. Ne întîlneam cam în aceleași locuri unde m-ați văzut întîia oară. Luminăția Voastră își mai amintește seara aceea vijelioasă cînd un tînăr student în teologie, fugit de la seminar

și udat leoarcă de ploaie, a fost cules de trăsura voastră de pe drumul ce mărginește marea și dus să se usuce sub un acoperiș ? Ploaia curgea șiroaie ; ziua nu se sfîrșise încă, însă potopul parcă înghițise lumina. Fîșia drumului era înecată în noroi. Auzeam vuietul mării — singurul reper înregistrat de simțurile mele. Eram ud pînă la piele. În cenușiul acela de nepătruns am zărit deodată apărînd înaintea mea pata întunecată a cailor — înaintau încet și au crescut nemăsurat, ca niște monștri uriași ai infernului. Au nechezat : prezența mea neașteptată trebuie să-i fi speriat, după cum eram și eu speriat de apariția lor. Vizitiii au început să-mi pună întrebări ; am răspuns strigînd, sub ropotele ploii. S-a deschis apoi portiera și am fost poftit să urc. Erați acolo, la adăpost, singur în chilia aceea căptușită cu catifea. Mînios, mi-ați spus să-mi scot hainele, altminteri o să vă mînjesc cu noroi și o să vă ud totul ; îmi amintesc expresia îngrozită de pe fața domniei-voastre. Era o spaimă exagerată ; nu puteam decît să mă supun poruncii. Mi-ați spus că mă puteam acoperi cu o mantie de blană ce vă stătea alături, pe banchetă. Ezitam și ați devenit categoric.

— Afară cu hainele, aruncă-le pe fereastră ! ați strigat.

Iar eu mi-am scos pelerina, cizmele și restul, eliberîndu-mi brațele și picioarele ude. Eram obsedat de răpăiala ploii pe trăsură. Eram răscolit de rușine ; gesturile mele stînjenite vă iritau și mai mult.

— Vrei să faci din covor o băltoacă? Și pantalonii, hai!

Tremuram, am strîns hainele grămadă și le-am vîrît în lădița unei banchete. Mă priveați. V-am înțeles profunda seriozitate din privire. Nu știam cine sînteți. Îmbrăcămintea vă era simplă și burgheză. M-ați ajutat să mă usuc.

Iar apoi? Ajunși la castel, la Nordertor, am priceput că în viața mea s-a întîmplat ceva deosebit. Înainte de a se opri trăsura, mi-ați cerut să mă prefac că dorm buștean; am acceptat, și totul a devenit ireversibil.

Vă amintiți de aceste întîmplări? Sigur că da, din moment ce atunci cînd mi-ați impus călătoria în Italia m-ați chemat să stăm de vorbă pe același drum. Dimineața era senină, cerul nostru adînc era deosebit de curat la orizont, lîngă marea sidefie. Îmi vorbeați de pericolele ce așteptau să le înfrunt în orașul acesta — dar surîdeați. Vîntul vă flutura marginile mantiei, îndepărtîndu-le de corp. Cuvintele vă erau, dincolo de orice altceva, încurajatoare. Am acceptat cu entuziasm.

Astăzi vă pot spune din nou că nu mi-e frică de moarte. Cui i-ar fi însă de folos dacă, eventual, aș muri? Ar putea să vi se pară o întrebare ironică. Pentru mine nu e.

Și apoi — după ce-mi voi fi îndeplinit misiunea, adică după ce o voi vedea pe prințesă, fiica voastră, ce urmează să se mai întîmple? Îmi spuneți: s-o văd pe ea și să hotărăsc ce-i de făcut, asta e totul. Din felul

cum merg lucrurile pînă acum și din părerea pe care v-ați făcut-o despre mine, am înțeles cît de diferită va fi situația. Mi se pare limpede că nu voi putea lua nici o hotărîre. Poate nici n-o să merite osteneala s-o fac.

Nu spun cuvinte confuze, ci doar purul adevăr. Oricum, e drept, ați înțeles bine starea în care mă aflu: nu mai mint, sau, mai bine zis, nu vă mai mint. Cui i-ar folosi minciuna?

. . . .

Dama cu panseluță în păr întîlnită în luna septembrie la legat. Am întîlnit-o din nou, într-un tripou de data asta, într-o casă respingătoare, amestecată într-o afacere confuză.

La „Masca de aur" m-a dus un tînăr francez cunoscut la cafeneaua grecilor — îmi fusese promisă o partidă de faraon și ceva veselie. Întunecate și triste, serile mele trebuiau să se lumineze.

Intrăm într-o încăpere îmbîcsită de fum de la luminări. Două mese. La una din ele se încinsese o dispută — fețe jalnice, corupte. Una singură, foarte frumoasă, strălucește; e ea, într-o rochie carmin orbitoare și a cărei dantelă de pe piept, de culoarea fildeșului, o face scandaloasă în ambianța aceea otrăvită.

E ea, cu ochii sclipitori pe care-i știu, și strigă la un chior, gras și puturos, așezat chiar în fața ei. Pricep că e vorba de un cîștig necinstit: este acuzată că a pus mîna pe mai multe monede decît i se cuveneau. Chiorul o

insultă; zbiară că de rochia ei „preţioasă" — dar pare că vrea să spună tocmai contrariul cu spurcăciunile ce-i ies din gură — „i se rupe-n paişpe".

Îl întrerup cu o voce hotărîtă:

— Garantez eu pentru doamna.

În încăpere se face linişte. Nici la masa cealaltă nu se mai joacă şi toţi se uită la mine de parcă aş fi nebun.

— Garantează pentru mine, zice ea şi se ridică de la masă cu un surîs. Repetă, venind spre mine, care stau tot lîngă uşă: Uite, garantează pentru mine.

Casa are o patroană. Cunoscutul meu începe s-o dezmierde; e o femeie în vîrstă, cu fire de păr cenuşiu în jurul gurii, ajunsă la rîspîntia bătrîneţii, senină la chip. Îmi spune:

— Un străin n-are cum să ştie ce riscă întrerupînd o ceartă.

Apoi se întoarce spre dama în carmin, care a ajuns acum lîngă mine:

— Doamna, însă, îşi poate lăsa „mîna bună" la masa de unde pleacă. Şi rămînem cu toţii prieteni.

Chiorul strigă că nu e prieten cu nimeni.

Patroana îi răspunde cu o voce calmă:

— Astă-seară sîntem prieteni şi mîine la fel. Studentul e prietenul meu.

Mă prinde de talie cu un braţ; îi simt gura şi firele de păr, aspre, pe obraz. Toţi rîd.

În momentul acela, dama mă trage după ea dincolo de uşă şi, scăpaţi de treptele ce ne despart de stradă, ne trezim între „Masca de

aur" şi Arcul Parmei. Acolo e o litieră. O luăm şi plecăm în pas întins.

Îi şoptesc femeii numele meu. Zice că-şi aminteşte bine de mine. Adaugă:

— Îţi sînt recunoscătoare.

Şi îmi strînge mîna cu un gest plin de voluptate, aşa încît mă înflăcărez. Îi răspund luîndu-i amîndouă mîinile într-ale mele şi îmi scufund faţa în ele. O tresărire neaşteptată, şi simt prin braţe fiorul acela delicat.

Totul s-a întîmplat atît de repede că nici nu-mi dau seama ce-a fost. I-am spus:

— Sînt uluit că mă aflu aici cu tine.

— Ce bucurie! a zis cu o melancolie plină de eleganţă.

Litiera mergea înainte.

— Unde sîntem?

— La vie, a răspuns ea.

Puţin mai încolo ne-am oprit şi am coborît într-o rarişte terasată, lîngă o căsuţă înconjurată de stejari.

Am mai întrebat:

— Cum te cheamă?

Femeia şi-a dus degetul la buze şi mi-a făcut semn să tac.

Ne-am privit şi, ca să se împrăştie orice dubiu, cu multă curtenie necunoscuta mi-a propus să facem o plimbare. Noaptea îţi îngăduia să zăreşti vag lucrurile şi părea că le acoperă cu un văl doar ca să dea libertate imaginaţiei. Casa mi s-a părut ridicată pe locul unei fortăreţe demolate. Dincolo de stejari foşnea frunzişul unei livezi. Balustrada terasei

era destul de veche și nereparată, capitelurile care lipseau fuseseră înlocuite cu cărămizi ; superba noapte deschidea orbite întunecate prin albul pietrelor șlefuite și sporea astfel pitorescul locului.

— Tot năucit ?

— Un fior ți-a străbătut spatele în seara cînd ne-am văzut în casa legatului ; mi-l amintesc și acum.

— E un miracol că m-ai întîlnit din nou.

Era într-adevăr un miracol.

— Aș vrea să știu mai multe. Dar, fiindcă îți cer să nu întrebi nimic despre mine, trebuie să mă abțin și eu de la orice întrebare.

Surîdea.

Ne-am continuat plimbarea pe terasă. Conducătorii litierei se țineau deoparte. Dinspre căsuță a apărut o lumină, o ușă se deschisese, am zărit o intrare și o femeie cu scufia albă înălțînd în aer o lumînare. M-am oprit. Necunoscuta s-a lăsat în voia brațului meu și ne-am reluat plimbarea în liniște. Am început să simt răcoarea umezelii pe sub haine. Ea s-a oprit aproape de intrarea în căsuță. Femeia cu scufie a venit spre noi ; în lumina vie a lumînării i-am văzut fața tînără, fără cusur. O vreme am rămas tăcuți, eu așteptam.

M-am gîndit că ar fi trebuit să plec.

— Pot spera să vă mai văd ?

Nu puteam să-i adresez cuvintele cu familiaritate, de vreme ce hotărîse să nu-și spună numele.

— Femeia asta te-ar putea căuta să-ți ducă un mesaj. Dar unde ?

A făcut un semn spre femeia cu lumînarea în mînă.

Frigul se întețea. I-am dat un răspuns vag — femeia să întrebe în piața Spaniei de Antonio, băiatul germanului. Mi-a fost teamă de alte capcane, de alte nenorociri și de alte captivități.

A înțeles. Mi-a zis :

— Nu aveam dreptate în seara asta, în casa aceea. Am furat, iar tu m-ai salvat.

Mi-a prins mîinile într-ale ei ca să-mi vorbească, mereu cu aceeași voluptate cuceritoare pe care acum i-o cunoșteam.

— De ce te-ai dus acolo ?

Iarăși îi spuneam tu.

— Nu e cazul să te abții de la practici libertine nici măcar într-un oraș sfînt cum e Roma.

— Dar acolo era s-o încurci rău de tot.

— Ei, nu chiar așa de rău.

— Și dacă n-aș fi apărut eu ?

— Bine, dar tu cine ești ?

Am devenit melancolic. În clipa aceea necunoscuta m-a dus în casă.

Ne aflam într-o bucătărie largă ; un cămin mare și o bună parte din pardoseală erau acoperite cu mici pătlăgele roșii puse la uscat. Ne-am așezat la o masă veche, iar femeia cu scufie albă a pus pe ea lumînarea. Apoi a adus două strachini de lut și două pahare pe care le-a umplut cu vin alb. Necunoscuta mi-a spus :

— E tămîios.

Stăteam tăcuți, iar femeia ne-a pus în farfurii mîncare gătită din carne de vițel.

— Mă cheamă...

Am întrerupt-o, zicînd :

— Viola.

— Viola ?

— Aveai pe frunte o panseluță [1] în seara cînd ne-am cunoscut.

Rîdea cu poftă, spunînd că de asemenea asocieri nu mai auzise niciodată.

— Tandrețea e un drum plin de riscuri.

— Numele tău e Viola.

— Mă cheamă Paolina.

Am petrecut cina în astfel de ciondăneli. Vinul era rece și am băut zdravăn. Îmi trecuse melancolia. Focul ardea în cămin și am mai pus lemne ca să-l ințețesc. Femeia cu scufie albă ne lăsase singuri, iar noi ne-am așezat să ne odihnim pe un sac umplut cu pănuși de porumb, pus pe niște scînduri într-un colț al încăperii.

Lumînarea scădea. Viola mea era dulce, supusă, pasionată. Pănușile uscate foșneau sub noi, acompaniindu-ne mișcările cu o muzică aspră. Broderiile de pe cămașa Violei contrastau cu sacul grosolan pe care stăteam, dar ea era bucuroasă și mulțumită.

Atunci n-am mai putut...

---

[1] În italiană, *viola del pensiero* — panseluță. (N. trad.)

8 DECEMBRIE

Alteța Voastră știe că am ieșit destul de devreme, dimineața, din incinta viei Muti. Zorii erau reci și umezi ; căutam un adăpost. De la vie la strada Margutta drumul e lung. Am traversat Esquilino într-un cărucior tras de doi cîini, două corcituri simpatice pe care nu trebuia să le îndemni ca să meargă. Era căruciorul unui păstor ce ducea lapte în piața Spaniei. Luminăția Voastră a aflat și de asta ?

Nu spun că aș fi îndrăgostit de marchiză cît încerc o dorință arzătoare de a sta cît mai mult în preajma ei. Dar marchiza, a cărei voluptate libertină ar fi o prostie să o ascunzi, nu prea stă la dispoziția mea. Are o viață complicată și poate că e bine s-o las cu complicațiile ei. Se spune că ar fi iubită cu pasiune, nebunește, de unul dintre primii consilieri ai Cancelariei ; se spune despre căsătoria ei că ar fi „aprobată și neconsumată" : trebuie să respecte niște reguli ; asta n-o împiedică să le încalce dacă e ispitită — cum adesea se întîmplă — de demonul ei, jocul de faraon, ori altceva de acest fel.

Oricum, trebuie să vă mulțumesc. Îi scriu Excelenței Voastre aceste lucruri dintr-o nevoie de limpezire, însă și ca să vă informez despre anumite întîmplări ce nu sînt de neglijat pentru scopurile noastre.

Mergînd pe firul amenințărilor primite, al înșelătoriilor cărora le-am fost țintă, m-am gîndit că n-am nimic de pierdut, sustrăgîn-

du-mă astfel fricii că-mi voi pierde viaţa. Am vorbit cu marchiza, i-am mărturisit totul, stimulat de tonul pe care ea însăşi îmi încredinţa multe lucruri din viaţa ei.

La început mi-a fost teamă să mă destăinuiesc ; am încercat să mă prefac. Apoi m-am decis — ar trebui să spun, ştiu : n-avea nici un rost să mă prefac, fiindcă în oraşul ăsta, aşa cum mi-au dovedit scrisorile domniei-voastre încă din primele clipe, totul se află. Mai bine adevărul, prin urmare.

Marchiza a primit cu destul interes confidenţele mele şi mi-a spus că vrea să-mi dăruiască ceva spre a-mi dovedi cît de bine a înţeles efortul făcut de mine vorbindu-i. Marchiza e o persoană extrem de generoasă.

Ştiu că la aceste cuvinte Luminăţia Voastră nu se va abţine să nu zîmbească ; dar generozitatea corpului — acesteia îi va fi adresat zîmbetul vostru aluziv — merge în paralel cu cea a sufletului, ori e oglinda ei. Asemenea cugetări mi-au venit în preajma domniei-voastre, chiar de la domnia-voastră...

Situaţia mea este a celui mînat de dorinţa de a şti. Poate că iarna venită pe neaşteptate a schimbat cursul gîndurilor mele. Dacă la început mă supuneam întru totul ordinului ce mi-a fost dat, astăzi mă mişc din instinct, în mod intenţionat ; mă întreb de ce apar în calea planului nostru atîtea piedici vagi şi greu de observat ? Deslușirea acestor obstacole e ceea ce mă pasionează acum cel mai mult.

Prin urmare, marchiza mi-a făcut un cadou. A aranjat să fiu primit de ducele don Riaro şi de ducesa donna Prospera, unchiul şi mătuşa dinspre mamă a prinţului, ginerele domniei-voastre.

Am fost acasă la duce, în palatul Quarantotto, nu departe de spineta de la palatul Borghese.

— Am îmbătrînit, mi-a spus ducele. Pe vremuri nu era atîta huruit de trăsuri pe aici. De cînd s-a pavat strada Condotti, nu mai dorm. Naiba ştie cum scot roţile asemenea scrîşnete din pavaj...

A continuat să se tînguie îndelung. Don Riaro era în pat ; un pat mic şi dezordonat, apărat de frig printr-un fel de baldachin de lemn pictat, vîrît în colţul unui imens salon încălzit de un cămin neputincios. Era frig acolo, în ciuda celor cîteva lemne ce ardeau pe grătar.

Îşi înfăşurase capul, ca un pirat, într-o basma de mătase cu flori albastre şi verzi ; sprîncenele albe îi erau foarte stufoase, gata parcă să i se smulgă în frămîntarea energică pe care o arăta vorbind cu mine. Era surd şi striga pe neaşteptate : „Ce ?" cu o mînie ce-mi paraliza atenţia şi dorinţele.

Era dimineaţă, însă lumina din încăperea aceea rămînea slabă ; şi mai slabă se făcea în cutia de lemn care închidea patul.

Din cămaşa zdrenţuită ieşeau două braţe subţiri, avînd pielea albă şi uscată, cu ciudate pete maronii ; pe umeri ducele îşi pusese o

blană de oaie necroită și abia tăbăcită, legată peste piept cu două sfori încrucișate și trecute pe la subsuori. O altă blană de același fel, îngălbenită pentru totdeauna, îi ținea de cald la picioare.

Am discutat despre diverse lucruri, o vorbărie ce nu ducea la nici o concluzie. Mă temeam că m-am dus acolo degeaba. Marchiza — știam — îi spusese lui don Riaro cîte ceva despre motivul șederii mele la Roma și mă sfătuise să aduc vorba despre asta numai dacă mi-o va cere el. Deocamdată obiectul conversației rămînea destul de vag. Am ajuns apoi să vorbim despre ducatul nostru și de clima lui, despre marea furtunoasă și gerul din timpul iernii. Aici, ducele a spus :

— Nepoata mea prin alianță obișnuia să-mi vorbească de locurile acelea.

Ochii săi m-au privit pătrunzător pe sub sprîncene. Am prins curaj.

— O vedeți des ?

Don Riaro păru că nu m-a auzit ; a întrebat, strigînd :

— Cine ? Ce ?

Am tăcut amîndoi o vreme. Apoi am repetat prin strigăte întrebarea.

Ducele a tușit, dînd din cap în semn că nu, lovindu-și unele de altele oasele degetelor. Am zis cît am putut de clar :

— Aș vrea s-o văd pe prințesa Marianne.

Ședeam pe un scăunel lîngă patul lui don Riaro, sub baldachinul de lemn. Din tot salonul aveam în fața ochilor doar o parte, cea

dinspre fereastră. Am auzit un foșnet de veșminte dincolo de stîlpul din stînga mea ; mi-am aplecat capul în afară. Am văzut o bătrînă care se ținea cît putea de dreaptă, sprijinindu-se într-un baston grosolan, de cireș ; purta o pelerină de lînă neagră. Nici o dantelă nu-i împodobea îmbrăcămintea, la fel de neagră și de uzată.

Avea nasul ascuțit, pe buze o urmă de ruj întinse în grabă și șters pe jumătate, un tremur continuu al capului și un zîmbet slab cu care voia să-l stăpînească. Pe piept îi atîrna un lănțișor de aur prins printr-o agrafă cu smaralde — două smaralde cu străluciri nepotrivite pe stofa aceea uzată, decolorată. Avea o privire oarbă, pupilele opace. M-am ridicat ca să mă înclin. Cu o voce vlăguită, don Riaro mi-a cerut să trag paravanul.

Nu văzusem nici un paravan. M-am uitat în jur, iar don Riaro, cu un suspin răgușit, mi-a spus că paravanul era în spatele meu. Sprijinită de lemnul peretelui apărător, se afla într-adevăr o ramă pe care stătea întinsă o pînză de cînepă brodată cu flori de crin ; Am dat, așadar, să-l apuc, însă în clipa aceea bătrîna a ajuns lîngă mine cu mîna întinsă, ca și cum ar fi vrut să-mi împiedice gestul. M-a întrebat :

— Ce spuneai de Marianne ?

Don Riaro se ridica pe pernă.

— Nimic. Ajunge ! a strigat.

Bătrîna era donna Prospera ; am salutat-o, în sfîrșit, înclinîndu-mă. Dar ducesa își privea

soţul, iar tremurul capului ei devenise mai violent ; nu mai zîmbea.

Don Riaro a început să tuşească ; după fiecare icnitură scuipa pe jos. I-am spus că eram gata să-l ajut în vreun fel oarecare, dar el, trăgîndu-şi chinuit respiraţia, a protestat, declarînd că se simte minunat. Apoi, întorcîndu-se spre ducesă a întrebat gîfîit :

— Ce ?

Iar ea a scandat :

— Marianne.

Tăceam toţi trei ; îi oferisem ducesei scăunelul meu, însă ea părea că nu-mi observă intenţia.

Stînd în picioare şi eu, şi ea, am fost martori la liniştirea tusei lui don Riaro. Apoi bătrînul a murmurat nişte cuvinte neînţelese şi, în sfîrşit, am priceput că zicea :

— E o treabă gingaşă. Un ghem de descîlcit, la urma urmei nici măcar prea încurcat... Ajunge să te duci acolo, o plimbare cu calul ; pentru un tînăr e o nimica toată.

Donna Prospera m-a tras lîngă fereastră. Vorbea fără să se uite la mine :

— De cînd mi-a spus Paolina că o caută cineva pe Marianne, m-am gîndit că ar trebui să-l trimit acolo, s-o vadă.

Am întrebat :

— Unde acolo ?

Dar donna Prospera nu mi-a răspuns.

Fără să se fi aşteptat cineva la asta, din fundul cămăruţei sale de lemn, ducele auzise. Striga :

— E treaba lui Dumnezeu ! Nu a noastră.

Donna Prospera a murmurat :

— Cine ştie în ce fel o fi treaba lui Dumnezeu.

Tăceam din nou cînd liniştea fu întreruptă de un plăcut zvon de oboi venit din altă cameră. Ducele şi-a rostit ritualicul său „Ce ?“ iar ducesa a răspuns neutru :

— E Vincenzino.

El ne-a întors spatele, spunînd răstit :

— Atunci du-l acolo.

Donna Prospera mi-a făcut semn cu capul şi m-a condus într-o altă încăpere, apoi în una de alături, un vestiar, un salonaş ; ne-am oprit într-un mic birou întunecat unde un tînăr deosebit de frumos, fără perucă şi cu părul negru revărsat pe lîngă urechi, exersa la oboi, citindu-şi partitura la lumina unei lămpi ce răspîndea un neplăcut miros de ulei.

Ne-am oprit lîngă uşă, tînărul ne văzuse, însă nu făcea nici un semn în direcţia noastră. Avea ochi negri şi strălucitori, cu gene dese, şi la fiecare notă cîntată şi-i închidea uşor. Efortul suflatului nu ajungea să-i deformeze linia feţei ; trăsăturile îi rămîneau distinse. Cînta cu o gingăşie ingenuă, chiar dacă nu cu prea multă inspiraţie.

Eram încurcat. Nu ştiam ce trebuie să fac, dar mă întărîta curiozitatea aprinsă cu violenţă de absurda conversaţie cu don Riaro. Nu m-am putut abţine şi, pe cînd tînărul îşi vedea mai departe de exerciţiu, am tras-o pe donna Prospera — efectiv am tras-o cu un

gest ferm — după ușă și am întrebat-o privind-o drept în ochi:

— Unde-i prințesa Marianne?

Biata de ea, se împiedicase în baston; am sprijinit-o apucîndu-i brațele — chiar în clipa cînd îi vorbeam. A zis:

— Demnitatea mea, domnule!

Tonul nu lăsa nici o îndoială în privința trufiei sale. Atunci am pomenit numele Excelenței Voastre Preailustre, iar donna Prospera și-a înclinat capul cu o politețe reverențioasă, dar n-a mai spus...

ÎNTÎIA ORĂ DIN NOAPTE

Venit cîntărețul de la palatul Quarantotto. Continuă să mi se adreseze în franțuzește. Vorbit cu multă duioșie de don Riaro — zice că-i e văr. Cere să-l însoțesc la oratoriul Gonfalone. Pe drum îi vine pe buze numele Carrugati. Am simțit că tremur. Cu puțin în urmă, acasă la mine, văzuse portretul de neconfundat al mopsului pictat de ea. Zicea:

— Dulce ființă. De gheață, lacomă, dar tare grațioasă.

Am întrebat:

— Ce fel de dulceață?

Iar el:

— Dulceața cărnii.

A rîs. Plăcut tînăr; sîntem cam de aceeași vîrstă. I-am spus că e de datoria mea să-l urmez.

— Sînt în încurcătură, am adăugat. Mergi la Santa Maria in Velata și n-o să pot să nu te însoțesc de-a lungul viilor și dealurilor.

Ploua. Un foc pe lîngă casele Sacchetti apărat de ploaie cu niște prelate. Se lăsa seara și era o seară tristă, vai, ca nici o alta pentru mine.

— Ar trebui să te însoțesc, spuneam.

— Prietene, prietene..., a răspuns și m-a strîns de braț cu un gest matur, aproape protector.

Peste puțină vreme eram la Gonfalone.

DECEMBRIE

...deoarece Excelența Voastră Preailustră l-a cerut urgent. Aș fi răspuns, oricum, în grabă. Călătoria spre Santa Maria in Velata nu e încă decît un proiect. Mă neliniștește faptul că trebuie să vorbesc despre el. N-am vorbit nici măcar cu Antonio. Mă tem că ar putea să-i scape vreo vorbă printre flecărelile lui din piață.

Am citit cu o adevărată bucurie întrebările pe care mi le puneți în legătură cu studiile mele. Totul pare să mă oblige să le las baltă. Și cu toate acestea, în ciuda tensiunii în care trăiesc, interesul pentru încîntătoarele mele preocupări nu mi-a pierit din suflet.

M-am gîndit bine. Mi-am spus mie însumi că, dacă m-aș fi lăsat sedus și m-aș fi abandonat frenezie așteptării, aș fi stîrnit suspiciuni fie lui Antonio, fie monseniorului Passio-

nei. Cel care îmi acordă obișnuita prietenie, dar nu mai discutăm despre augusta voastră fiică. Nu-i mai pomenesc nici de palatul San Carlino și nici de altceva ce ar putea avea legătură cu acest subiect. Mă ocup temeinic de colecția sa de pietre și ne petrecem seara, chiar deseori, citind și comentînd clasicii greci și latini.

Tăcerea mea găsește o politicoasă înțelegere la prietenul meu monsenior. E o tăcere pe care o întrerup uneori cu cîte un suspin, cu cîte un semn al mîhnirii, spunînd :

— Știi că mintea mi-e complet absorbită, dar să vorbim despre altceva. Vrei ?

Iar amicul meu, cu chipul celui ce vrea să-ți stea într-ajutor în cazul unor imponderabile dificultăți, răspunde :

— Pentru asta sînt eu aici.

Aș vrea să vă spun, cu o oarecare teamă nelămurită, că din ziua în care am fost la palatul Quarantotto n-am mai întîlnit-o și nici n-am primit vești de la nemaipomenita Paolina. Am dus o secretă...

ORA TREI NOAPTEA

Cum aș putea să uit de Angela ? Istovită, înfrigurată, într-o hăinuță subțire ce n-o ferea de umezeala nemiloasă a acestui anotimp, mi-a intrat în locuință. Era deja întuneric. Antonio nu reușise nici măcar să mă anunțe ; ea era în cameră și murmura printre lacrimi :

— Aș vrea să mai trăiesc.

M-am gîndit la niște amenințări precise care ar fi pîndit-o. Nu-și mai putea potoli plînsul. Am întrebat :

— Despre ce moarte vorbești ?

— Nu-i vorba numai de mine ori de tine. Ci de tot. Semne cumplite. Cutia mea cu corali : morți cu toții. Semne cumplite : coralii fără viață, cînd nimeni nu se aștepta ; sînt semne cumplite.

Și plîngea.

Știam frămîntarea pe care i-o provoca gîndul unui apropiat sfîrșit al vieții, ori al lumii. Nervozitatea ei veselă era deja un semn. Pentru prima oară, însă, vorbea cu intonații atît de dramatice. Printre suspine mă cerceta de sus pînă jos. Zicea :

— Fugi, întoarce-te în țara ta. Gerurile nordului vor întîrzia flăcările.

— Care flăcări ?

— Flăcările Judecății.

Priviri aruncate pe furiș, cuvinte de nebun fără scăpare.

— E o comedie, i-am spus. Iar apoi : Vrei să mă scoți din Roma ? Ai primit însărcinare ?

Fata a fost cuprinsă de un acces de furie. Părul blond i s-a zbîrlit. I-am spus surîzînd :

— Vrăjitoare mică.

Ea s-a năpustit cu pumnii asupra mea. Era delicioasă.

Antonio privea scena, iar eu mă uitam la Antonio peste capul Angelei ; am zîmbit amîndoi. Furia aceea avea darul de a te stîrni.

Într-adevăr, nu reușesc să mă abțin : îi fac semn lui Antonio să dispară. Iar lui Antonio i se tulbură ochii ; spune : „Atenție". Apoi deschide ușa și se strecoară afară. M-am putut bucura imediat de Angela, care s-a lăsat condusă printr-un vîrtej de voluptate, continuînd totuși să se smiorcăie în legătură cu sfîrșitul lumii, cu pericolele ce ne pășteau pe amîndoi, cu ghețurile din nord care ar domoli flăcările din ziua Judecății. Apoi, calmată, spune că îmi intuiește niște proiecte.

— Care din ele ? întreb.

INFORMAȚIE

Santa Maria in Velata e vila de la țară unde se pare că s-a refugiat don Marcello. Iar împreună cu el prințesa Marianne. Sînt însă și alții acolo. Altceva nu mai știu. Cu neputință să ajungi în locul acela fără o călăuză. Conacul — valea Tiberina, dincolo de Sant' Oreste și înainte de a ajunge pe tărîmul lui Jupiter...

CIORNĂ DE BILET

(...) Și uite-așa, bolnav, sleit de puteri din pricina sîngelui luat, extenuat de băile tratamentului și de pat, m-am sacrificat totuși. Am luat ciocolata la ora unu și m-am înfășurat strîns în pături, unde am delirat ușor într-o stare de semitrezie. La ora opt am început să

dorm cu adevărat. Antonio m-a trezit să mănînc supa fiartă de el ; și foarte bine a făcut ; am mîncat cu o poftă nebună, fără să mă îmbrac de altfel, și am continuat să dorm pînă azi-dimineață la șase.

Adevărul e că depărtarea de orice...

A DOUA CIORNĂ

Febra a scăzut, dar persistă. Măruntaiele îmi sînt sfîșiate de o tuse atît de violentă, încît cad pe pernă ca mort. Dar nu ăsta-i necazul. Da, simt că am un început de astm. Mă tratez cu două degete de cafea, și astmul încetează. (Ori cu două degete de vin Chianti.)

Repet, însă : nu ăsta-i necazul. Cea mai urîtă treabă a fost cînd, fără nici un motiv, așa, din senin (îmi închipui), mi s-a oprit de tot urina. Antonio a dat fuga după chirurg, care a folosit cateterul. Era un paliativ. Abia picura. A continuat cu cateterul și, după retenție (cred că așa se spune), peste cîteva zile au urmat o țîșnire și o revărsare dureroasă.

Cateterul e un instrument al cruzimii ; provoacă sîngerare și iritații, precum și o necontenită supurare a zonei respective. Noaptea trecută am avut o violentă și abundentă scurgere de sînge ; apoi a fost mai bine, așa că durerea produsă de iritație a dispărut.

Totul s-a întîmplat la zece zile după ce fluxul gonoreei (...)

VII

27 MARTIE

Preailustră Excelenţă, în tonul grijuliu din ultimele scrisori ale domniei-voastre am simţit din nou sunetul dulce al afecţiunii. Dacă n-am răspuns imediat, numai cerul ştie prin ce am trecut. Aveţi prilejul să-mi recomandaţi, cu neţărmurita voastră generozitate, să-mi deschid inima cînd viaţa mă supune unor dureri adînci. „Să discuţi cu un priten e o uşurare de nepreţuit." Iată-mă, aşadar, ajuns aici. Dacă îmi pot permite, vă conjur : răspundeţi sentimentelor mele de amiciţie cu tăcerea, nu-mi mai pomeniţi nici mie, nici altcuiva, despre cele ce vă spun acum.

Luminăţia Voastră ştie despre legătura pe care am avut-o cu domnişoara Carrugati. Cunoaşteţi amănunte privitoare la felul cum această domnişoară şi-a dat silinţa să-l informeze despre mine pe prinţ, pe ginerele domniei-voastre. Ea făcea parte din micul grup de iscoade puse de prinţ pe urmele mele. Cînd am aflat, în urmă cu cîteva luni, că mă spiona pe mine, cel care îmi găseam în ea o scumpă consolare a singurătăţii, m-am simţit rănit. Am respins-o.

Domnişoara Carrugati e o fiinţă uşuratică, îmi ziceam. Trădările ei erau de multe feluri, erau — hotărît — infinite. M-am decis să n-o mai văd.

Înălţimea Voastră ştie că afecţiunea mea era împărţită între Carrugati şi prietena ei, fata cea dulce, învăluită într-o aureolă diafană, Angela. Aceasta, care mi-a părut mai puţin perfidă, în realitate s-a dovedit mai crudă. A fost uşor să mi-o şterg din inimă.

Carrugati însemna însă un chin : plăcerea erotică însoţită de un spirit mereu treaz, de o uşurinţă a vorbei rar întîlnită de mine altundeva, nu puteam să le uit. Despărţirea, din contra, îmi stîrnea tot mai mult amintirea aceea.

Am întîlnit-o pe stradă din întîmplare. Am salutat-o. I-am spus : „Ruşine !" Mă atrăsese în capcane periculoase. Îmi dorea cumva moartea ? În ochii ei întunecaţi am văzut o sclipire de adevărată derută. Poate că acel corp perfect ascundea un suflet.

Ne-am petrecut noaptea împreună. Am spus deschis că mă simţeam în pericol. Dar am ajuns la concluzia că, din moment ce cunoşteam întreg pericolul, era ca şi cum acesta ar fi dispărut.

Raporturile dintre noi se răsturnară. Eu, care mersesem întotdeauna în apartamentul ei, o găzduiam acum frecvent într-al meu. S-a arătat interesată de colecţia mea de pietre, de studiile mele, de desene, de cărţile procurate de mine. Cunoştinţa noastră, făcută numai pe bază de voluptate, s-a transformat repede în prietenie. Pleca tîrziu din locuinţa mea şi se întorcea de cum se făcea ziuă. Ne duceam

viața în comun, iar Antonio o trata ca pe o stăpînă. Eram mereu împreună. Ajunsese să-mi spună că insistențele prințului în ce mă privește o „scîrbiseră" — chiar așa a zis. În vanitoasa pe care o cunoșteam atît de bine începea să se nască o ființă nouă. Noutatea mă emoționa profund. Plină de drăgălășenie, îmi făcea ordine printre hîrtii, îmi sorbea cu ochii mișcările prin atelier. Dacă se întîmpla să ies, o regăseam la întoarcere, discreție întruchipată. I-am propus să ne căsătorim.

Copila asta curtenitoare și divină — oh, Doamne! — a murit în seara de 2 martie, la apusul soarelui.

S-a îmbolnăvit pe neașteptate. S-a trezit într-o dimineață cu corpul scuturat de friguri, zdruncinată de o tuse cumplită. A scuipat mult sînge. A slăbit foarte mult. N-am mai lăsat-o să plece din camera mea. I-am chemat pe cei mai buni medici, s-a făcut totul, tot ce e posibil pe lume. Și tot degeaba.

Acestea sînt motivele tăcerii mele ; o iubire adevărată, răpită brusc, și o nemărginită durere.

Înălțimea Voastră îmi va îngădui să închei. Mi-e cu neputință să urmez mai departe.

...APRILIE

...de patru-cinci luni proiectul. Dacă nu mi-a mai pomenit nimic e din pricină că nu putea s-o facă. El a dispărut. Am bătut de

mai multe ori la palatul Quarantotto ; n-am fost primit. Luminăția Voastră spune că am izgonit trîndăvia prin niște deprinderi ale plăcerii, care în cele din urmă au dublat-o. La asemenea învinuire nu răspund — ar trebui s-o fac amintind Excelenței Voastre Preailustre durerea și nenorocirea mea. Dar Excelența Voastră știe totul și vrea să mă jignească. La nevoia mea de prietenie răspunde cu înțepătura ironiei, dacă despre ironie e vorba.

Am să vă spun, prin urmare, ce se întîmplă în oraș, unde foarte mulți își arată marea satisfacție pentru scrisoarea prin care, după luni întregi de nesiguranță și de șușoteli printre cardinali, papa condamnă hotărîrea francezilor de a aboli privilegiul ecleziastic. Cu această ocazie, la palatul Stoppani, marchiza de Polignac a dat o cină — cină austeră, fără muzică, dar cu participare numeroasă. Printre alții, frumosul cap alb jignit de injuriile parizienilor, bătrînul legat al Franței, cardinalul De Bernis — care, nefăcînd jurămîntul datorat constituției civile, și totuși cu boneta Sanctității Sale pe cap, se află aici într-o situație nefirească.

Știrile, de bună seamă, îmi vin de la prietenul Passionei, care a luat parte la masă și s-a putut apropia de marchiza de Polignac, primind chiar un vag zîmbet de curtoazie. Prințul, ginerele domniei-voastre, nu a participat la întrunire, deși trebuie să fi fost invitat.

S-a întors tînărul monsenior cu o ciudată veste privitoare la...

APRILIE

Se împlinește un an de cînd am sosit în acest oraș divin. Iubirea. O moarte atît de neașteptată, atît de pustiitoare. Mă temeam de vreo nouă minciună a destinului, un nou afront ridicol al soartei ; moartea aceea, în schimb, a fost moarte și gata.

A venit Vincenzino, cîntărețul. M-a îmbrățișat frățește : era emoționat. Am stat așezați unul lîngă altul, pe patul meu. Am tăcut îndelung. Asta e cea mai plăcută amintire din zilele acelea reci, de doliu.

Apoi am început să urc din nou povîrnișul vieții.

A reapărut Angela. De cînd monseniorul Passionei mi-a spus că fata avea de gînd să mă denunțe pentru activitate eretică, de necatolic, în sfînta cetate a Bisericii, evitasem s-o mai întîlnesc. S-a întors în casa mea cu lacrimile gata pregătite în ochi. S-a declarat neconsolată de pierderea prietenei sale.

— Tu știi că am iubit-o și o iubesc, mi-a spus.

Plîngea nepotolită.

Apoi, în una din acele izbucniri ale temperamentului pe care am învățat în ultima vreme să i le cunosc, mi s-a agățat de haine, mi-a lunecat la picioare.

— Iertare ! Iartă-mă ! a strigat.

Am rămas nemișcat, cuprins de tulburare. M-a salvat Antonio : a ridicat-o de umeri și a condus-o pînă la scări.

Mi-am revenit, în sfîrșit, din singurătatea ființei mele după moartea acelei prea grațioase făpturi și, rotindu-mi privirile în jur, am văzut că negura, eliberînd complet cerul, mai puțin locurile unde azurul rămînea încă neîntrupat, îmi pătrunsese în suflet și, totodată, pătrunsese în interiorul, în sufletul tuturor lucrurilor, care erau totuși pline de viață și de deprinsă umanitate...

ÎN SĂPTĂMÎNA LUI 20 APRILIE

Vești interesante despre prințul de San Carlino. Vincenzino tot mai preocupat. Lămurite cauzele dispariției din Roma a Paolinei — călătoria sa la Veneția ; urmează să se întoarcă la sfîrșitul primăverii.

Mi-a scris acest bilet :

Dragă prietene,

Am aflat că bucuriile carnavalului ți-au fost tulburate de doliu. Aș vrea să-ți prezint condoleanțele mele. Să nu crezi cumva că te-am uitat, ori că am uitat virtuțile dumitale. Păstrez o prea dulce amintire orelor petrecute împreună.

Prietenul nostru comun, cîntărețul, mi-a spus că în curînd îți va face un serviciu fără

preț. Dă-i ascultare, și șederea dumitale la Roma va fi încununată de succes. Părăsesc Veneția la încheierea prezentului anotimp. Te voi revedea ?

Scumpă mea, ah, cum să nu doresc să te revăd !

A reapărut, după o călătorie la Napoli, pictorul, prietenul Angelinei. A adus lucrări noi. Mi le-a arătat. A pictat, cu un oarecare gust al desfătării, niște cortegii funebre. Cadavre ușoare, fără greutate, parcă pudrate cu zahăr, fremătătoare ; o frumusețe minată de un straniu sentiment de vacanță.

Să fie aceasta o vacanță smulsă din viață sau din moarte ?

Pictorul povestește despre un Napoli foarte populat și plin de senzualitate. Dar trage concluzia că Roma îl mulțumește mai mult.

— Îi cunosc pe toți cărăușii de lemne.

Antonio mi-a adus un mesaj de la palatul Quarantotto. Donna Prospera voia să mă vadă. M-am dus acolo seara, cum mi s-a cerut.

Donna Prospera m-a primit într-o cămăruță ce dă spre curte. Între noi, pe o masă, pîlpîia o lumînare.

— Ai fost la Santa Maria in Velata ?

— Nu, căci acolo trebuie să merg împreună cu Vincenzino. A promis să-mi fie călăuză.

— Vincenzino o să te conducă acum.

— Cînd anume ?

— O să spună el. Dar îndeamnă-l s-o facă.

— E vreun pericol ?

A tăcut, a scuturat din cap, a suspinat ; apoi a continuat :

— Dumneata nu mai ai iscoade în jur ; nu mai ai muște în urechi, în ochi. Actrița a murit, iar cealaltă, vrăjitoarea, Angela, a fost alungată de la palat. A participat la un bal angelic, și au gonit-o cu mînie, furioși.

— Cum ?

Donna Prospera s-a închis în sine. Am întrebat :

— Un bal angelic ?

Cînd am ieșit din palatul Quarantotto, m-a cuprins suflul neașteptat al primăverii. Un vînt călduț împrăștia prin aer parfumul unei glicine din apropiere, pe care însă n-o vedeam. Cerul era foarte înalt și curat ; avea atîtea stele că le puteai atinge cu mîna.

26 APRILIE

...fiindcă se spune că a adus la Roma „misterul". Bîrfele sînt pe față, și amuzate. În legătură cu procesul s-a discutat enorm. Dar despre conte, numai de-ar fi conte, nimeni nu vorbește acum ca despre un prieten, ori ca despre cineva pe care l-ai primit în casă. Lui Cagliostro, condamnat la moarte, i s-a schimbat pedeapsa în închisoare pe viață ; e ținut sub zăvor în fortăreață. Treaba asta s-a petrecut chiar în aceste zile.

Oricum, cînd am întrebat de „balul angelic", mi s-a vorbit de el ca despre o vanitate orgolioasă. În fine, Angela a venit la mine.

Antonio o întîlnise dimineața devreme lîngă intrarea sacristiei de la Saint' Andrea delle Fratte ; părea că urmărește vreun călugăr.

Cînd vine Angela în locuința mea, parcă vine vîntul. Frumusețea îi e devastată ; culoarea delicată a ochilor săi s-a șters. Umbra aurie din jurul ei s-a prefăcut în cenușiul ceții. Cu o exaltare spectrală, mi-a spus :

— Prințesa ta e la Santa Maria in Velata.

— Știu.

— Dar nu e prizonieră. Sau dacă este, atunci e propria ei prizonieră.

— De ce te-aș crede ?

În clipa aceea, Angela a izbucnit în plîns. S-a așezat pe un scaun, abătută.

— Toate meșteșugurile anevoioase, toate prefăcătoriile prin care am trecut nu mi-au făcut niciodată atîta rău cît răul ce mi s-a tras de pe urma teatrului pe care a trebuit să-l joc cu tine.

I-am spus că de data asta eu știam mai multe lucruri despre ea, decît ar putea cunoaște ea despre mine. A venit aproape, ridicîndu-și mîinile :

— Ce știi ?

— Din pricina unui bal angelic prințul ți-a făcut vînt.

Antonio mă privea, iar eu vorbeam cu o oarecare indiferență. Fata s-a așezat din nou și s-a potolit.

— Nu vorbi despre asta. La ce bal te referi ? Sînt momente în viață cînd sufletul simte nevoia să zboare ca într-un leagăn purtat de nori. Sînt momentele credinței, ori cele în care trăim pe tărîmul necunoscutului. Ești cinic și n-ai încredere. Inteligența ta e mediocră. N-o să poți pricepe niciodată chemările care vin spre noi de departe, din Antichitate, și ne îndeamnă să credem, să regretăm, să ne exaltăm și chiar să ne pierdem. Colecționezi pietre, te prefaci că studiezi marmura din Roma ; inima îți va rămîne mereu pustie.

Angela continua să spună cuvinte necruțătoare. Apoi a conchis :

— Uscăciunea ta te-a făcut, însă, să înțelegi un lucru : că eu, prin tine, vreau să mă răzbun pe prinț. Așa că ține minte : du-te la Santa Maria in Velata, dar fă în așa fel încît să ajungi acolo în zori. Prințesei tale îi e mai ușor să-ți vorbească în zori decît la orice altă oră din zi.

Fata s-a ridicat și a plecat. Era tulburată, însă în pașii ei puțin încetiniți, aproape împovărați de o oboseală pe care nu reușeam să mi-o explic, am bănuit o stratagemă — cea folosită de o actriță cînd, în rol de suverană, iese din scenă.

Prin urmare, Angela a ieșit, iar eu l-am trimis imediat pe Antonio să-l caute pe monseniorul Passionei.

— Cine nu-i încurajat de credința creștină, de înțelepciunea ei milenară, dragă prietene, are de suferit afronturi dintre cele mai dureroase de la cultul rațiunii. Baluri angelice, rituri diavolești, magie — ah, rațiunea, *la raison*, nu e de ajuns. Complexitatea lumii pretinde cu tărie o legătură cu ceva ce scapă puterii noastre de înțelegere. Dar dacă Crist e refuzat, trufia îi poartă pe rătăciți spre Isis, spre piatra filozofală, spre mascarade înfiorătoare. Au descoperit în cele din urmă că trebuie să-și danseze credința, o dansează cu trupul gol și se cred îngeri ; nu știu că, socotindu-se îngeri și oferindu-și unul altuia corpul, sînt o pradă prostească pentru Satan.

Monseniorul Passionei, de cum mi-a ajuns în casă — și a ajuns imediat — mi-a spus aceste lucruri gîfîind iritat. Alergătura pe scări îl istovise, însă nevoia de a-și expune ideile în fața mea îl înflăcăra mai mult ca oricînd. Ochii îi străluceau, îi tremurau buzele. Spunea :

— La Roma, iluminații au căzut în întunecimi diavolești.

— Nu cumva vrei, prietene, să acoperi lumea cu un nor de pucioasă pentru a scăpa de ea ? Lumea îți pune probleme îngrijorătoare, iar tu...

— Fata, Angela aceea, a căzut victimă unui escroc. Mila lui Dumnezeu o poate salva. Ceilalți nu mai au într-înșii nimic din noblețea Antichității. Nu mai sînt filozofi, sînt doar saltimbanci meschini care-și ascund murdăria sub zdrențe smulse din niște costume de teatru.

— Ce fac ?

— Se adună noaptea în căsuța vreunui îngrijitor de vie și, la lumina unei lumînări prăpădite, dansează, se închină la două-trei statuete de bronz cumpărate de la vreun negustor care i-a înșelat, ard rășină, își spun că sînt scufundați în lîncezeala fumegîndă a unei piramide. Apoi împlinesc sacrificiul, unul dintre ei bate în tobă, ori cîntă din flaut...

— Din oboi ? l-am întrerupt.

Passionei se încruntă. Repetă : „din oboi", aruncîndu-mi priviri aprinse și suspicioase.

— De ce din oboi ?

— Am spus doar așa, melodia oboiului are ceva misterios pentru mine.

— Ei bine, poate că la zvonul unui oboi iluminații aceia își tîrăsc trupurile unul lîngă altul, goi, ca să ceară mîntuire cine știe cărui zeu. *La raison* i-a condus spre niște ridicole închipuiri păgîne.

A început pe neașteptate grindina, cu tunete puternice ; m-am grăbit să închid obloanele. Ziua, pe sfîrșite, s-a întunecat. Am rămas tăcuți. Mă simțeam stînjenit lîngă prietenul meu care părea să-și fi pierdut orice chibzuință și acum ședea pe un scăunel, lăsînd stomacul și pîntecul să-i umfle mult sutana.

Am întrebat :

— Prinţul de San Carlino e unul dintre iniţiaţii aceia?

— Nu ştii ce vorbeşti! Dimpotrivă, e duşmanul lor.

În mijlocul acestor exclamaţii, s-a ridicat; şi-a luat mantila, boneta şi a dat să plece.

— Dar plouă!...

Nu s-a oprit să mă asculte; era deja dincolo de uşă, nelăsîndu-mă să vorbesc. Striga de pe scări:

— Angela a trădat. Acum pricepi?

Şi a dispărut.

Strigătul său a stîrnit-o pe stăpîna casei. Bătrîna a urcat în cameră să întrebe ce s-a întîmplat. Însă Antonio a scos-o politicos afară.

Mi-am petrecut seara pe gînduri. Am stabilit în sinea mea că era necesar să plec cît mai repede la Santa Maria in Velata. I-am spus lui Antonio să-l caute pe cîntăreţul Vincenzino; numai el mă putea însoţi în locul acela.

A doua zi, spre amiază, mi-a intrat în casă îngrijitorul de vie Pavolo, modelul pe care nu-l mai vedeam de multă vreme. Pavolo îmi aducea biletul prinţului, biletul despre care v-am vorbit. Am alergat la întîlnire. Dar mai întîi l-am întrebat pe Antonio ce i s-o fi întîmplat lui Paolo; mi-a răspuns că podgoreanul apucase de-acum „mîna bună" a prinţului. M-a cuprins furia. L-am prins pe Antonio de gît şi am strigat:

— Tu nu?

Luminăţia Voastră va înţelege cît de mult mă pot tulbura sămînţa îndoielii şi frica. Antonio n-a crîcnit; m-a privit lung, dezolat.

M-am dus, prin urmare, la întîlnire. Am urcat la Quattro Fontane. Am trecut de poartă. În curte se repara o litieră; în jurul ei era gălăgie, agitaţie. L-am recunoscut pe bucătar, cel pe care — vă amintiţi? — îl întîlnisem în primele zile de şedere la Roma, la o masă de joc. Rîdea, făcîndu-şi de lucru cu o femeie în vîrstă, care nu părea dispusă să-l ţină la distanţă. Ceilalţi se arătau dezinteresaţi de scenă şi se aţineau pe lîngă lucrători, gata să le dea sfaturi, ori să le ia lucrul în rîs. Erau acolo portarul, doi-trei servitori, un băietan ce avea întipărit pe chip un înfiorător aer de adult, iar acesta era cel mai pornit dintre toţi, vorbea şi se uita la ceilalţi cu ochii unuia plin de sentimente sălbatice.

Puţin mai încolo, la piciorul scării, am descoperit figura slăbită a prinţului; trata cu doi tineri servitori; stăteau lîngă un cărucior plin cu butoaie. Unul dintre ei, un ins gras cu păr roşu, sugea printr-un tub vinul dintr-un butoi, îl vărsa într-o cană răsucită încet, apoi i-o oferea prinţului. Prinţul se uita în fundul cănii şi vărsa vinul pe jos. Am văzut operaţia asta repetată de mai multe ori.

Era o după-amiază însorită, dar în curtea pătrată soarele nu intra.

Rîndunelele făceau zgomot, urcînd în albastrul cerului; una din ele s-a lăsat în jos ca o piatră neagră pînă aproape să atingă li-

tiera, ca să urce apoi din nou cu un piuit ascuțit și sfîșietor. Prințul și-a ridicat privirea și m-a văzut.

Lumina stranie din pupilele sale, părînd că-i taie pielea feței, s-a fixat îndelung asupra mea. M-am înclinat. A zîmbit, ca în bătaie de joc. În clipa aceea, patru cățel teribil de enervanți, apăruți de nu se știe unde, încercară să mi se agațe de pulpe ; a trebuit să mă apăr prin strigăte — m-am înfuriat cumplit, mi-am pierdut cu totul stăpînirea.

L-am scăpat din vedere pe prinț. A venit băiatul acela cu înfățișare sălbatică ; a strigat ceva la cîini, apoi m-a luat de braț și mi-a spus să urc, prințul mă aștepta.

— Unde ? am întrebat.

Iar el, ridicînd puțin bărbia, mi-a arătat scara cea mare.

Cînd am traversat curtea, tăceau cu toții. Bucătarul de la San Carlino m-a privit cu o curiozitate ciudată ; apoi a strigat — dii, dii — așa cum îndemni caii și a venit spre mine cu brațele ridicate, aproape dansînd, după care s-a prefăcut că-mi trage una cu fundul.

Întîi a rîs femeia care era cu el, și după ea ceilalți. Am rămas nepăsător. Acum înțelegeam sensul acestor jocuri de la Roma, de o familiaritate forțată. M-am uitat la sarcofagul ce servea ca bazin unei fîntîni și la fragmentele de inscripții antice așezate la vedere, în lungul vestibulului scării. M-am oprit în fața unui basorelief care mi s-a părut că o înfățișa pe

Leda sedusă de chemările lebedei. Rîsetele din spatele meu s-au stins.

Mă aflam în capul scărilor. Urcarea era barată de o panteră din marmură, împodobită în partea de jos cu hieroglife egiptene — operă de o finețe ieșită din comun, măiestrit executată.

Prințul era acolo, îmbrăcat într-un damasc roșu-aprins ce părea însăși scînteierea crudă a pietrei sculptate. Rîdea în felul acela al său, acru, care mai degrabă îi încleștează dinții decît îi dezvelește.

— Ai mai văzut vreodată ceva mai rafinat ?

Mai mult decît un rafinament, aveam în fața ochilor manifestarea unei misterioase științe a artei : blîndețea animalului, nervii săi elastici se îmbinau într-o tainică și luminoasă armonie.

Am spus ceva despre Egiptul antic și despre poveștile care fac ca amintirea lui să ne apară încețoșată.

— Fiara asta nu-i o poveste, mi-a zis el, mîngîind șalele sclipitoare ale panterei, cu degete ce tremurau ușor.

Eram încurcat ; mi-am amintit cele spuse de prietenul meu monsenior despre ostilitatea prințului față de miturile egiptene. Am observat :

— Se spune că nu vă prea plac cei ce practică mistica piramidelor.

— Exact. Și știi ce motive mă împing spre dușmănia asta ?

— Bănuiesc că credinţa dumneavoastră creştină.

Replica mi-a venit prompt; am dat-o, însă, în grabă, iar el a zîmbit; nedezlipit de panteră, a murmurat, într-o stranie buimăceală:

— Da, credinţa creştină.

Şi-a limpezit vocea răguşită. Stratul de salivă ce i-o tulbura părea să fie mai dens ca oricînd.

— Pe voi credinţa creştină nu vă ajută. Vă ajută cine ştie ce închipuire franceză.

— Vorbiţi despre ajutor în sensul înţelegerii lucrurilor, al simţirii?

Prinţul s-a îndepărtat de sculptură şi a început să urce încet treptele. Vorbea fără să mă privească:

— Nu mi-ai urmat sfatul. Ai rămas în oraşul acesta lipsit de speranţe. N-ai vrut să te dedici celor mai sîrguincioase studii anticariale. Herculanum, Pompei, Miseno nu-ţi stîrnesc imaginaţia şi cultul cercetărilor. Prima impresie pe care mi-am făcut-o despre dumneata îmi sugera că priveşti distracţiile cu îngăduinţă. Eşti un diletant, un entuziast poate. Scara asta a auzit sunetul paşilor marelui Winckelmann — te emoţionează? Te emoţionează gîndul că marmura egipteană a fost mîngîiată de mîinile pline de ardoare ale eminentului cardinal Alessandro? Ştiu prea bine: nu-ţi plac hotărîrile decisive. Pasiunea pentru antici, pasiunea pentru moderni, pasiunea pentru intrigile acestui oraş nefast — te-ai încurcat într-o sută de lucruri opuse, te-ai lăsat îmbătat de ele. Ce

ai să faci cu viaţa dumitale, ori cu fărîma de viaţă pe care toate acestea te vor lăsa s-o trăieşti?

— Domnule, ştiu că trebuie să mă tem de mînia dumneavoastră. Nu sînt un erou; eroii îmi plac pictaţi sau sculptaţi, ori reînviaţi de poeţi în versuri, ca arhanghelii lui Milton...

Am urcat treptele; o lumină de culoarea mierii, răsfrîntă de marmura pereţilor, îi nuanţa prinţului trăsăturile feţei. Prinţul părea dispărut în învelişul propriului său trup; numai peruca din fire argintii, legată cu o fundă neagră la spate, ţinea de lucrurile acestei lumi.

— Vorbeşti de lumea artelor ca şi cum ţi-ar fi de o nemărginită familiaritate. Nu-i deloc aşa. Îţi sînt mai familiare cearşafurile năclăite de sudoarea dumitale şi a altora!

Striga. Vocea lui, sub bolta scării uriaşe, părea că se subţiază în golul de aer, îndepărtîndu-se.

N-am spus nimic. M-am oprit între două porţiuni de scară. Prinţul a urcat încă vreo cîteva trepte. Apoi s-a întors. Foarte calm, a prins să zîmbească din nou.

— Te-am chemat să-ţi arăt un Apollo a cărui copie rar ai s-o poţi vedea.

A făcut un semn spre galeria de la primul etaj, aflată dincolo de o imensă uşă de nuc de culoare închisă — suprapunere de forme albe, înveşmîntate în lumina deloc nesigură a după-amiezii.

Paşii i-au devenit mai repezi. L-am ajuns în uşa galeriei, şi acolo, lîngă o fereastră, am

văzut un Apollo ceva mai mare de un stat de om, încununat cu lauri, avînd brațele rupte și o gingășie bolnăvicioasă pe buzele întredeschise, în coapsele subțiri și feminine. Marmura avea albeața cerii celei mai fine, degetele mele aproape că s-ar fi putut adînci în carnea aceea delicată.

Am avut curajul să spun :

— N-am venit însă aici ca să admir antichitățile.

Mi-am dezlipit privirile de pe Apollo și l-am fixat pe prinț. Prințul s-a prefăcut că nu mă aude.

— Îi iubești pe moderni ; în sala asta se află un Carracci...

Dar eu nu mă mai uitam la nimic și mă pregăteam să cobor treptele.

— Ești un nesocotit !

Vocea îi suna strident, ridicol. Eram pe palier, întru totul hotărît să plec. El a continuat :

— De mai multe ori te-ai străduit să intri aici, în casa mea, sub pretextul că vrei să vezi colecția. M-am arătat dispus să ți-o prezint eu însumi. Și acum îmi întorci spatele. Voi pune să fie biciuit spatele acesta.

— Ați încercat să mă intimidați și mai crunt.

I-a revenit pe buze unul din zîmbetele vagi și livide pe care i le știam de-acum.

— Ai curajul lașilor. Sînt curajoși cînd se cred justificați de o faptă măreață.

Zîmbetul i s-a transformat într-un rînjet idiot. A exclamat :

— Măreața faptă de a merge la Santa Maria in Velata !

Eram bucuros că pronunțase, în sfîrșit, numele acelui loc ; așteptam ca el să spună, oricum, o vorbă din care să reiasă limpede că între noi nu încăpeau prefăcătoriile.

— Și atunci ? am întrebat.

— Era destul să întrebi fără ocolișuri unde e prințesa Marianne. La Santa Maria. Atît.

— Bine : atît. Trebuie însă să-i duc salutul preailustrului elector, tatăl său.

— Sînt salutări învechite ; vechi de un an, inutile acum.

Ochii prințului deveniră cioburi de sticlă.

— Iubirea părintească nu se învechește.

— Te-aș putea propune avocat al Consiliului judiciar, după cîtă iscusință de retor ai !

O oboseală cumplită îi desfigura chipul.

— Nu te-am contrazis din orgoliu, și nici măcar din dușmănie voită. N-ai decît să te duci la Santa Maria. Poate că ți-e gîndul la mistere, la vrăji, la farmece, la delicte. Cred că-i vorba de altceva... probabil...

Vocea i-a devenit un horcăit chinuit și de neînțeles. Prințul era dintr-o dată bătrîn ; lumina zilei se stingea. Am rămas tăcuți.

Din fundul galeriei s-a făcut auzit bocănitul unui baston pe pardoseală. Am văzut-o pe donna Prospera apropiindu-se. Era înveșmîntată într-o haină lungă, neagră, iar un șal, tot negru, îi acoperea peruca. Era o apariție sinistră ce înainta tremurînd spre ușile aurite.

O însoțea un servitor care ducea în brațe o maimuțică de culoarea cafelei.

Era rîndul prințului să se încline cu sobrietate. Am făcut la fel. Donna Prospera s-a oprit lîngă marmura albă a lui Apollo. Cînd m-am îndreptat, mi-am dat seama că privea cu ochi de străin. Murmură :

— Maimuța asta e un dar al turcilor. Mușcă. Aș fi vrut să i-o trimit Mariannei, dar lui Riaro îi place s-o aibă în pat în fiecare dimineață. Îi dă nuci. Iar acum...

Prințul a răspuns printr-o nouă înclinare a capului, extrem de înceată.

Donna Prospera, mereu nemișcată, vorbea :

— Omul de la vie a lăsat vorbă că Marcello are iarăși febră.

— Nu știu nimic și am cerut să nu mi se spună nimic.

Prințul s-a îndoit într-o nouă plecăciune.

În momentul acela donna Prospera s-a apropiat de mine. M-a cercetat, strîngînd din pleoape.

— Și dumneata ?

Explicația i-a dat-o prințul :

— Tînărul a venit să vadă colecția de antichități.

Degetele donnei Prospera, pline de noduri reumatice, s-au strîns pe mînerul bastonului. Cu un glas ascuțit și sufocat, bătrîna a spus :

— Ce prostie !

Apoi, în pupilele cenușii pe care vîrsta părea să le fi decolorat iremediabil, i s-au ivit lacrimile, boabe de mărgăritar uleioase. A adăugat, cu un soi de intenție crudă, de neînțeles :

— În sfîrșit !

Gura i-a tremurat și am putut auzi distinct, în vocea ei, ecoul unei dureri nevindecate.

M-am uitat la prinț. Își ținea bărbia în piept, privirea în pămînt. Mărturisesc Înălțimii Voastre că am simțit, în răstimpul acela, un fior de teamă.

Donna Prospera a coborît treptele, iar maimuța a zvîcnit ; prințul s-a apropiat de fereastră și se uita fix în curte. L-am întrebat ce regrete avea ilustra doamnă. Mi-a răspuns :

— Cele pe care aș vrea să le am și eu.

Nu s-a mișcat de la fereastră ; tăcea. Mi s-a părut nepotrivit să mai stau acolo. Am spus :

— De ce nu vă eliberați de suferință ?

S-a întors.

— Mă uimește faptul că o sarcină atît de grea a fost încredințată unei persoane atît de ușuratice...

Vocea i s-a rătăcit prin gîtlej, iar pe buze i-a ajuns un șuierat plin de amărăciune. Acum mă privea drept în față.

A continuat — și mi-ar fi plăcut ca Preailustra Voastră Excelență să mediteze asupra acestor cuvinte :

— Sarcină dificilă, dar și foarte simplă cu condiția ca, la sosirea în Roma, să-mi fi arătat scrisorile de recomandare ale eminentului elector. Mie personal, Alteța Sa nu mi-a cerut niciodată nimic ; dorințele sale m-ar fi obligat. Dumneata, în schimb, ai tăcut ; au tăcut cu

toţii. Iar pe de altă parte destinul aleargă mereu, purtat de propriii săi cai, spre o aventură despre care nu ştim dacă e minunată ori...

Iarăşi i-au urcat spre gură nişte silabe golite de sunet. Eram tulburat. Trăiam amărăciunea de a nu face faţă momentului ; nu trebuia să pun întrebări, ci să tac mai departe.

— Poate că voia să-mi arunce în spate vreo vină. Nu-i aşa ?

Întrebarea m-a atins ca o lovitură de bici — vocea îi era tăioasă ; rîdea iritat.

— Du-te, du-te la Santa Maria. Ai să te trezeşti în faţa unor lucruri nelămurite, chiar îţi doresc asta. Află că soluţia nu era un paliativ oarecare, ci cum să trăieşti ; pe scurt, viaţa.

Zăpăceala mi-a sporit şi cu siguranţă că mi se citea pe faţă. Prinţul nu mi-a dat însă răgaz.

— Atunci, du-te. Adio.

S-a îndepărtat cu paşi grăbiţi prin galerie şi a dispărut repede.

Aşa a decurs întîlnirea. Cuvintele enigmatice mă uluiseră, mă buimăciseră. „Soluţia era..." spusese el. Sensul aluziv al acelei expresii îmi răscolea mintea. „Era..." — să însemne oare că n-o mai puteam vedea pe prinţesa Marianne ?

Luminăţia Voastră poate înţelege ce aripi căpătase în momentele acelea îndrăzneala mea. Coboram treptele zburînd. Am ajuns în umbra de la picioarele scării ; puţin a lipsit să nu dau peste donna Prospera, aflată lîngă panteră.

Am strigat fără să mă mai înclin — dar eram tîrît de mulţimea suspiciunilor, de teamă :

— O s-o văd ?

Nobila doamnă, care îşi lăsa maimuţa să se caţăre pe spinarea fiarei de marmură — iar maimuţa aluneca pe suprafaţa aceea netedă, ca dată cu ulei, cădea şi se văita prin ţipete ascuţite, istovită — nobila doamnă n-a fost surprinsă de tulburarea mea ; a înţeles-o.

— Ah, da, îmi pare că ai s-o vezi.

Vorbea pe un ton de adîncă întristare şi am văzut pe chipul ei bătrîn şi încreţit de riduri un surîs din cale-afară de palid. Îmi spunea :

— Mîine va veni la tine Vincenzino. Ai să pleci.

Mi-a făcut un semn cu mîna, ca de rămas bun. Am apucat atunci mîna aceea şi am sărutat-o. S-a ferit cu violenţă :

— Du-te, du-te !

Am ieşit în fugă din palat, urmărit de cîinii ce încercaseră să mă muşte de pulpe ; clopotele de la San Carlino băteau de vecernie, umplînd aerul de tunet.

Prin urmare, sînt acum pe punctul de a pleca şi trec printr-o firească agitaţie. Cîntăreţul mi-a transmis prin Antonio să fiu gata ; stau aici cu gîndul la călătorie.

Înainte de a încheia lunga mea scrisoare, doresc să vă adresez neţărmurită recunoştinţă pentru consistentul fişic cu monede de aur pe care aţi avut bunătatea să mi-l trimiteţi. Pe

lîngă asta, vă rog să înțelegeți uimirea mea în legătură cu ce mi-ați scris. Necunoscutul mesager al domniei-voastre, persoana în care aveți încredere, a reușit să se informeze asupra ascunselor mele mizerii trupești; mă întreb în ce fel, iar neputința de a-mi da un răspuns mă uluiește și mă fascinează. Da, slăbiciunea aceea, un fel de moarte a membrelor, care m-a lovit în mijlocul iernii trecute, pregătindu-mă pentru doliul ce de asemenea m-a răscolit și ținîndu-mă departe de studiu și de orice altă datorie, fusese pricinuită de o supărătoare scabie franțuzească de care numai răbdarea lui Antonio m-a putut scăpa. Spălături, alifii din ierburi; s-a dedicat acestei trebi cu o devoțiune fără egal. Sînt pe cale de a mă vindeca și, dacă nu chiar cu totul vindecat, cu siguranță...

VIII

CĂLĂTORIA SPRE SANTA MARIA IN VELATA

Cîntărețul Vincenzino a făcut rost de cai și de hrană. Tînărul arată o mîndrie cam ciudată, dar e bun la suflet. Își ține gîtul țeapăn de parcă ar fi înghițit un băț; sînt convins că asta e, la el, un semn că se teme de oameni — și adesea încearcă să-și învingă teama printr-o făloșenie agresivă. Dar blîndețea i se citește

lui Vincenzino în ochii pe care și-i întoarce încoace și încolo, mereu neliniștiți.

Poate că încă mai sînt bolnav; se pare că asediul bolii slăbește și corpul se comportă straniu, despărțindu-se de minte și nedîndu-i ascultare.

Poate că boala se adugă la doliu.

Pe cîte ulicioare de dorinți, păreri de rău și neliniști rătăcesc ca un nenorocit de la moartea *aceea* încoace! Știam că sînt iubit; siguranța asta se născuse și crescuse. Am pierdut-o, și din această nouă, cumplită siguranță se hrănește durerea mea deznădăjduită.

Vincenzino mi-a adus vești despre Paolina. Delicata doamnă îmi transmite compasiunea sa. Mă înclin dinaintea acestui mesaj și nu știu ce să răspund.

În ultima seară petrecută la Roma mă întreb dacă Antonio mă va urma, ori va rămîne în oraș?

Nu mă mai pot lipsi de el; Antonio e singura mea ocrotire în îngrijorătorul tărîm unde am căzut și unde mă prefac că nu mă aflu.

Stau de vorbă cu Vincenzino în camera mea, la lumina lumînării. Îl întreb despre instrumentul la care cîntă. Îmi spune, mereu în franceză, că studiul îl preocupă. Zice că e pasionat de sonatele pentru oboi.

Pe neașteptate, mizînd pe surprindere, îl întreb cum de s-a hotărît acum să mă ducă la Santa Maria. Iar el:

— E tocmai timpul potrivit.

Vorbește cu candoare, aproape zîmbind. Adaugă :

— Și pentru că acum totul e consumat.

Îi cer explicații : ce anume e consumat ?

Zîmbetul persistent din privirea lui se stinge. Vincenzino tace.

Sînt neliniștit de cînd am auzit cuvintele cu două înțelesuri ale prințului și ale donnei Prospera, sînt atît de neliniștit încît n-am vrut să-i mărturisesc asta Luminăției Sale în scrisoare. Lui i-o spun.

Vincenzino îmi arată atunci o cărticică pe care o scoate din buzunar. Citesc pe frontispiciu : *Scrisoarea unui canonic către un prieten al său despre apropiatul sfîrșit al lumii.* Urmează niște lămuriri, cum ar fi : *tradusă din franceză de F.A., C.* ; și apoi, *tipărită în Fermo sub teascurile lui Pallas.*

— Ei ? întreb.

„Teascurile lui Pallas“ mă fac să zîmbesc, iar Vincenzino spune :

— Nu, nu, acestea sînt faptele.

Și bate cu degetele lui lungi, disproporționate, în copertă.

— Care fapte ?

— Acum opt ani, o perdea de ceață n-a întunecat oare, zile în șir, cîmpiile germane, astfel că soarele dispărea în plină zi, iar luna în plină noapte ?

Mi se întîmplă deseori să simt neîncrederea ca pe un spin în inimă. Vincenzino discuta plin de înflăcărare. Spunea că mileniul spiritului se apropia de sfîrșit și că francezii, vorbind de „fraternitate“, își exprimau în mod nedeslușit frica lor difuză ; călcarea în picioare a prerogativelor tronului, dărîmarea altarelor lui Dumnezeu erau semne neîndoielnice. Nebunia, nebunia colectivă a oamenilor confirma unele intuiții.

Raționamentul tînărului era, de bună seamă, încîlcit, însă cuvintele aveau un elan și o pasiune nebunească, în stare să le facă atunci convingătoare. Și totuși, rămîneam neîncrezător ; neurastenia aceea a lui, hrănită din timpuri trecute, luni pierite și ceruri copleșite de tenebre, îmi amintea de neurastenia Angelei și voiam să-i pun punct.

— Așadar ? am repetat.

Iar el :

— Ce anume ?

— Acest sfîrșit al lumii prevăzut...

— ...pentru următorii zece ani ! m-a întrerupt el.

— ...pentru următorii zece ani, de acord ; așadar, ce legătură are el cu călătoria la Santa Maria in Velata, cu prințesa Marianne și cu toate celelalte ?

Neîncrederea mă îndemna să zîmbesc ; nu zîmbeam din pricina expresiei lui Vincenzino, care, mai întîi înflăcărat, era acum descumpănit.

— Disperarea, zicea.

— A cui și pentru ce ? am întrebat, insistînd : Ce anume e consumat ?

Renunțînd la franceză, Vincenzino îmi spune că voi înțelege după ce-l voi vedea și

voi vorbi cu don Marcello, care acolo, la Santa Maria, „știe totul".

Iar eu insist : privitor la prințesă, ce ar putea adăuga don Marcello față de ceea ce mi-a ascuns fratele său, prințul ? Obosit, Vincenzino spune că am să văd, am să văd, am să văd.

Cuvintele ne ieșeau din gură precum mătasea. În focul discuției băuserăm vin turnat de Antonio dintr-o damigeană. Trebuie să fi adormit apoi, din moment ce, în lucoarea unor zori senini, m-am trezit ghemuit lîngă spinarea cîntărețului. Tînărul sforăia ușor, suflînd stropi de salivă din gura întredeschisă.

M-am ridicat. Antonio se sculase deja ; îl auzeam mișcîndu-se prin încăperea vecină. M-am dus la el.

— Sfîrșitul lumii, i-am zis ca să-l fac să zîmbească.

Nici vinul, nici somnul nu reușiseră să-mi spulbere neîncrederea.

În loc de orice răspuns, Antonio îmi spune că n-o să vină în călătorie cu mine. Îmi arată legătura pe care mi-a făcut-o din cîteva albituri și niște îmbrăcăminte și mă sfătuiește să-mi leg punga cu bani sub haină.

Îl privesc fix ; are o față dușmănoasă, gravă.

— Ce-i ?

Îmi spune că va rămîne la Roma în așteptarea mea. Iar eu :

— Dacă mă lovește iar vreo boală, ce mă fac ? Încă nu m-am vindecat de tot.

Nu răspunde.

Încerc sentimentul cumplit că viața se face praf, iar în dimineața plecării spre Santa Maria starea aceasta se întărește odată cu refuzul lui Antonio de a mă urma.

Îi poruncesc cu asprime să se supună. Refuză din nou ; și fără explicații. Îi smulg legătura din mînă și se răstoarnă un scaun. Zgomotul îl trezește pe Vincenzino.

— E ziuă ! constată el, ridicîndu-se brusc în capul oaselor, ca și cum ar fi primit o lovitură de bici.

Ieșiți în plină lumină prin Porta Salara, ne vîrîm cu caii noștri printre căruțele lucrătorilor din vii ce se întorc acasă. Curînd însă calea rămîne pustie și coborîm în lunga vale săpată de Tibru înainte de podul Molle.

Vincenzino călărește ușor, pe cap are o beretă de călătorie, iar părul îi zboară de sub ea în lături, împrăștiat de vînt. Soarele dă căldură, dar cînd trecem prin umbra sălciilor, simțim din plin răcoarea aerului.

Urcăm într-o pădurice. O străbatem. După un drum destul de lung, niște dîre de fum îndepărtate și glasul clopotelor mă fac să presupun că ne aflăm în vecinătatea unui sat. Ajungem în vîrful unui deal ; văd, într-adevăr, deschizîndu-se în fața mea o vale frumoasă, pe povîrnișul căreia se înalță un castel, iar în jurul castelului se adună niște case.

Vincenzino merge pe jos, eu îl urmez pe șerpuiturile unei poteci destul de piezișe. Vorbim. Soarele e sus, strălucitor.

Liniile dealurilor sînt apăsate și fine ; pe neașteptate apar văgăuni în fundul cărora rugii de mure par niște cuiburi negre ; pe pantele mai netede se întind ogoare semănate cu grîu, mici petice de verde proaspăt.

Stejari seculari, copaci întunecați pe cerul liliachiu ; în depărtare, rîul își desfășoară leneș curbele — pare pictat pe o pînză a lui Poussin. Oprit lîngă o stîncă, am privit panorama. Vincenzino s-a așezat lîngă mine. Caii stau legați de trunchiul unui copac.

— Discuția noastră nu s-a terminat, spun.

(Vreau să transcriu aici, cît mai exact cu putință, discuția cu Vincenzino, ca să rămînă mărturie pentru toate incertitudinile prin care am trecut.)

— Care discuție ? m-a întrebat.

— E ciudat că un cîntăreț pornește la drum fără instrument ; oare nu-i acesta o parte din tine, așa cum ne învață maeștrii ?

— După tine, dacă aș cînta la spinetă, ar însemna să tîrăsc instrumentul după mine, suit pe spinarea calului ?

Am schimbat subiectul, căci am băgat de seamă că la întrebarea mea Vincenzino, mai mult decît prin cuvinte, îmi răspunde cu un zîmbet malițios. Atunci am admirat priveliștea cîmpiei.

Cîntărețul e zgîrcit la vorbă, atît de zgîrcit că am obosit să-l mai tot suspectez și mă las în voia celor ce urmează să se întîmple ; sînt

absolut convins că n-o să mi se întîmple nimic.

Nu-mi pot explica nici mie însumi nepăsarea în care am căzut. Îndemnurile vieții nu mai pretindeau să li se răspundă îndată.

Pe cînd călăream în pas domol, iar în lumina amiezii de primăvară vedeam neclar munții din depărtare și totul se scufundase într-o vie strălucire argintie, am început să mă gîndesc la Paolina, singura femeie căreia puteam să-i închin acum gîndurile iubirii.

Am încercat să discut despre ea cu Vincenzino ; nu-i păsa de mine și îmi răspundea distrat. Mi s-a părut că știa prea puține despre ea. Așa că m-am lăsat în voia amintirilor.

Ajungem la un han. Trecuserăm prin niște chei posomorîte la apusul soarelui. Cînd valea rîului ni s-a deschis din nou înainte, am văzut falnicul edificiu de piatră al unei mănăstiri, o biserică, și am auzit clopotul chemînd de vecernie. Mai jos, îmi spune Vincenzino, e un birt și hanul.

Hangiul ne dă pentru noapte o cameră cu doi saci umpluți cu pănuși ; ne sfătuiește să luăm seama la lucrurile aduse, să ne păzim de șobolanii care sînt în stare să roadă pînă și lumînările, și să dormim.

Am mîncat omletă și fiertură de cicoare. Apoi, întins pe sac, Vincenzino își desface legătura și îmi arată o geantă de pînză și piele. Scoate din ea o trusă din piele ; cînd o deschide, îmi dau seama că e o trusă pentru fla-

coane — se află acolo, vîrîte în inele de mătase, o duzină de fiole lungi, în care lucește un lichid de culoarea ambrei, o ambră întunecată.

— Cîteva picături, zice Vincenzino și zîmbește ca pentru a mă convinge.

Îl întreb ce vrea și ce-i lichidul acela. Spune :

— Licoarea care potolește toate relele omenirii, ușurează orice deznădejde, înfrînge teama.

Deschide un flacon închis ermetic, îl miroase ca pe un parfum. Apoi mi-l întinde mie, dar își retrage repede mîna cu obiectul. Repetă :

— Cîteva picături.

Întreb :

— Ce-i acolo ?

Iar el :

— Tinctură de opiu, laudanum.

A vorbit mai departe despre un rit căruia ar trebui să mă supun și eu, iar chipul lui primise o expresie de extaz. Murmura :

— Abisul unei bucurii divine.

Am stăruit :

— Ai cumva dureri de cap ?

Știam că se folosește laudanum în cazul durerilor mari de oase, de cap, ori de pîntece ; cîteva picături sînt de ajuns ca să amorțească durerile și să oprească chinul.

Vincenzino spunea că durerile din suflet au rădăcini atît de adînc înfipte, încît numai licoarea aceea le-ar putea risipi.

— Dar tu simți durerile acelea ? l-am întrebat.

Cîntărețul pare destul de senin ; în ochi îi strălucește o asemenea lumină, încît nu te poți gîndi la el ca la un suferind de boli sufletești.

— Am auzit vorbindu-se de Panteonul durerii ; sfîrșitul vieții e aproape, e tot mai aproape cu fiecare an. Uitarea e o datorie. Însă o datorie e și să devii stăpîn pe tine însuți pînă dincolo de limitele posibilului, să te ajuți ca să ajungi acolo. Tinctura de opiu te ajută.

Mi se părea că Vincenzino repeta o lecție învățată în grabă ; cuvintele zoreau un gînd pe care el nu reușea să-l exprime decît cu o afectată neîncredere, neatent la sens.

— Și cu opiul ăsta ce faci ?

— E pentru don Marcello. N-ai înțeles ?

Privirea mea l-a făcut să rîdă. Spunea :

— Nu ești sensibil la ocultism, la planurile divine ale întîmplării.

A vorbit iarăși despre „sfîrșitul lumii", și-a scos din buzunar cărticica ieșită de sub teascurile lui Pallas și mi-a citit din ea fraze încîlcite, funeste ; dar glasul îl trăda că se joacă, avea în el pulberea neantului și nici urmă de suferință, nici o durere.

L-am întrebat dacă don Marcello a fost cel care îl convinsese și de ce anume, și ce necazuri îl mai loviseră și pe el. Dar Vincenzino mi-a întors spatele.

Opaițul lumina foarte slab. L-am văzut pe cîntăreț închizînd trusa cu flacoane după ce-și făcuse de lucru cu cel destupat. S-a întins pe

saltea, spunînd ca pentru sine însuși — iar vocea nu-i mai era afectată și nici vag jucăușă :

— O fericire mistuitoare.

Fața lui ieșise din cercul de lumină și penumbra îi estompa linia corpului ca într-o pictură ; mi se părea dominat cu totul de o vaporoasă blîndețe, încît m-a cuprins dorința răutăcioasă de a-l smulge din ea. I-am atins brațul, l-am scuturat. În ochii negri i-a lucit un surîs copilăresc, ca și cum ar fi clipit ; apoi i s-au închis. Buzele i s-au răsfrînt ; neliniștit, mi-am tras salteaua în partea cealaltă a camerei și, cu stingătorul de aramă, am înăbușit fitilul opaițului. Întunericul m-a făcut să mă gîndesc la tot ce se întîmplase în decursul acelei zile.

Am plecat, deci, din Roma ; iar amintirea ei, în momentul acela, ștergea lumina dimineții de primăvară, zgomotul de voci din tîrgul de la Porta Salara. Dispărînd orice sunet și orice culoare, orașul se scufunda într-un fel de întunecime nocturnă, solitară urnă funerară pe care timpul a măcinat-o iremediabil. Pietrele din Campo Vaccino, marmura afundată în noroi, capitelurile smulse, găzduiau niște sărmane oi behăind trist în închipuirea mea — și trăiam o durere nechibzuită, o inexplicabilă neliniște în stare să producă adevărate răni înlăuntrul meu.

Îmi apare în vis Passionei. Mă dojenește că am părăsit studiul antichităților. Boala care

m-a lovit în plină iarnă — îi răspund — mi-a distrus orice urmă de energie. Spune, răscolit de unul din accesele lui de astm :

— Roma îmbolnăvește, știai asta.

Pare întristat prietenul meu ; pare că se grăbește pe o pantă ce duce la Gianicolo — iar eu după el — și îmi face semn să mă îndepărtez. Dispare după zidul unei grădini ; aud un strigăt de femeie, un strigăt care se preface oribil într-un rîs batjocoritor. Apoi Passionei apare din nou, într-un chip ridicol : sare peste zidul grădinii. E departe de mine și mi-e greu să-l aud.

— Trecem printr-un cerc al vieții, spune. Poate că e moartea.

Iar strigătul său are ceva dintr-o vorbă de duh, ceva de uimire ironică. În sfîrșit, bunul învățat și om al bisericii dispare. Ziua se preface în noapte și, la luminile unor lămpi nesigure, apar fețe cunoscute și necunoscute — bucătarul de la San Carlino, stăpîna casei mele, Pavolo, amicul pictor, don Riaro, prințul de Sermoneta, legatul nostru care rostește cuvinte pierdute printre dinți.

Sînt așadar într-o galerie, minunata galerie a unui palat vechi, o logie cu pereții acoperiți de hărți geografice ale unor țări necunoscute. E o încăpere foarte lungă, din fundul căreia văd venind o femeie ; aleargă ca beată, de la un perete la altul, se uită la picturi, urmărește cu degetul cine știe ce rute maritime pe fresce. Aud venind de departe un rîs ușor, cîntat, un cîntec de privighetoare. Femeia e

îmbrăcată în brocart de culoarea fildeşului, rochia ei are sclipirile pietrei. Dintr-o dată observ că e ziuă plină, iar soarele face să-i strălucească pe piept o floare de diamante şi, la fel, perlele de la gît şi din urechi. Rîsul se apropie, femeia se linişteşte, îşi domoleşte pasul, iar faţa ei capătă o expresie de mare melancolie ; nu se uită la mine, ochii îi rătăcesc dincolo de ferestre, iar dincolo de ferestre îmi pare că e marea, sau o grădină, ori o pădure.

Peruca, peruca acelei femei e argintie, are albeaţa imaculată a marmurei, şi tot astfel e faţa pe care fardul stă întins şi compact, nelăsînd să se străvadă nici o umbră de roşeaţă. Acum o disting perfect : nasul rotunjit, urechile filigranate, bărbia uşor ascuţită, gura de copil cu buza de sus ridicîndu-şi cu fineţe, în două locuri, marginea spre nări ; apoi ochii, o privire melancolică şi pătrunzătoare, de un verde închis şi adînc, ca ai femeilor brunete din ducatele noastre, învăluite într-un imponderabil farmec al Orientului care ajunge la ele precum un vînt sudic ori turcesc, cu suflarea trecută peste îndepărtatele cîmpii sarmatice ; apoi gîtul subţire şi pielea amintindu-mi de o mătase străveche — dar femeia aceea, cînd îşi înalţă capul, e de o remarcabilă tinereţe, e la vîrsta cînd orice asperitate dispare, iar fructul rămîne tare şi parfumat.

O sclipire — o recunosc ! Gîtul acela, nasul, buzele acelea delicate le-am văzut în miniatură, sculptate. „Marianne !“ spun în vis. Şi prinţesa îmi trece pe dinaintea ochilor, umbrind cu trupul ei lumina zilei. Lumina vine de dincolo de ea ; imagine întunecată, ca într-un tablou de Caravaggio. Şi totuşi, în umbra aceea trecătoare reuşesc să disting la ea, pe chipul ei, amprenta unei pronunţate palori. În deplină tăcere, un salut îndurerat, un adio care îţi smulge lacrimi, apoi dispare. Avea buzele strînse şi, cu toate acestea, am auzit distinct o voce, ori un suspin, spunînd : „Verdele ochilor mei s-a stins în noaptea asta — la fel şi aurul roşu al inimii mele. Ah, cît de liniştit ardea lumina ! Un văl azuriu mă înfăşura ca valul mării. O gură palidă mi-a pus pe buzele veştede pecetea veşniciei.“

Păreau să fie cuvintele unui cîntec, dar în jur nu era muzică ; muzica era sentimentul ce-mi sfîşia inima în acel adio.

M-am trezit transpirat, tremurînd. Prin pînza din fereastră intra o rază de soare, atingîndu-mi faţa.

Văi înecate în ceaţă ; o ceaţă foarte albă, deasă. Trunchiuri cu ramuri negre ce par suflete adormite. Calul prietenului meu sforăie, iar prietenul meu cîntă — apoi declară că aerul umed îi apasă plămînii, însă vocea lui pare să-şi fi pierdut greutatea în mormîntul acela de umezeală neîntinată.

Întreb :

— Ne-am rătăcit ?

Vincenzino spune că nu te rătăceşti dacă ţii cărarea — el merge tot timpul în faţă, eu după el, tăcînd.

La trezire, Vincenzino n-a scos o vorbă despre laudanum. Aş fi vrut să-l încolţesc cu întrebări lămuritoare ; dar dorinţa mi s-a spulberat curînd.

Misiunea mea zadarnică — simţurile îmi sînt răscolite de presimţiri cărora nu le ştiu spune pe nume.

Parcurg din nou în amintire timpul petrecut la Roma — aş vrea să-mi reproşez trîndăvia, dar asta ar fi o învinuire uşoară. Am trăit într-o neverosimilă aşteptare ; trebuia s-o caut pe prinţesă aşa cum ar fi căutat-o un copoi, ori s-o fac cumva să apară, fantasmă întruchipată, înaintea mea.

Passionei îmi spunea că trăiesc străduindu-mă să fac în aşa fel încît să fie trecută sub tăcere calitatea divină din noi înşine. Avertismentele dureroase şi sumbre de care e cotropită fantezia mea în aceste zile nu sînt oare avertismente divine ?

Am venit la Roma cu inima şi cu ochii aţintiţi spre marele Winckelmann. Am uitat totul.

Cît de mult seamănă cărarea ce se deschide în ceaţă cu viaţa mea de acum ! Îmi spun că mă aflu în purgatoriu. Oare iubirea pentru mica şi nefericita Carrugati m-a tîrît în acest purgatoriu ?

Dau pinteni calului şi îl alătur de cel al lui Vincenzino. El îmi face prieteneşte cu ochiul, cum obişnuiesc unii dintre italieni. O clipă — şi pe pielea lucioasă a pleoapei (n-am mai ob-

servat asta pînă acum) îi văd tatuată o flăcăruie violetă.

Poate fiindcă am văzut-o, vocea mea vorbeşte de la sine :

— Ceaţa asta e vreun semn al sfîrşitului lumii ?

Cîntăreţul rîdea, aşa mi s-a părut. M-a tratat ca pe unul care făcea glume proaste, sau era tulburat de o închipuire sinistră.

— Prea multe obsesii în capul tău ! spunea.

— Al meu sau al tău ? l-am întrebat.

— N-ai să reuşeşti să mă indispui. Panaceul, remediul oricărei boli, îmi rînduieşte moralul într-un chip desăvîrşit, la flacără egală şi constantă. Vezi, eu sînt scutit de coşmaruri. Vezi, eu sînt vesel...

Îl imboldeam repetîndu-i lucrurile aflate din cărticica lui de oracole sumbre. Conversaţia se învîrtea în gol, fără sprijin.

Deodată, ne-am pomenit în soare, ceaţa rămînea în urmă. O suflare de vînt ne scăpase de orbecăială. Valurile umede alergau spre munte, lăsînd după ele o mantie înstelată, de brumă, ce împodobea tufişurile şi copacii încă destul de puţini înverziţi.

Vincenzino a strigat :

— Lumină !

Şi părea ameţit de vremea frumoasă, cu hainele şi părul încă pline de apă. A dat pinteni calului şi a luat-o la galop. Mă ţineam cu greu după el.

Mergeam pe o potecă din apropierea rîului, printr-un desiș de sălcii ale căror frunze par mici ace de argint. Înaintam cu grijă, cu Vincenzino înaintea mea, iar pe chipul său, în locul ușoarei bune dispoziții pe care de-acum i-o știam, se citea melancolia.

Mi-a spus că a înțeles că-mi plăcea vinul.

— Nu ți-l recomand, zicea, căci vinul îl face pe om să-și piardă stăpînirea de sine.

I-am răspuns că vinul nu-mi plăcea chiar pînă la exaltare, dar n-am continuat să discut despre asta, deoarece, cu cît înaintam, cu atît mă încerca mai puternic un sentiment al deșertăciunii. Poate mă risipisem pe mine însumi, așa cum mi s-a reproșat ; inapt pentru răspunderile pe care mi le asumasem, m-am lăsat purtat într-o dulce plutire. Crezusem că-mi pot forța destinul și fusesem tîrît de extrema slăbiciune a firii mele. Eram un diletant : în dragoste, în studii, în toate ale vieții.

Mi-am amintit de o călătorie făcută în compania Luminăției Sale. Alteței Sale îi plac travestirile ; atunci, la plecare, făcea pe maestrul de canto, iar eu trebuia să fiu pupila lui. Purtam o rochie de mătase, ciorapi lungi de damă, eram pudrat, aveam corsajul căptușit, decolteul împodobit firește cu o broderie. Luminăția Sa își permitea cu mine unele libertăți în public și asta îl amuza din cale-afară. În ce mă privește, cu puțină negreală pe gene, cu crinolina pe șolduri, mă simțeam cu adevărat femeie ; aveam mănuși pe mîini și mă jucam cu evantaiul.

Am străbătut Renania în hainele acelea de împrumut ; am participat la o serată la teatrul din Weimar. Într-o lojă plină de lume, Înălțimea Sa a exclamat că fusta mea ascundea niște picioare frumoase, ba chiar mai mult, niște admirabile coapse păroase. Am simțit împunsătura unei profunde neplăceri.

Cînd am rămas singuri, i-am spus cu reproș că, dacă mă îmbrăcase în haine femeiești, voiam să fiu femeie și nimic altceva în prezența altora și că deghizarea aceea mă prindea, era pe placul meu.

M-a dojenit cu sarcasm. A zis că seriozitatea mea — de a intra cu totul în rolul ce mi se dăduse — dovedea o mare îngîmfare, felul de a simți propriu diletanților, care pretind că fac serios ceea ce nu e deloc serios și, din cauza asta, își pierd orice seriozitate.

Îngîmfare, diletantism... O, da, mi-am închinat toate eforturile însărcinărilor date de Înălțimea Sa, dar oare inima mea era pe de-a-ntregul angajată ?

M-am uitat la Vincenzino, care călărea mereu în fața mea, și m-am gîndit că era cu mult mai încrezut decît mine, dar el își găsise într-un vîrtej de idei bizare propriile sale înțelepciuni și trăia pentru ele, fără să se îndoiască de nimic.

I-am spus pe neașteptate :

— Laudanumul poate fi mortal !

Chipul i s-a luminat și mi s-a părut că mă privește zeflemitor, anume ca să mă întrebe, prin faimosul vers ;

— Şi oare-i moartea cel mai mare rău ?

Însă odată cu zîmbetul acela o altă umbră mi se așternu peste suflet. Diletantismul meu firesc, modul meu vag de a simți nu fuseseră, la urma urmei, stimulate de atmosfera în care am trăit în oraș, de vălul nevăzut ce se așternea clipă de clipă între mine și îndatoririle mele, ba chiar și între mine și propriile mele plăceri ?

Cu supraomeneasca ei putere de corupere, Roma făcuse în așa fel încît orice dificultate să se îmbibe de o prea dulce și adormitoare licoare. În clipa cînd mi se părea că sînt pierdut în ea și îmbătat de vraja ei, eram mai departe de ea decît oricînd și nu reușeam să găsesc în mine voința necesară unui gest oarecare.

Gîndurile, însă, îmi zburau mereu în cerc și ajungeam să cred că nu puteam face răspunzător de asta un oraș întreg, clima și pietrele lui ; pentru înfrîngerea mea, dacă era înfrîngere, răspunzător eram numai eu.

Merseserăm de-a lungul unui cîmp semănat cu grîu ; acum urcam un deal plantat cu măslini. Ajunși în vîrf, vedeam încă meandrele rîului și, de aici înainte, chiar în fața noastră, pe o altă colină, un palat întunecat, înfipt ca un dinte în tuf.

Părea cu neputință să ajungi acolo. În peretele de piatră se deschideau doar cîteva ferestruici. Ciudat aranjată, într-o parte se distingea o mică terasă suită pe două coloane albe,

subțiri. Coloanele acelea erau semnul unei eleganțe nedesăvîrșite și învinse. Doar atît.

Spre fortăreață, cîmpul era cît se poate de lugubru și, pe cînd priveam spațiul deschis în fața mea, m-a cuprins o senzație de tristețe insuportabilă. Spun insuportabilă deoarece nu avea nimic comun cu poeticul sentiment al melancoliei care însoțește imaginile din natură cînd sînt mai întunecate din cauza dezolării și spaimei.

Zidurile acelea îndepărtate răspîndeau răceală, dușmănie ; șiruri de trestii, rare, și trunchiuri albe, uscate, se adunaseră în vale ca niște urme ale pustiirii. Mi-am simțit inima înghețată și mintea năpădită de o ciudată, absurdă neliniște ce o făcea inertă pentru orice imbold al fanteziei.

În fundul văii era o baltă cu apă cenușie și moartă ; acolo, împreună cu Vincenzino, m-am oprit să adăpăm caii.

— Am ajuns, mi-a spus cîntărețul arătînd spre castel, aflat acum mai aproape și oglindit în baltă sinistru, cu capul în jos.

Cerul se făcuse de cenușă, iar lumina era vagă, nu însă și slabă. Ca să ajungem la fortăreață am înconjurat colina.

IX

...așa că, atunci cînd am sosit acolo, mi-am dat seama că era o înțelegere între ei. O tan-

dră înțelegere. După ce am trecut de arcul deschis în zid, ajunși pe o întinsă terasă sau grădină suspendată, abia împodobită cu dafini în ghivece — Luminăția Voastră să nu-și închipuie vreo geometrică grădină italiană ; nu era nici pajiște, nici gard viu, doar ghivece, patru sau cinci, aliniate lîngă balustrada ce mărginește o rîpă, și erau năpădite de mușchi, iar laurul ce creștea în ele era pîrjolit de vîntul nordului — ajunși, prin urmare, pe pavajul acela, ușa de la intrare s-a deschis și a ieșit bărbatul despre care am înțeles că era don Marcello.

Nu prea înalt și cu membre subțiri, tinerețea îi mai înflorea greu în privirea sensibilă ; ochii îi erau foarte limpezi, pupilele ca niște perle, nasul acvilin, desenat cu noblețe. Purta un cercelus în lobul urechii drepte ; părul răvășit, desigur neacoperit nicicînd de vreo perucă, de un blond cenușiu ce putea proveni din decolorarea oricărei culori. S-a repezit la cîntăreț și l-a îmbrățișat cu o deosebită căldură. Își vorbeau șușotit, schimbînd zîmbete și cuvinte nas în nas, dar nu era o tandrețe vicioasă ; părea să fie o lungă confidență care se lega din nou în clipa aceea, confidență înscrisă în cine știe ce cod al prieteniei.

Cîntărețul spunea : „Da, da" ; apoi asculta șoaptele celuilalt. Nu era nici o formalitate în întîlnirea aceea. Am rămas nemișcat lîngă calul meu, cu sacul de călătorie alături.

Am luat-o spre poarta castelului. Don Marcello își ținea mîna pe umerii cîntărețului ; era o mînă fragilă, scuturată de un tremur ușor,

poate din cauza nervilor prea greu de stăpînit.

Cît despre mine, mă deranja situația în care mă aflam : eram un străin. Am avut noroc că Vincenzino s-a întors la un moment dat spre mine, spunînd : „Vino". Don Marcello n-a reacționat în nici un fel la gestul său. I-am urmat. Pe ușă ieșiseră o pereche de servitori, un bărbat în vîrstă și o femeie care s-au repezit la bagajul lui Vincenzino și la al meu. Bărbatul, pur și simplu, i-a sărutat cîntărețului mîna.

Am intrat într-o sală mare, adînc boltită, unde aerul era umed și rece. Lumina zilei dispărea odată cu închiderea ușii ; licărirea unei candele rămînea să ne îndrume pașii spre scară. Bărbatul m-a luat de mînă și m-a condus sus, pe trepte. Cei doi prieteni se pierdură în întuneric, însă le auzeam șoaptele, tot mai slab.

Mîna bătrînului avea piele aspră și bătături. Degetele acelea mă dezgustau, dar mă lăsam condus. La lumina altei candele, am intrat într-un coridor pardosit cu cărămizi. S-a făcut întuneric beznă. Părea că nimic în afară de zid nu se mai află acolo ; și am simțit neliniștea dată de nebunie, de parcă bătrînul și cu mine am fi fost închiși fără scăpare între niște pereți nesfîrșiți.

Bătrînul a deschis larg o ușă și lumina zilei s-a revărsat spre mine din nou.

Ne aflam într-o încăpere spațioasă, unde se deschidea o fereastră cu ochiuri de sticlă prinse în plumb. Era acolo un pat frumos cu baldachin din lemn, un cămin plin de jar ; deasupra lui,

un ceaun de aramă ; nu lipseau cîteva piese scumpe de mobilier, un scrin greu, o masă, îmbrăcăminte din in, două lămpi cu ulei. Lîngă cămin se afla o cadă. Omul mi-a spus că totul era pregătit ca să dau jos de pe mine murdăria călătoriei. Așa a zis, iar eu m-am simțit ca un melc gata de pus la fiert.

Inima îmi era împărțită între neliniște și nepăsare. Eram un oaspete așteptat în casa aceea — dar așteptat la ce ?

Aș fi vrut să mă arunc pe pat, să rămîn singur și să mă gîndesc, însă omul, după ce-mi pusese bagajul pe scrin, nu se mișca și mă fixa cu o privire de cîine.

Sub masă am văzut o cană cu apă. Amnarul, o pîine, un cuțit, un blid cu sare se aflau alături de o lampă. O agitație lăuntrică însoțită de indispoziție m-ar fi împins să înfulec, lacom și neatent, pîinea aceea. Am început însă să-mi scot hainele.

Dezbrăcîndu-mă, mă uitam la bătrîn și privirea lui de cîine credincios părea eternizată de un tablou. Îmi scosesem pantalonii, îmi trăgeam ciorapii din picioare, iar el s-a dus lîngă foc, a luat ceaunul și a vărsat o parte din conținutul lui aburind în apa din cadă.

M-a ajutat să-mi fac baia ; îmi zgîria spinarea cu mîinile lui aspre ca niște unelte de țesălat, lua apă călduță și mi-o turna pe cap. Ședeam cu genunchii adunați la bărbie și cugetam la soarta misterioasă care mă ducea orbește în căutarea unui lucru față de care pierdusem orice interes.

N-am schimbat prea multe vorbe cu bătrînul. Începuse să mă spele în tăcere ; la rîndul meu, am tăcut. Apoi liniștea mi-a devenit nesuferită și, ieșind din apă, cînd îmi întindea pînza cu care aveam să mă șterg, am întrebat :

— O s-o văd pe prințesa Marianne la cină ?

Amurgul alungea umbrele din cameră. Eram luminați de jarul din cămin. Rostisem întrebarea cu o voce limpede. Bătrînul nu mi-a răspuns.

Mi-am ținut în frîu furia. Mă obișnuisem să nu primesc răspunsuri în legătură cu acel subiect — doar guri pecetluite, chipuri fără expresie. Am tăcut mai departe. M-am îmbrăcat, mi-am deschis bocceaua și am scos de acolo *Metamorfozele* lui Ovidiu, volumul adus cu mine să-l citesc.

Noaptea era tot mai aproape ; am răsfoit cartea, însă cuvintele se pierdeau în lumina nesigură. Căutam lupta pe mare a lui Perseu, versul acela atît de desăvîrșit și de însîngerat — *ille avidos morsus velocibus effugit alis* [1] — și nu-l găseam. M-am uitat la bătrînul care trăgea cada de baie spre ușă și l-am întrebat cum îl cheamă. Mi-a răspuns : „Santino", rostindu-și numele cu o voce veselă și răsunătoare pe care nu i-o auzisem pînă atunci. I-am surprins o privire înțepătoare, gura știrbită și po-

[1] „Însă Perseu, iute-n zbor, se ferește de-a ei mușcătură" ; traducere de Ion Florescu în Ovidiu, *Metamorfoze*, Edit. Academiei, 1959, p. 94 (N. trad.)

meții roșii ai obrajilor, pe care efortul îi înflăcăra. Eram mîhnit.

Santino a dispărut cu cada; puțin mai tîrziu s-a întors cu un braț de lemne pe care le-a clădit lîngă vatră. A aprins o lampă și a rămas acolo, fixîndu-mă cu ochi zeflemitori.

— Ce facem aici ? am întrebat.

Apariția neașteptată a lui Vincenzino mi-a alungat obsesiile. Drumul spre scară, străbătut împreună cu el, mi s-a părut de data asta lipsit de orice pericol...

...în camera goală. Două goblenuri aruncate pe jos; nimic altceva. În încăperea de alături, o masă, scaune în jurul ei și o mulțime de sfeșnice; multe din ele erau așezate pe lespezile pardoselii. Luminile pîlpîitoare dădeau solemnitate acelui spațiu larg și pustiu, iar frescele vechi de pe pereți și de pe tavanul boltit — o scenă de vînătoare la care ia parte Diana, coborînd din cer ca un înger în zbor — tremurau în lumină și păreau că se însuflețesc ușor.

Don Marcello, mergînd înainte, îi spunea lui Vincenzino:

— Cît de mult m-au bucurat ultimele tale scrisori, dragul meu! N-am cuvinte să-ți spun; mi-au răsplătit din plin neliniștea în care mă scufundasem.

Vorbea despre neliniște, dar avea fața limpede, cu un surîs întipărit permanent pe ea. Era îmbrăcat cu o haină de albeața cerii, fără broderii, și nici cămașa nu-i era împodobită

cu dantelă; un alb sever, nemarcat prin nici o piatră prețioasă. Nasturii cămășii erau și ei din stofă albă.

S-a întors spre mine, cu aceeași blîndețe:

— Deci, anticar.

Mi s-a părut că zîmbetul i s-a întărit, dar expresia feței îi era atît de inefabil delicată încît puteai surprinde anumite schimbări fără ca ele să fie subliniate prin ceva.

— Cine știe cu ce tenacitate ești înarmat, prietene. Trecutul pietrificat al vieții omenești mi-a tulburat întotdeauna spiritul. Există, în definitiv, acest trecut?

Tonul său te îndemna să nu dai prea multă însemnătate întrebării. El însuși se detașa de ea, acum întorcîndu-se spre Vincenzino, ca să-l mîngîie pe cap, acum apropiindu-se de tăciunii căminului și ațîțînd flacăra întemnițată în jăratic.

— Și totuși, mi-au plăcut mult cameele gravate și agatele. Apoi le-am dăruit celor ce dovedeau că se bucură de ele...

Nu reușeam să-i urmăresc raționamentul. Îi priveam mîinile tremurătoare; modela aerul cu degetele, și le retrăgea brusc spre inimă, apoi, cu o vizibilă crispare, și le ducea spre fața osoasă. Uneori îi ieșea din gîtlej cîte un suspin ușor care îi întrerupea cuvîntul pe buze; în momentul acela închidea puțin ochii, ca și cum și-ar fi cerut scuze, și continua.

— Dinspre trecut vine un fel de încîntare, e adevărat. Eu zic că beția aceasta vine din felul cum ne închipuim trecutul... Prietene, aș

vrea să-ţi mărturisesc că adevărata voluptate e de altă natură.

La aceste cuvinte, rîsul său a devenit aluziv. Mă întrebam cine era omul acela — poate un vrăjitor ?

La masă, unde am mîncat numai verdeţuri şi ouă prăjite, eram doar noi trei. Don Marcello tăcea. Între ochii mei şi ai lui se aflau nouă lumînări aprinse, potrivite în tot atîtea sfeşnice de aramă. Vincenzino vorbea despre călătorie, despre ceaţă, adăugînd că la Roma lăsaserăm „zile perverse". Aşa a spus, „perverse". Fiindcă nu ştiam ce să zic, l-am întrebat de ce cuvîntul acela, „perverse". Vincenzino nu mi-a răspuns şi discuţia a amuţit.

Am observat că don Marcello, în loc să mănînce, mai mult învîrtea furculiţa prin farfurie, ducîndu-şi rar cîte o îmbucătură la gură. A cerut un măr şi am sfîrşit masa cu mere. Ne servea bătrînul Santino, tîrşîindu-şi paşii în jurul nostru.

Lumînările se topeau ; mînuind cu răbdare cleştele vîrît între ornamentele sfeşnicului, don Marcello le înviora pe cele cu flacără mai mică. Tăcerea dintre noi a devenit chinuitoare.

Apoi Vincenzino s-a ridicat şi a ieşit din încăpere. Fără să ţin seama de politeţe, l-am imitat ; m-am dus după el. L-am întrebat de-a dreptul :

— Unde-i ea ?

— Încă n-ai înţeles ? mi-a spus, zgîindu-se la mine cu ochii lui umezi şi de un orgoliu supărător.

— Ce ? Şi de ce ? am făcut indignat.

Din urmă ne-a ajuns, în semiîntunericul din camera goală de lîngă cea unde cinaserăm, o tînără blondă cu faţa ovală şi plină, cu ochii de culoarea alunei ; era îmbrăcată şi ea într-o rochie de lînă de un alb imaculat. A întrebat cu o voce caldă şi uşor răguşită :

— Cine sînteţi ?

Apoi l-a recunoscut pe Vincenzino şi i s-a adresat cu afecţiune. Am întrerupt scena aceea prietenească, vorbind agitat :

— Dar don Marcello cunoaşte motivul pentru care am venit la Santa Maria ?

Privirea fetei era acum speriată. Am adăugat :

— Se ştie de ce sînt aici ? Cum ai să-i explici acestei domnişoare cine sînt ?

Un foşnet de veşminte şi în cameră s-a ivit, aproape dansînd, dar ieşind din umbră ca o fantasmă, fantasmă plină de graţie, Angela.

Mi s-a părut că-i prea mult. Am strigat :

— Ce faci aici ?

Însă ea m-a apucat de mînă şi m-a tras cu o putere ce învingea orice împotrivire. Uşile s-au trîntit şi ne-am pomenit într-un vestibul întunecos ce părea că înăbuşă cuvintele rostite acolo.

Am repetat :

— Ce faci aici, iscoadă blestemată ?

— Am venit să te ajut pe tine.

Minţea ; cuvintele îi sunau fals. M-a cuprins furia şi am apucat-o de braţe, scuturînd-o cu putere.

— Iscoadă blestemată !

Ce clipe groaznice trăiam ! Luminăţia Voastră n-o să dea crezare zbuciumului căruia îi căzusem pradă : pe de-o parte, aveam cumplita convingere că toate eforturile mele se risipiseră în van, că eram ţinta unei batjocuri începute cine ştie cînd şi cine ştie cu ce intenţie ; pe de altă parte, dorinţa de a afla nu contenea să-mi îmboldească sufletul. Aşa că în loc să-mi iau tălpăşiţa, cum ar fi făcut orice om de bun simţ, am rămas acolo.

Mînia îmi era zadarnică, m-am lipit de perete, simţind din plin deşertăciunea tuturor sforţărilor mele.

— Unde-i ea ?

S-au scurs momente de tăcere. Angela a întrebat :

— Cine, ea ?

— Prinţesa Marianne.

Angela m-a luat iarăşi de mînă. Am mers mai departe prin întuneric : eu pe orbecăite, Angela înaintînd sprinten.

S-a deschis o uşă ; ochii mi-au fost izbiţi de lumina unei torţe. L-am zărit pe Santino. Bătrînul s-a înclinat la trecerea noastră ; din nou camere pustii, apoi nişte scări care coborau.

Angela luase torţa în mînă şi mergea ca vîntul. Am trecut printr-o curticică ; o uşă întărită cu fier scîrţîia puternic în ţîţîni. De partea cealaltă a curţii, afară, am simţit muşcătura aspră a frigului. Angela a ridicat un paravan greu, din piele, care atîrna în spatele unei

uşiţe. Eram într-o capelă : bolta rotundă, patru coloane subţiri din marmură de culoare deschisă susţineau pereţii de nuc decorat în stil rococo, zugrăviţi cu purpurină aurită.

Aveam înaintea ochilor o pădure de sfeşnice aprinse, dînd lumină puternică ; o pătrunzătoare mireasmă de trandafiri mi-a umplut nările. Într-adevăr, o puzderie de flori roşii şi galbene, albe şi carmin se revărsau din colţurile micii încăperi. Sub baldachin era altarul, o masă de piatră în mijlocul căreia stătea o cruce de argint cu lucrătură în relief.

Angela s-a oprit la intrare, vrînd parcă să-mi lase timp să cercetez locul. Apoi mi-a vorbit cu o voce puternică, o voce sfidătoare :

— Priveşte !

Dar eu nu ştiam ce să privesc. Prin capelă nu părea să umble lume, cu toate că era plină de flori şi de lumînări. În lumina pîlpîitoare, partea de sus a baldachinului arăta jalnic, măcinată de timp, şi nimeni nu se gîndise să o repare. Uitîndu-mă mai bine la flori şi la lumînări, mi-am dat seama că vazele şi sfeşnicele fuseseră cărate acolo şi aşezate la întîmplare, fără nici o rînduială ori grijă pentru ordine.

— Priveşte, a repetat Angela.

— Unde ?

— Acolo, jos.

Absida n-o puteam vedea din cauza celor trei trepte ce duceau spre altar ; acolo păreau să fie mai mulţi trandafiri şi mai multă lumină.

Am înaintat plin de teamă pe o pardoseală din pietre așezate în formă de stea, de flori geometrice...

DIN JURNAL

Îl întîlnesc pe don Marcello în pragul capelei. Are o torță în mînă. Se apropie de mine, se uită la Angela ; îmi atinge fața cu degetele. Apoi mă ia de braț.

Picioarele îmi sînt împietrite, abia mă mișc. Străbatem din nou coridoarele întunecate. Angela ne urmează. Un trist cortegiu ce pare că înaintează spre o țintă precisă — dar eu nu știu care.

Flacăra torței nu ajunge să facă lumină în noaptea asta. Ah, mintea mea răvășită !

Sîntem în camera lui don Marcello. În cămin ard butucii. Cîntărețul cîntă din flaut, iar Ortensia, fata cu ochii de culoarea alunei, cîntă și ea cu o voce fermecătoare, mîngîind un pisoi cenușiu pe care îl ține în poală.

E un cîntec melancolic. Cuvintele sună așa :

Nu, nu sperați,
pierită-i nădejdea !
Plîngeți, voi gînduri
îndoliate-n
durerea voastră...

Ar fi trebuit să am curajul de a întreba : „Care durere ?"

Don Marcello mă privește fix în ochi. Are privirea deosebit de blîndă și pare că nu s-a gîndit decît la mine toată viața, ca și cum m-ar fi cunoscut îndeaproape și între noi ar fi fost cine știe ce sentimente tandre.

— De ce ai vrut să vezi ? mă întreabă.

Vincenzino cîntă mai departe din flaut, iar Ortensia cu vocea ei joasă și obosită.

Totul e de înțeles acum ?

Don Marcello mă împinge lîngă cămin și vine să se așeze lîngă mine. Îmi ia mîinile într-ale sale și mă întreabă :

— Ce ai văzut, acum, cînd ai ajuns în miezul lucrurilor ?

Jos, în spatele altarului din capelă, într-un coșciug de nuc, sub o placă lucitoare de cristal, era așezat corpul neînsuflețit al prințesei Marianne.

Fața suptă și liniștită, părul împărțit în două șuvițe pe frunte, o rochie de mătase turcoaz brodată cu flori negre ; în degetele întrepătrunse avea perlele unui rozariu, iar la picioare căpșorul de marmură albă — portretul ei ! — pe care-l văzusem la Roma, în mîinile prințului, pe Campo Vaccino.

Culoarea mîinilor, a feței : o ceară compactă, parcă modelată, învechită pe la margini.

— E o vrăjitorie ! i-am spus lui don Marcello.

Iar el, ținîndu-mi mereu mîinile într-ale lui :

— Adevărat. Seamănă cu o vrăjitorie. Dar de ce suferi atîta ? O cunoșteai pe Marianne ?

I-am spus că e ca și cum aș fi cunoscut-o ; mult mai bine chiar decît văzîndu-i portretul pictat pe o camee. O cunoscusem prin mijlocirea îngrijorărilor stăruitoare pricinuite de o datorie ce trebuia îndeplinită. Iar acum ? Ah, cîntecul acela — „pierită-i nădejdea“ !

— Mi-ar fi fost destul de ușor să pricep că prințesa era moartă. Poate că n-am vrut să pricep.

— Așa e, prietene ; de ce ar trebui să fie altfel ? Ceea ce ne umple inima și ceea ce iubim ne surîde cu surîsul veșniciei. Marianne e veșnică acum, dincolo de memoria noastră. Sub cristalul acela Marianne va dăinui...

Angela a venit lîngă mine și mi-a spus :

— Sînt practici vechi, practicile Egiptului.

— Vrăjitoareo ! am strigat.

— Tu ești îndrăgostit de pietre. Îți închipui că bucățile de marmură scufundate sub iarba Romei păstrează amprenta vieții. Dar piatra, oricum ne apare, e piatră, un lucru fără de glas care nu-i altceva decît frig. Corpul Mariannei, în schimb, e acum un destin...

Don Marcello a suspinat, ca și cum cuvintele rostite n-ar fi izbutit să cuprindă în ele tot ce avea de spus.

Cîntecul a încetat, la fel și flautul. Vincenzino surîdea unui lucru ce-mi rămînea necunoscut. Ortensia murmura :

— Lăsați-o să doarmă.

— Pe cine ? am întrebat.

Mi-am dat seama că plîngeam, iar obrajii îmi ardeau.

S-au gîndit să-mi dea un calmant, o ceașcă aburindă, după care urma să mă odihnesc. Am refuzat.

Ceașca fusese adusă cu multă grijă de bătrîna casei.

— Bea, copile ! mi-a spus, pe cînd ochii ei mă cercetau cu severitate.

Mi se părea că am rămas singur. Ceilalți dispăruseră.

— Cum a murit ? am întrebat-o pe bătrînă.

Dar ea insista să beau. Am făcut semn că nu, și am repetat :

— Cum a murit ?

Ivit din întuneric, don Marcello stătea lîngă foc ; s-a apropiat de mine și a început să-mi mîngîie iarăși mîinile.

Spunea :

— A fost norocoasă ; natura ei era mai supusă decît cea pe care fiecare din noi putem spera s-o avem. Supusă voinței ascunse a sufletului.

Vorbea și mă mîngîia de astă dată pe frunte.

— De ce nu bei ? Ți-e teamă de ceva ? Ceea ce aș vrea să bei nu-ți va distruge pute-

rile minții. Dimpotrivă : te-ar face să reflectezi mai lucid, mai clarvăzător asupra peisajului dezolat al acestei lumi, și ai găsi în asta prilej de pace. Ah, numai dacă ai vrea să afli cîtă măreție divină ți se ascunde în inimă !

Bătrîna plecase, iar Ortensia avea de gînd să-și reia cîntecul.

— Ați ucis-o, am zis.

— Aveam un prieten poet. Îi plăcea să scrie versuri aranjîndu-le în formă de trandafir. A fost omorît noaptea, într-o vie. Cunoști viile de dincolo de pajiștile castelului Sant' Angelo ? Acolo, aproape de Valle dell' Inferno, prietenul meu a fost atacat și ucis. El, care era veșnic zîmbitor, a fost găsit avînd întipărită pe față o mască a chinului de nedescris. Cînd i-am văzut trupul sfîrtecat, mi s-a părut că era al unui necunoscut. Cei omorîți se schimbă la față în clipa morții. Marianne, în schimb, are și acum surîsul pe chip, ca și cum ar zîmbi prin somn.

— A murit din cauza captivității, a claustrării.

Ortensia cînta iarăși :

Păduri prietene, plante umbroase,
pios adăpost al inimii mele,
vouă vă cere un suflet iubitor
puțină alinare-n durerea lui.

Am spus :

— Faceți teatru din moartea cuiva.

Don Marcello :

— Captivitate, claustrare, teatru — mintea ți-a luat-o razna. Vezi moartea ca pe un destin cumplit. N-am să-ți spun acum că-i o consolare ; dar moartea înseamnă libertate. În lume, în viață, au loc schimbări nepermise — nu crezi ? Viața devine captivitate, claustrare, chin pentru corp și pentru minte. Ajuns acolo, poți să-ți dorești moartea. Dar cum ? În cea mai înaltă desfătare, cînd mintea pare, cum zice filozoful, *ponderibus librata suis*[1]. Făcînd cu prietenii jurăminte de amiciție eternă, vărsînd lacrimi de bucurie, trăiești o fericire ce te ridică deasupra naturii omenești ; în punctul acela, ce crezi că e moartea ? E doar o cotitură, nici măcar o infracțiune ; e pasul ce duce puțin mai încolo. Nu dispera : Marianne e fericită...

Eu :

— Ești beat.

Don Marcello :

— Da, dar nu de vinul care crezi tu.

Îi făcu semn lui Vincenzino și cîntărețul își conteni cîntecul. Ortensia tăcu și ea.

Don Marcello :

— Prietenul tău vorbește de beție, Vincenzino. Spune-i ce înseamnă un pahar de vin cu laudanum, cald și fără zahăr.

Eu :

— Sînteți bolnav, domnule.

El :

[1] Eliberată de poverile sale (N. trad.)

— Şi asta e adevărat. Sau, mai bine zis, eram bolnav pînă cînd am descoperit modul de a trata boala pe care o produce în mine viaţa, viaţa pe care tu o adori fără să ştii cît de dureros îţi sapă în măruntaie...

Eu :

— Sînteţi nebun, domnule.

Don Marcello :

— E nebunia unei mîntuiri lipsite de ţel.

S-a îndepărtat şi s-a întins pe pat ; păşea vlăguit şi mi-a aruncat o privire atît de blîndă încît m-a emoţionat. Continua să vorbească slab, în şoaptă :

— Îmi place muzica, fiindcă îmi desfăşoară înainte, ca într-o tapiserie, toată viaţa, fără durerile pe care le-am suferit. Viaţa îmi stă în faţă nu ca o evocare datorată memoriei, ci pe de-a-ntregul vie, întrupată de muzică ; iar ceea ce a fost în ea prilej de durere suferă o vaporoasă transformare prin care totul se exaltă, se spiritualizează şi devine sublim.

Era acum prăbuşit în sine şi părea că visează nu ştiu ce paradis.

Vincenzino a început să cînte iarăşi din flaut. Cînta o pavană, iar cele două fete, ţinîndu-se de degete, o dansau.

Ce absurd amestec de suavitate şi de perversiune ! Mi-am întors privirea de la dansul fetelor şi mă uitam ţintă la jăratic, la lumina lui aurie.

Don Marcello visa, se risipea în aer. În surîsul ce-i colora forţat obrajii, datorită reflexelor de lumină ale căminului, îi vedeam o

cută subţire de suferinţă — paradisul său avea, se pare, gust de oţet, de voluptăţi smintite.

Dacă-i aşa — şi vai ! aşa este : în pupilele sale limpezi lucea o luminiţă extrem de slabă — de ce să chemi moartea ? Din ce speranţă se hrăneşte această moarte ?

Mă uitam din nou la ochii lui don Marcello : păreau acum că fixează un colţ îndepărtat al tavanului, unde mîini albe deschideau larg nişte ferestre ascunse şi pe jos cădeau buchete de violete, fiindcă afară era o noapte de primăvară.

Am cercetat la nesfîrşit smalţul de pe o cană de lut flamandă ; o spirală de culoarea laptelui înfăşura capul unei gorgone, prefăcînd-o într-o fiinţă drăguţă. Un viclean clipit din ochi devenea o privire de o blîndă docilitate ; pupilele viciului erau înconjurate de strălucirea smaraldului şi păreau că descătuşează miriade de scînţei.

Genele mi se desfăcuseră în fire de aur ce se prelungeau pînă la pereţi. Camera aceea era oare a mea ?

Aveam impresia îndreptăţită că trupul îmi era transparent şi că înaintea mea se întindea un ocean dominat de calmul senin al cerului. Febra, suferinţa, mîhnirea din suflet dispăruseră. Înfloriseră nelimitate speranţe : păreau să mă împace cu liniştea divină care trebuia să fie cea a mormîntului. Şi totuşi, nu mă supu-

neam nici unei inerţii ; eram cuprins de o liniște ce părea să izvorască din antagonisme mărețe și egale, vibrație fără sfîrșit, odihnă fără sfîrșit.

Ochii, ochii : o obsesie în ochii cu care privesc și sînt privit. Cui îi aparține privirea mea ? Cele două fete continuă să-și încrucișeze degetele, dansînd.

Vincenzino a fost acela care în dimineața următoare (dar era oare chiar dimineața următoare ?) mi-a spus :

— Prințesa n-a ținut deloc seama de sfaturi. A trecut repede peste moderație. Cincizeci, șaizeci de picături de laudanum și chiar mai mult erau pentru ea o nimica toată ; și avea inima slabă. Fericirea devenise un viciu al dorinței sale. A vrut teribil de mult să moară așa : de fericire.

DIN SCRISOAREA MONSENIORULUI PASSIONEI CĂTRE ÎNĂLȚIMEA SA

... Nu v-aș putea spune, în momentul acesta, dacă tînărul nostru folosește elixirul acela mizerabil. E adevărat că, la întrebările mele insistente, mi-a răspuns confuz. Nu mi-a spus dacă a văzut rămășițele pămîntești ale grațioasei voastre fiice chiar în seara sosirii lui. S-a contrazis. A vorbit despre niște zile petrecute în neliniște și în îndoieli dintre cele mai extenuante ; evaziv don Marcello, evazivi ceilalți ai casei.

Apoi mi-a spus că același don Marcello i-a povestit cum pusese la cale păstrarea pentru vecie a trupului princiar al nefericitei prințese. La o altă întrebare pe care i-am pus-o pe neașteptate, mi-a răspuns că nu văzuse nici un trup. A adăugat că văzuse pesemne un mormînt ; apoi un portret, un portret din marmură — și mai zicea că portretul acela era lucrat cu măiestrie, demn de un Canova și de celebrarea în versuri a unui Vincenzo Monti.

A izbucnit în plîns ; printre lacrimi a mărturisit, în sfîrșit, că văzuse racla, cristalul, florile de trandafir, lumînările. A spus că încercase să vă vorbească despre toate acestea într-o scrisoare și că renunțase apoi, fiindcă îi lipsea curajul. Zicea că acum are parte de consolări anevoioase, dar adevărate, și că numai așa își putea vindeca simțămîntul de înfrîngere deplină, de zădărnicie pe care călătoria la Roma îl acumulase în sufletul său.

— Nu doresc să mor, afirma, doresc mai degrabă să lîncezesc la nesfîrșit. Iar cu Înălțimea Sa am încetat orice legătură.

I-am cerut să mediteze asupra temeiurilor celor văzute în decursul întregii luni petrecute la Santa Maria in Velata. A răspuns :

— Am văzut disperarea îmbinîndu-se cu speranța.

Dar ce disperare și ce speranță ? întrebam. Spunea :

— Credința voastră eliberează moartea de orice coșmar. Viața e pentru voi o așteptare onestă ; moartea e pragul fericirii.

— Cum adică ? am întrebat.

— Cei de acolo, don Marcello, prințesa Marianne, și-au pierdut credința asta și n-au descoperit alta. Au încercat să trăiască de parcă ar avea ceva în inimă, ceva pentru care așteptarea morții nu mai era lucrul îngrozitor care este...

— Știu. Și ? am insistat.

Iar el, avînd ochii plini de lacrimi și pe chip o expresie de categorică înfrîngere, a adăugat :

— Așa... Pricepi, prietene ? Uite-așa. Iluzia lor te poate duce la moarte. Știu prea bine : credința ta nu te duce la nici un fel de moarte ; totul depinde însă de felul cum vezi această credință. Eu trăiesc acum molipsit de ceva de care e greu să te vindeci.

L-am întrebat dacă folosea blestematul acela de laudanum. A negat ; era victima unei altfel de contagiuni. Care anume ? am stăruit. Insistența mea i-a stîrnit o crudă ironie. A insinuat că credința mea, asemeni credinței tuturor creștinilor, nu era altceva decît „veșmîntul fricii".

Simțul carității s-a tulburat în mine și l-am alungat din casă.

Excelența Voastră cunoaște firea delicată a acestui tînăr. În ziua următoare s-a întors la mine și era însuflețit de o vizibilă nevoie de confesiune.

N-a pomenit nimic despre discuția aprigă din seara precedentă. A început să vorbească liniștit :

Într-o dimineață tîrzie, cînd violetul și purpura ce colorează cerul la orizont se risipesc în cristalul sclipitor al luminii, don Marcello a dorit să-mi spună ceva. Era înveșmîntat într-o capă cenușie, de fetru. Ne plimbam dincolo de incinta castelului, pe o cărare ce ducea la grajduri și staule. O punte de scînduri stă aruncată peste o rîpă în fundul căreia spumegă un torent. Opriți fiind pe punte, don Marcello părea că vorbește pentru sine însuși :

— Fericirea e însoțită întotdeauna de o tortură funestă. Lumina tare a acestei dimineți aduce suferință ochilor mei, dar a trebuit să ies din cameră, căci mă simt îmbîcsit de o sudoare neplăcută.

Fruntea îi era într-adevăr îmbrobonită, părul ud. A continuat :

— Mintea nu mi-e prea sprintenă. Toți nervii mi-au amorțit într-o dureroasă abandonare. Asta te uimește ? Pentru fericirea dată de laudanum trebuie să plătești ceva, un mic obol.

A zîmbit și am zîmbit și eu. Am dat să mă mișc din locul unde eram. Înălțimea punții mă făcea să amețesc. M-a reținut.

— Aici suflă un vînticel dinspre nord. Îl simți și tu ? Îmi face bine, mă înviorează.

Trăgînd adînc în piept aerul văii, a continuat :

— Mi-am dat seama după privirea ta că ești speriat. Nu înțelegi ; nu reușești să înțelegi tot ce s-a petrecut. Și totuși, lucrul e simplu în grozăvia sa. Am fugit din Roma și Marianne a venit cu mine.

M-a cercetat înciudat.

— Nu da importanță primelor impresii pe care această fugă ți le poate produce în minte. Simțeam unul pentru celălalt afecțiunea îngăduită unor cumnați. Marianne s-a convins de ceea ce eu eram convins de multă vreme. O să-ți pară o nebunie, ori o crudă viclenie a destinului : amîndurora ne era teamă de tot ce nu putea să nu se întîmple.

A tăcut. Surîdea.

Odată cu don Marcello, a rămas tăcut și băiatul. Iar eu l-am întrebat despre care viitor vorbea fratele prințului. Mi-a răspuns vag și cu greutate. Voia și nu voia să spună. A pomenit de „întîmplările din Franța" ; apoi a adăugat că Franța „era departe, însă ideile circulă".

Spunea :

— Ideile vînzolesc lumea, iar societatea e moale ca ceara. Unii oameni, în schimb, nu se supun decît după o ciudată împotrivire.

Nu l-am slăbit ; i-am cerut să-și explice mai limpede gîndul. A continuat :

Don Marcello a ieșit de pe podeț. Dincolo de rîpă, poteca se adîncea într-un desiș de stejari. Soarele cădea pe o fîntînă părăsită. Pe fundul noroios, printre ierburi sălbatice, grase, înfloreau nuferi. Don Marcello mi i-a arătat :

— Frumusețea acestor flori galbene contează mai mult decît orice. Mă amețesc ca o ceașcă de cafea neagră, ca picăturile de laudanum.

Băiatul a rămas pe gînduri ; apoi, zîmbind, m-a apucat de umeri. Era fericit. Spunea :

— Franța e departe.

Mă scutura.

— Îți trebuie foarte puțin ca să te poți bucura de frumusețe — frumusețea nuferilor, a unei cafele turcești, a unei medalii vechi. Totul se poate schimba, revoluția poate înăbuși prin răzbunările sale orice vis și orice dram de bine, istoria poate fi dată peste cap ; frumusețea rămîne. Noi trebuie să trăim din schimbări, într-o lume făcută pentru schimbare. Sîntem stropi de apă într-o revărsare de ceață, într-un nor.

— Și laudanumul ? am întrebat.

Ne-am întors încet spre castel — a continuat. Le-am găsit pe Angela și pe Ortensia discutînd lîngă balustrada cea mare de la intrare. Mai încolo, în pragul unui staul, s-au ivit doi păstori tineri ; erau fără haină, cu pantalonii suflecați pînă la genunchi, cu brațele și picioarele goale. Miini, picioare, chiar

și fața, toate pline de sînge. Pe mîini le curgea șiroaie — tăiaseră o oaie și doi miei și ne priveau îndobitociți, ca după o luptă, cu buzele întredeschise. Unul dintre ei își îndepărta cu palma părul de pe frunte și gîfîia printre dinți. În spatele lor, staulul rămînea în umbră ; în schimb, soarele îi lumina din față, iar sîngele de pe membrele lor era lucios și vîscos. Animalele tăiate și jupuite atîrnau în cîrlige, cu pîntecele spintecat — măruntaiele erau puse grămadă într-un lighean. Cei doi au început să-și șteargă o mînă de cealaltă, curățindu-și degetele de sînge. Don Marcello s-a făcut palid ; se uita la ei și tremura. Privirea îi era fascinată, înmărmurită. Mi s-a părut că nu va reuși să-și stăpînească uluirea ; nervii îi vibrau. Și-a încovoiat spinarea, s-a strîns în mantia care îl acoperea. Gîtul său dezgolit părea că-și întărise, dacă mai era cu putință, culoarea de ceară. Angela și Ortensia s-au apropiat de noi ; ne-au privit tăcute, cînd pe el, cînd pe mine. Nu știam ce să spun. Ortensia a venit și mai aproape de don Marcello și l-a cuprins cu gingășie de talie. I-a fredonat la ureche cîntecul despre amantul înțelept :

Goniți, luați în rîs orice-ntristări
pe care-un cer senin
le risipește-ndată...

El s-a desprins ; a privit-o pe fată cu duioșie. Neliniștea părea să-i fi pierit. A spus :

— Mulți dintre semenii mei au ajuns învățați, filozofi, cetățeni ai universului. Există atîtea chipuri de a înșela așteptarea, viitorul ori moartea. Eu am preferat natura, muzica, puțină frivolitate solitară, cîteva picături de licoare.

Apoi le-a făcut semn celor doi măcelari, ca și cum le-ar fi spus : „Haide, plecați“. Dar ei au rămas acolo unde erau. Ne-am îndepărtat noi de la locul acela, îndreptîndu-ne cu pași înceți spre scara casei. Don Marcello zicea :

— E o cruzime fără egal în sîngele acela. Cine știe !...

Ortensia cînta iarăși :

Nesocotiți, respingeți plăcerea lui Amor,
căci lungă e durerea
și bucuria scurtă...

— Iată, prietene Passionei, asta e totul.

Luminăția Voastră îmi va înțelege descumpănirea. Cuvintele lui delirante mă iritaseră profund. Nevoia de confesiune devenise la el capriciu. I-am spus-o. Hugo al nostru mi-a răspuns că în capriciu stă doctoria lui și, deopotrivă, boala de care suferea.

— Capriciul e paradisul. Poate fi un capriciu să mori ; dar moartea aceea înseamnă dobîndirea libertății.

— Ce griji te apasă ? l-am întrebat.

El își luase însă un aer surîzător ce părea cu adevărat o sfidare. I-am spus că de moar-

tea prințesei era răspunzător și el, cu tărăgănările lui. Mi-a răspuns cu naivitate :

— Don Marcello mi-a explicat că Marianne s-a salvat singură prin moarte. În virtutea credinței, prietene, tu știi că moartea e un fleac ; din egoism omenesc uiți asta cînd nu te mai afli în fața unei abstracțiuni, ci a unei morți anume. Marianne nu mai este și crezul tău dispare ; se prăbușește în disperare.

Rătăcea acum pe terenul ereziei și al materialismului odios. Am încercat să-i vorbesc despre păcatul mortal. Mi-a povestit despre suferințele vii provocate de laudanum. Susținea că i le descrisese don Marcello. Coșmaruri nocturne — orice imagine evocată din starea de trezie se schimbă în somn pînă ajunge să primească splendori de nesuportat, ce răscolesc chiar și cea mai tare inimă. Apoi căderile în gol — hăuri fără lumină, ținuturi ale beznei din care singura ieșire cu putință pare să fie sinuciderea. Și, de asemenea, mărirea spațiului — clădiri ce se umflă pînă iau proporții nesfîrșite. În plus, și timpul se lățește — durata unei nopți prefăcută într-o experiență care depășește orice limită omenească...

— Iar dincolo de toate acestea, prietene, oroarea ! a exclamat la sfîrșit, cuprins de o vădită spaimă pe care, ca să vorbesc fără ocol, mi s-a părut că el însuși o trăise.

Tremura, și atunci l-am îmbrățișat. Dar el a luat îmbrățișarea aceea drept insultă. M-a respins cu violență și a fugit — de data asta pentru totdeauna. Și n-am mai avut vreo altă veste despre el decît cea pe care am mai pomenit-o : a plecat însoțit de Angela, fata cu aureolă, spre o țintă necunoscută. Nici despre tînărul Antonio nu mai știu nimic.

ULTIMA FILĂ DIN JURNALUL LUI HUGO

O întind pe Angeletta mea pe o stîncă neagră, de lavă. Adoarme, strînsă în hăinuța ei de bumbac. Stă culcată pe spate, cu mîinile împreunate ; soarele o învăluie, vîntul ușor îi flutură părul și panglica de mătase. Mirosul de mare ajunge pînă la noi. E o moartă copleșită de lumină. O acopăr cu calendule rupte din ghivece, cu garoafe roșii, cu mușcate. Prințesa mea fără destin, poezia și arta mea fără mormînt...

X

Am pus punct. Mi-am ridicat privirea de pe pagina scrisă. Osteneala mea ajunsese la capăt. Pe masă stăteau peste o sută de file scrise mărunt, de mînă.

Respiram ușurat. Mă întrebam ce să fac mai departe.

De lucrarea încheiată, rămînea atîrnată însă mai mult decît o întrebare, un fel de umbră a inimii mele. Destinul neîmplinit al tînărului Hugo lăsa în urma sa un fir de ceață

ce învăluia și alte destine. Donna Prospera, ori ducele de Sermoneta, frumoasa Ortensia, Vincenzino și toți ceilalți — cine erau și din ce culise ieșiseră la lumină ?

Enigmatica figură a lui don Marcello, dincolo de ceea ce copiasem eu despre el, nu ascundea oare în sine cine știe ce altă viață, urmînd a fi trăită pînă la adînci bătrîneți ?

În săptămînile petrecute alături de el, mi-am dat seama că mai cunoscusem, de-a lungul anilor, mulți asemenea lui — aceeași blîndețe, aceeași melancolie, veselia spontană, asociată cu un dureros extaz în fața drumului fără întoarcere. Ah, fascinația emanată de aceștia — tinerețea lui Hugo nu putea să nu fi fost adînc impresionată de ei ! Par unși cu har de o divinitate cu care întrețin relații vitale, neîncetate, dar și inexplicabile. E fascinația celui ce, clipă de clipă, sublimează existența în frumusețea eternului. Ca să ajungi într-o asemenea stare trebuie să fii înzestrat cu o supremă candoare. Eu unul nu sînt.

Oricum, lumea aceea, viața aceea, de care cuvintele mele s-au lăsat cucerite, dispăreau acum din cîmpul vederii. Rămînea în imaginația mea doar haloul irizat, o complicată și înzorzonată carte de magie, a cărei autenticitate își găsea confirmarea în pașii mărunți ai meditației mele.

Dar la ce puteam medita ?

Ceea ce copiasem era un sprijin pentru pătimașa mea manie anticarială. Ajuns însă în punctul acesta, ce urma să fac ?

Aveam intenția de a aduna vechile file împrăștiate, legîndu-le din nou la un loc și încredințîndu-le destinului lor propriu. Substanța lor densă — rod al scrisului de mînă — și-ar fi putut reveni după violul la care o supusesem.

Îmi plăcea un povestitor de fantezii romantice nebunești ce reușise să mă mîngîie în cursul unor supărătoare insomnii de care sufeream. „Viziunile“ sale, istorisirile compuse din umbre și lumini cutremurătoare, îmi umpluseră nopțile ; le vindecaseră.

Orice doctorie, însă, conține o picătură de otravă, iar nopțile îmi fuseseră în parte otrăvite de aromele imaginare ascunse în paginile acelui autor adorat.

Otrava a acționat cu blîndețe, ca un somnifer ușor după care nu-mi era prea simplu să mă dezmeticesc.

Vreau să spun că, după ce am dus la bun sfîrșit munca de recopiere și de reconstituire a fișiilor de hîrtie pe care numai miracolul timpului le ținuse adunate laolaltă, numele acelui scriitor — Gérard ! — îmi veni în minte ca străluminat de un fulger fatidic. Mi-am amintit fără dificultate cîteva din versurile lui — scrisese și versuri — și le-am murmurat în gînd :

Cunoști tu, Dafne, cîntecul acela vechi
de lîngă sicomor, ori de sub lauri albi,
de sub măslin, sub mirt, sub tremurate sălcii,
cînt re-nceput mereu
și bun prieten cu iubirea?...

Munca mea de copist îi putea fi dedicată în semn de devoțiune. Așa am și făcut; i-am scris inițialele numelui în fruntea lucrării și am mai adăugat un alt vers al său:

Je pense à toi, Mirtho, divine enchanteresse.[1]

Descoperisem cumva la el o trăsătură de feminitate? Ce mai conta sexul real, în momentele acelea...

C'dans ta coupe aussi que j'avais bu
l'ivresse.[2]

În aceste mici ceremonii, poate menite în mod inconștient să se umple de har, simțeam o oarecare desfătare. În definitiv, nu reușeam să mă desprind de lucrarea încheiată, să-i spun adio.

Acum, după ce recapitulasem fapte ale unei vieți pierdute, iar parfumul lor, într-un fel, îmi invadase sensibilitatea, mă gîndeam că lovitura de trăsnet, beția de îndrăgostit de care fusesem cuprins și care mă împinsese pînă și la furt s-ar fi putut declara mulțumită.

[1] „Gîndesc la tine, Mirtho, cu vraja ta divină" (N. trad.).

[2] „De cupa ta beția deloc nu mi-e străină" (N. trad.).

În inima mea, însă, lucrurile nu stăteau așa.

Mă copleșea un sentiment de indiferență și de melancolie amară. Mai aveam coli albe pe birou. Am început să trag linii subțiri, cu cerneală, o rețea de linii. Îmi dădeam seama că nu scăpasem cu totul de o obsesie. Dar care era de fapt obsesia?

Mai mult decît o obsesie era, desigur, mîhnirea că sarcina pe care mi-o propusesem se încheiase și că nu se întrezărea, deocamdată, nici o perspectivă ademenitoare ce i-ar fi luat locul. Trebuia să născocesc ceva asemănător. Să mă întorc eventual la dulapurile Arhivei Capitoline, să scotocesc prin ele, să descopăr altceva — poate chiar să fur.

Indiferența și melancolia au dispărut din inima mea la ideea asta atît de simplă. Căpătam curaj pentru o nouă tentativă îndrăzneață. Îmi părea că trebuie să forțez cîteva porți mistice, înarmat cu întreaga mea voință. Seducătoarea himeră — himera anticarială — mă țintuia din nou, încît mă simțeam dominat și tulburat deopotrivă.

M-am gîndit că poate ar fi bine să mă întorc la Arhivă cu fasciculul pe care tocmai îl copiasem, pentru un fel de schimb, așa cum se face în bibliotecile publice, unde restituirea unui volum îți dă dreptul la un nou împrumut.

Da, furam, dar furam împrumutînd. M-am gîndit copilărește că asta mă absolvea de orice risc.

Prin urmare, mi-am propus să adun vechiul fascicul, să-l pun într-un plic și să ies. Era spre sfîrșitul dimineții, oră potrivită pentru o vizită la Arhivă.

Am dat hîrtiile mele deoparte, închise într-o mapă, și m-am întors să le strîng pe cele ce trebuiau restituite, ori puse din nou, pe furiș, printre cărțoaiele unde stătuseră pitite.

Descoperire uluitoare : fasciculul nu mai era pe masa mea. Nu găseam nici măcar vreo urmă că ar fi fost acolo vreodată.

Mi-l aminteam — îl vedeam, ce Dumnezeu ! — nu mic ca format și deloc neglijabil ca volum. Fusesem nevoit să-i fac un loc destul de mare printre cărțile mele. Pe unele dintre ele chiar le mutasem în altă parte, luîndu-le de pe birou, tocmai pentru a avea o oarecare libertate în mișcări...

Nimic nu părea, totuși, să fi fost mutat de la loc. Cărțile, suportul creioanelor, călimara și gumele de șters, cutia de carton și acele cu gămălie din ea, prespapierul de cristal în apele căruia plutește o panseluță catifelată — toate erau acolo.

Am crezut că făcusem vreun gest automat. Se poate întîmpla să te gîndești la vreo acțiune și, în timp ce te gîndești, ca în transă, iată că înfăptuiești acțiunea aceea fără ca suprafața conștientă a sensibilității tale să înregistreze asta. Sînt capcanele în care sufletul sufletului nostru ne face să cădem ca să ne avertizeze de propria sa putere ori de propria sa constanță.

M-am uitat în jur, însă n-am descoperit nici urmă de fascicul. N-a fost deloc greu să scotocesc prin toate colțurile încăperii — camera e mică și neîncărcată. Cu ușurință am controlat și raftul de cărți : nu are spațiu pentru ascunzători. La fel patul în care dorm, sau sertarul biroului. N-am găsit nimic.

Isprăvisem munca de descifrare și copiere, iar în dimineața aceea nu mă mișcasem de acolo. Mi-am amintit că lucram pînă noaptea tîrziu, că dormeam, că mă trezeam și continuam cu forțe proaspete ; sfîrșitul era aproape și ardeam de nerăbdare să ajung acolo. Ajunsesem, într-adevăr. Iar apoi ?

M-am aruncat pe saltea, înfrînt. Corpul meu stătea în golul lăsat de el însuși, prin apăsare, în timpul nopții.

Am făcut asta dintr-un instinct pe care nu mi-l pot explica nicicum. Pierdusem, oare, definitiv hîrtiile acelea prețioase ?

Eram răscolit de neliniște, de furie. Făcusem un gest scăpat din spațiul conștiinței mele ; mă chinuiam să-i caut urma, o urmă cît de mică, o reminiscență cît de vagă. Nimic — totul era mai întunecat ca oricînd. În lumină, în strălucirea soarelui, era doar ceea ce scrisesem eu ; altceva nimic.

Iată : scrisesem. Mă simțeam îmbrățișat de lenta nebunie a deprimării. Ca să mă eliberez, mă tot răsuceam, intrînd în urma propriului meu corp, făcută peste noapte.

Îmi spuneam : hîrtiile acelea au fost ale mele, chiar dacă printr-o pură întîmplare. Și orice lucru care a fost al tău, ca accident al vieții sau al imaginației, tocmai fiindcă a fost al tău devine tu însuți. Așadar, hîrtiile acelea se topiseră pe neobservate în simțurile și în viața mea. Cum altfel să-mi explic faptul că, ajuns în situația de a termina orice legătură cu ele, dispăruseră ?

Înghițite de neant, așa cum îmi era limpede că fuseseră înghițite, nu cumva conțineau ele însele neant ?

Sentimentele care ne fac să suferim cel mai mult sînt sentimentele absurde. Era o absurditate ca acele hîrtii să fi fost neant — să fi fost, adică, un nimic invizibil în jurul căruia mintea mea, pasiunile mele au zăbovit îndelung. Această absurditate mă durea cumplit. Pe de altă parte, nu puteam decît s-o accept.

Hîrtiile dispăruseră. Oare existaseră vreodată ?

Mi-am amintit aerul neîncrezător, întrebător al custodelui Arhivei cînd îi spusesem că un pachet cu hîrtii dispăruse de pe raft.

— Ce pachet ? Nu știu.

Și cu aspectul său de șoarece voia să-mi dea de înțeles că vorbeam aiurea.

Tocmai patul meu, adevărat sălaș al nimicului care sînt visele, mi-a sugerat, mi-a inspirat o liniște consolatoare.

Rece de furie, corpul îmi căuta printre cearșafuri puțină căldură ; dar dimineața risipise căldura acumulată peste noapte acolo.

Am adormit. Sau, mai bine-zis, mi-am abandonat ca într-o aventură modestul înveliș al eului cotidian și am reușit să străbat cu privirea dincolo de ceața pe care viața, chiar trăită de noi cu atîta ardoare, ne-o împrăștie în jur.

În clipa aceea am văzut ; ori am visat. Am visat că mă îndrăgostisem de niște hîrtii vechi, am visat niște lecturi pasionante, m-am visat pe mine însumi răsfoind fasciculul fatidic și apoi furîndu-l, trecînd îngrijorat prin fața ușierului de la Arhivă și, în propriii săi ochi — propriii mei ochi — devenea frumos — deveneam frumos — datorită cutezanței sale — cutezanței mele.

Și apoi : mă visam copiind, iar în final înțelegeam. Înțelesesem — înțelegeam că visez. Totul fusese doar un vis, un vis trăit pe cumpăna greu de atins ce desparte fantezia de adevăr. Hîrtiile acelea vechi nu existaseră niciodată.

Dinspre visul acela lucid am văzut înaintînd aripa întunecată a celor mai grave incertitudini. Nu numai că-l visasem pe Hugo și pe Înălțimea Sa, pe don Marcello și pe Angeletta, dar visasem chiar și hîrtiile care îi cu-

prindeau, chiar și lucrarea pe care mă gîndisem s-o fac pe seama lor.

M-am trezit brusc ; am sărit în capul oaselor pe saltea, cuprins de o altă spaimă. Fusesem pus la încercare din nou — însă hîrtiile mele, cele scrise de mîna mea, erau acolo, pe birou, aranjate în bună ordine. Acestea, cu cerneala lor, nu erau un vis ; existau. Puteam spune că sînt o parte, și nu una neglijabilă, din viața mea. Visul împlinit ajunsese într-adevăr să facă parte din mine.

Ah, cît de limpezi mi-au fost — limpezi în complexitatea destinului cuprins în ele — cuvintele unui mare om venerat de mine, venerat în așa măsură încît nu cutez să-i pronunț numele, știind cît de larg e abisul ce mă desparte de el. El spusese că muncim în beznă, făcînd ce putem și dînd ce avem. Îndoiala noastră e pasiunea noastră, iar pasiunea noastră e datoria noastră. Restul e nebunia artei.

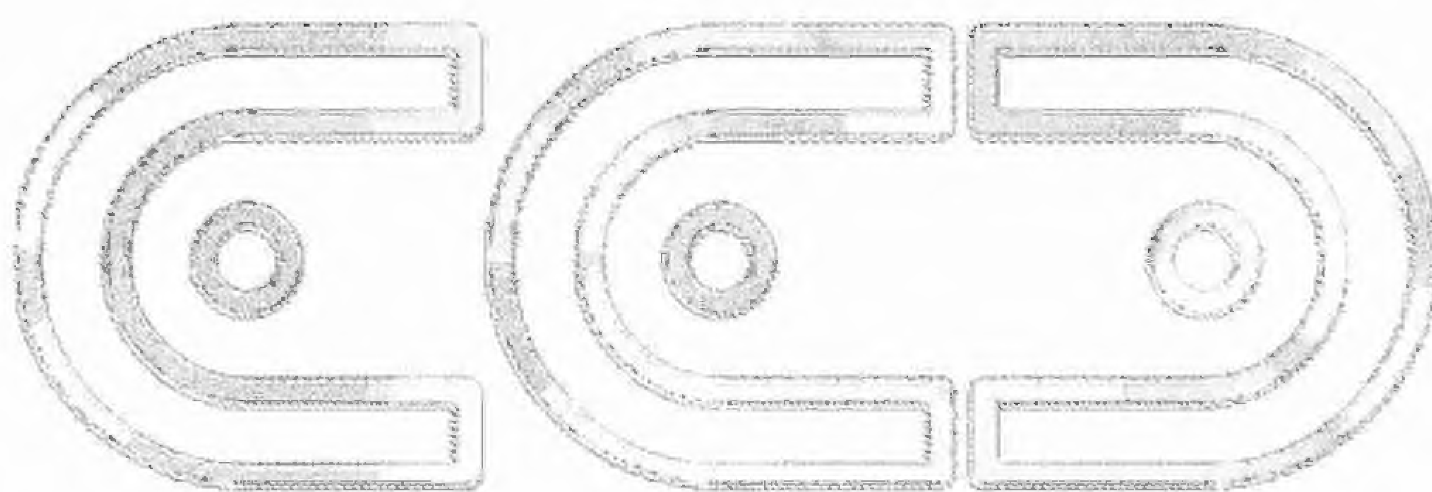
8 martie 1980

Lector : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : ION ANTONESCU

Bun de tipar : 12.07.1985.
Coli tipar : 15.75

Tiparul executat sub comanda nr. 279 la
Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

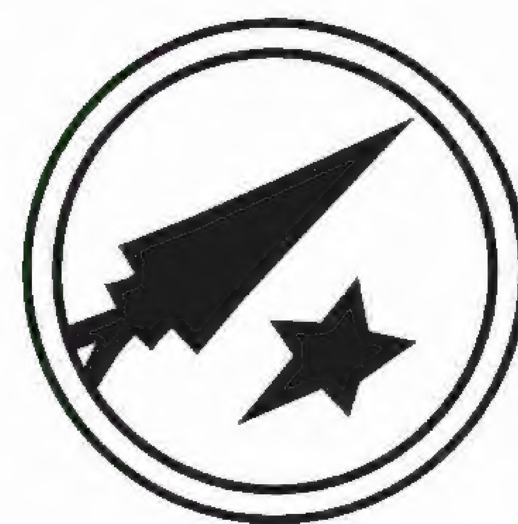
Anonim

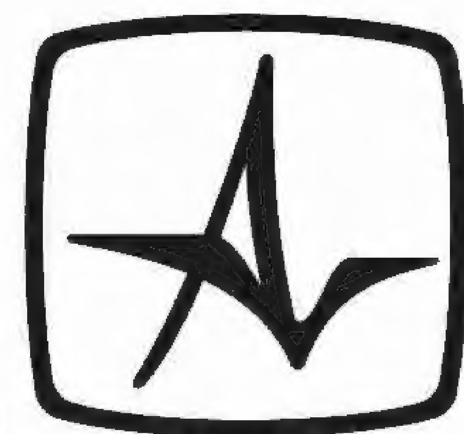
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

